

STUDIA
UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

SOCIOLOGIA-POLITOLOGIA

1

1993

CLUJ-NAPOCA

REDACTOR ȘEF: Prof. A. MARGA

REDACTORI ȘEFI ADJUNCȚI: Prof. N. COMAN, prof. A. MAGYARI, prof. I. A. RUS, prof. C. TULAI

COMITETUL DE REDACȚIE AL SERIEI SOCIOLOGIE - POLITOLOGIE: Prof. T. ROTARIU (redactor coordonator), prof. A. ROTH, conf. P. ILUȚ, lect. V. DÎNCU (secretar de redacție).

TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: M. TOPLICEANU

S T U D I A

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

SOCIOLOGIA - POLITOLOGIA

1

Redacția: 3400 CLUJ-NAPOCA str. M. Kogălniceanu nr.1 ▶ Telefon: 194315

S U M A R - C O N T E N T S - S O M M A I R E

I. ALUAȘ, Polifunctionalization - A Possible Way of Recovery of the Rural ■ Multifuncționalizarea - o posibilă cale a revitalizării ruralului	3
T. ROTARU, Destructure and Restructure of Agriculture in Romania ■ Destructurarea și restructurarea agriculturii în România	15
A. NEGRU, Contribuții ale învățământului universitar clujan la dezvoltarea sociologiei românești (George Em. Marica - Cours de sociologie) ■ Contributions of Cluj University Education to the Development of Romanian Sociology (George Em. Marica - Course on Rural Sociology)	25
M. DAN, Șt. PETRA, M. SEMENIUC, VERES E., Opțiuni profesionale ale absolvenților de liceu ■ Highschool Graduates' Professional Options	31
M. DION, Quelques remarques sur Mircea Eliade et Henri H. Stahl ■ Câteva remarci asupra lui Mircea Eliade și Henri H. Stahl	43
T. VEDINAȘ, Cercetarea monografică de la Măguri ■ La recherche monographique de Măguri	57
T. VEDINAȘ, L'archaïsme et le jugement idéologique ■ Arhaismul și judecata ideologică	59

SOCIOLOGIA TRANSILVĂNEANĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Simpozion aniversar	61
---------------------	----

I. ALUAȘ, Metafizică și știință în concepția lui Lucian Blaga ■ Metaphysics and Science in Lucian Blaga's Wiew	63
Gh. CORDOȘ, George Em. Marica teoretician și istoric al sociologiei ■ George Em. Marica Theoretician and Historian of Sociology	67
A. NEGRU, Revista institutului social Banat-Crișana. Dimensiuni cantitative și structură tematică. ■ The Review of the Banat-Crișana Social Institute	75
E. POP, Virgil I. Bărbat. Cours de sociologie generală ■ Virgil I. Bărbat. Course of general sociology	91
NEMÉNYI Á., Venczel József și problematica structurii sociale a satului transilvănean ■ Problems of Social Structure of Transilvanian Village	103

Recenzii - Book Reviews - Comptes rendus

Teodor Tanco, Sociologul Eugeniu Sperantia (Ion Aluaș)	107
--	-----

POLIFUNCTIONALIZATION - A POSSIBLE WAY OF RECOVERY OF THE RURAL

Ion ALUAȘ

REZUMAT. - Multifuncționalizarea - o posibilă cale a revitalizării ruralului. Dezvoltarea rurală în societatea românească trebuie înțeleasă ca o diversificare orizontală și verticală a activităților, prin diferențierea între activități agrare și nonagrară, cu scopul vădit al multiplicării veniturilor populației rurale și utilizării optime a potențialului uman din mediul rural.

Între anii 1920-1950 proporția populației rurale din România a rămas relativ constantă (78-76% din totalul populației). Modernizarea prin colectivizare a agriculturii românești a abstruționat modernizarea însăși. Datele statistice dezvăluie fenomenul de îmbătrânire, numai 17,8% din populația rurală e de vârstă medie, activă pentru agricultură. După 1989 prin noul sistem juridic se constată tendințe de reviriment în agricultura românească, prin creșterea numărului țăranilor individuali și a inițiativei particulare.

Usually we understand by the polifunctionalization of the rural, the vertical and horizontal diversification, the differentiation of the agricultural activities and mostly of the non-agricultural ones, in order of finding, and multiplying of income sources for the rural population, in order to utilize the labour force as much as possible in the rural area.

The starting supposition is that polifunctionality is an essential condition of viability of the rural settlements. This assumption is based on some researches accomplished by us in the county of Cluj (Transylvania) between 1978-82, according to which the coefficient of polifunctionality calculated and weighted, depending on the proportion of the tertiaries and secondaries from the total active population, is correlated with the demographic dynamics (growth, stability or much more frequently a weak diminution) of the settlement.

We consider that before studying this problem in the perspective of the transition towards market-economy in Romania, there are useful, even necessary some marks of the evolution of the Romanian rural in our century for a better understanding of the actual (posttotalitarian) situation (conjuncture) and of the possible subsequent evolutions of the village in our country.

I.

Romania has stepped - at the same time with the whole South-Eastern European region it belongs to - on the path of the general *modernization* of its socio-economic structures with a delay. Till the middle of our century Romania has maintained its overwhelming rural-agricultural character/features.

So the *rural* population of Romania has remained almost constant as proportions between 1920 and 1950 (respectively 78-76% out of the whole population), and the proportion of the active in agriculture has diminished between 1920 and 1950 only with about 4% (from 78,2% to 74,3%) from the total of the active.

We have to specify that in the above mentioned period of time (1920-50) there have been two agrarian reforms, one having a great amplitude in 1921-23 (there was given an amount of 6 billion ha land) and other less important as proportions in 1945, when 1,0 billion ha were taken away. I consider, as well as other researchers that these reforms constituted *obstacles* rather than *stimulants* - although they didn't lack - of the *modernization of the agriculture*, of the village, of the Romanian society, in general.

These reforms have given land to peasants, have satisfied certain needs, and at the same time, then led to the introduction of the *small and economically low efficient rural households* (74,9% with a total surface of up to 5 has, run in an overwhelming majority by uninstructed people without agro-zootechnical knowledge, not few times lacking essential equipment - plough, draught animals). In the same time - especially 1945's reform - has abolished a significant number of *great modern farms* - those having more than 50 has were destroyed.

On this socio-economic ground ensued the "socialist" transformation of the village, which, as it is well known, was meant to be a unit of medium-size and great agricultural-production, possessing modern techniques and technologies.

The fundamental deficiency of this agricultural system, installed by compulsion, was the *long-lasting massive demotivation* of the auctors who were the ones to give this a start, namely the peasants. We could say - at least in our country - that they (the peasants) were in their great majority in a "passive strike" related to the socialist system of agriculture. In the late era, the peasant was defined - ironically - as being that inhabitant of the village who after the tractor-driver has broken up the soil on "his" land, looks smilingly from the shade

at the soldiers, pupils and students harvesting the crop he will at least partially "take" home.

In these conditions, the process of deterioration of the functioning of the agricultural production has reached such an advanced stage so that, from year to year, the most needed food-products couldn't be procured for the inhabitants of the cities and it became obvious that at least some of the above-mentioned conditions had to be changed. But instead of reforms, the dictator deluded himself with record production, which he himself acquired from his subordinates in their reports.

Even before of reaching an obvious crisis state, the existing active population from the villages has chosen a strategy well adapted to the structural conditions, inside which they could move: a part of the family members - the youngest, the skilled ones and mainly the men - searched for a non-agrarian job, in the nearby localities and cities, and the other part - the elder people and the women - continued to work in the agricultural cooperations.

The sociological researches made by us along the years emphasized the fact that among the families containing relatively young active persons, became predominant agrarian, *the mixed ones agrarian and non-agrarian*, and the purely agrarian households have ensued a reduced stress, being constituted almost exclusively of age persons.

After the events of December 1989, the process of new *radical changes* has started in the agricultural system of Romania, consisting in the *reprivatization* of the agricultural property and production.

Unprepared by solid debates among specialists, by experiments and measures of getting distance to the statal socialist orthodoxy - such things took place, for instance, in Hungary, in 7-8th decades -, due to the non existing of a consolidated *civil-society*, the reorganization of the agriculture was rather chaotic. That reorganization should - according to the law adopted by Parliament in 1991 - reestablish the property from 1945 on the previous placements and with their corresponding lots.

Of course, there are admitted certain exceptions from that rule. In these conditions it should satisfy the demands of more then 6 billions petitioners with about 9 billions ha of agricultural fields, belonging to "agricultural production cooperatives".

The unclear situations which followed after the fall of Ceaușescu, the way of using the reorganization of the agriculture as a political weapon in the struggle between the reformers, on the one side, and the antireformers, on the other side, in terms of the absence

in many cases of some relevant documents to make up the property etc., it is necessary a great dose of prudence in making any generalization or prognosis concerning the present and the future of the agriculture of Romania.

Yet, it is sure that more then 6 billions citizens applied for (re)gaining the land. It is also sure that - according to a survey accomplished in 1992 by the Institute of Agrarian Economy and Sociology of the Academy of the Forestry and the Agrarian Sciences of Romania - in about 20.000 farms from 500 villages, the average area corresponding to one farm is about 2.0 ha, significantly under the average size of a farm constituted after the agrarian reform between 1921-1923 (3.74 ha). According to the same survey, the number in which the land of the new farms is splitting is about 23 billions, significantly above the number of the lots which have existed between the two World Wars.

To all appearances, it is creating again serious obstacles to the modernization of the agrarian system of Romania, to the establishing of modern, efficient and profitable farms. In addition to these ones, it is important the finding that 43.1% of the household heads, investigated by the survey which was mentioned above, are *town inhabitants*, 39.1% *are employees (commuters) and retires*, and only 17.8% *are peasants of working age*.

In comparison with France, the structure of the population of farm heads is "disadvantageous".

Age	Romania(%)	France(%)
under and 49 years	20.6	42.2
50-59	22.7	31.9
60 and more	56.7	26.7

II.

We shall have in view the *dynamic of the system structure of the activities in the Romanian rural*, respectively of the *active of employed population* from villages in the three age and socioeconomic sequences, above mentioned - a) the "presocialist" sequence; b) the "socialist" sequence, and c) the "postsocialist" sequence (or posttotalitarian). Following this dynamic we can see in what degree the *polifunctionality* (monofunctionality) has been carried

out in the rural localities and we can see also what perspectives can be assessed, from this point of view.

Thus after the reform of agriculture made in 1921-23, the rural scene of Romania is dominated until the 50's by the figure of the *small-scale producer* (farmer) with a household having up to 5 has, possessing 35.8% out of the arable surface of the country, but representing 74,9% out of the households, producing mainly for *subsistence* and frequently not enough (in the frame of this agrarian production system there were, of course, prosperous agrarian households and large estates cultivated with modern technology). The households with 20 and more than 20 ha (2,5% out of the agrarian households) owned over 40% out of the arable surface of the country and assured the crop production and the exportation of the cereals. But it must note that in the period between wars this export has diminished, reported to the former period (yet owning in Europe a first-rank place) after the drastic transformations from sovietic agriculture.

This first-rank figure of the rural (and generally of the country) was the *peasant* (the farmer), *traditional* in *lifestyle* as in the *way of production*. He is the *universal* worker in the cereals' production, in livestock-raising, in transportation, using traditional techniques without a certain specialization in the modern meaning of the word, hardly susceptible to the up-to-date agro-zootechnical information, both thanks to the education level (with 60% of the farmers who were in 1930 illiterate), and to the lack of financial resources.

Together with the other categories of agriculturists he means the overwhelming majority of the active population from the Romanian rural (90.4% in 1930, 88.2% in 1950), those who make up the rest of the percentages till 100 working in the rural activate in the *secondary* (4%) and *tertiary* (6%) sectors.

We cannot speak for the period above mentioned, neither of an differentiation of the agricultural-zootechnical activities, nor of significant differentiation (polifunctionalization) of the system of rural activities in general and not on the country level (non agrarian places of employment representing about 21% out of the total in 1930).

Between 1950 and 1989 *significant changes* followed - as I have already anticipated - in the structure of the *active* population, both on country-level and rural area. The weight of the agrarian population diminishes from 74.3% (in 1950) to 27.5% (in 1989), namely from 6.208.000 to 3.012.000 persons on the ground of a *relatively constant rural population*:

11.233.000 in 1930, 12.276.000 in 1950, 10.839.000 in 1989.

We shall pass from a short analyze of the structural changes to the level of one county (Satu Mare) from the north-west of the country; where we have made a survey in 1988, a survey of the rural settlement-net, this survey's results we shall include in our analyze: otherwise the *occupied* population cannot be calculated on the urban-rural averages only at censuses, excepting a few happy situations, as that of our survey, when we pursued - and not only in the county of Satu Mare - a microcensus in the rural area, on the basis of the *land register* from every rural settlement.

The dynamics of the active population
in the county of Satu Mare (in percentage)

Activity sectors	Years				
	1900*	1910*	1966*	1977*	1988**
First (%) Agricult. and silviculture	82.4	79.6	79.5	62.5	61.2
Secondary (%)	7.7	8.7	10.9	23.8	24.3
Third (%)	9.9	11.7	9.6	13.4	13.5
TOTAL (%) Active rural popul.	100	100	100	100	100
TOTAL	187.683	199.431	246.311	240.288	223.339

*censuses; **sociological surveys

N.B. Naturally there is a difference (quantitative one - in percentage) deriving from the methodology used in censuses and in the survey).

It is clear that in the structure on the active population living in the rural area mostly between 1966 and 1977 took place a significant change by the reduction of the weight of the agrarian population. This fact, obviously, was happening not only at the level of the above-mentioned county but at country-level as well.

It is the period of Ceauşescu's "boundless" offensive of industrialization, which caused great shifts in population (massive migration village-town, the ageing and feminisation of the

population in the agriculture, and so on). The fury of industrialization will calm down only thanks to their external constraints, mainly that of external debts - and from 1980 till 1989 the structure of the population shows a relative stability (in percentage) on the three main sectors:

	1980	1989
Sect. I.	29.8	27.9
Sect. II.	43.8	45.1
Sect. III.	26.4	27.0

Of course, as it is well known, the mentioned offensive, the payment of the external debts has caused great disfunction in the economic activity, led to the establishment of many inefficient industrial objectives, affected seriously the agricultural activity, provoking an acute absence of foodstuff, many suffering to the population of the country, which finally led to the unravelling of the uprising from December 1989. But this facet of recent history of our country is not what we would like to present in our paper.

Let's go back to the structural changes from the life of the Romanian village after the second World War, and the structural changes within its active population.

I observed that the overwhelming domination of the agrarian population within the active population in the rural area has ceased both at country-level and county-level and led, to the considerable growth of the non-agrarian population's weight in village-life.

But without supplementary remarks the figures shown can induce in error, it can create us an image of polifunctionalization other than the village's existing reality. Because if we make the dissociation between the a) *occupied* population which *lives and works* in the village and b) the population which *lives* in the village and works outside the village (usually, in the town) and c) the population which has its residence in other localities, then we obtain a much more veritable image of the *non-polifunctionality* of the village.

The *agrarian population* from the rural of the village (formed by locals and by those who come from elsewhere, mainly technicians) represented more than 80% from the total of the occupied population in the locality. This means that effectively only 20% of the jobs

(activities) offered by the rural are *non-agrarian* (about 7.5% in the secondary and about 12.5% in the third sector). And about 25% out of these places are (were) held by *commuters*, mostly from the cities, and who hardly waited on the occasion they could abandon their place of employment. A survey we have effectuated in 1976 in the midst of the *intellectuals*, working in the rural from the county of Cluj, points that from the sample of 1831 persons over 75% (over 93% of the physicians) were commuters.

Therefore the number of non-agrarian places of employment, so the extraagrarian polifunctionalization didn't increase significantly in the new economic system, and off those created a significant part was occupied by city-inhabitants. For as it results from the data from the county of Satu Mare, in the temporally far-situated moments (1900 and 1988), the supply of places of employment at a hundred of active was approximately the same: 18%, respectively 20%. Frightened because of the proportion of the village-town migrants, as a consequence of the mad industrialization, after 1980 in a record-time, the totalitarian regime has tried to place in the rural areas a significant number of non-agrarian activities, mainly industrial ones. This attempt finally proved to be a fiasco.

Let's come back a little to the *active agrarian population* from the analyzed period. Sociological surveys made in the last decade, mainly by the community I'm working in have emphasized the fact that this population may be regarded as divided according to the type of labour accomplished and to the source of income, in two important parts: the "*traditional*" one and the "*modern*" one.

The first one is constituted by those which could be named "the traditional peasants", compelled to take part to the most elementary works, to fulfill the less qualified, the less profitable and the less stimulating, due to the total lack of the creative initiative, tasks: the hoeing, the harvest, the loading-unloading of goods, the haymaking (in a traditional fashion, as 100-200 years ago), the "ancient" treatment of the hay etc. etc. They have represented the large mass (*about 90-95% of the cooperative farmers*), driven to labour by decisions which they had not participated for. So, obviously, they have tried all the possibilities in order to exercise the right (unrecognized) to strike, about we told above, taking part to the activities of the cooperative as less as it has been possible to not endanger the maintaining of the *individual lot* or of the other advantages. On the rest, the peasants have concentrated the energy and the imagination in order to exploit the mentioned lot as intensive as they could,

and, also, to theft as much as they have been able quantities of goods from the storehouses or from the field.

This category of population underwent a fast and radical process of *ageing and feminization*.

It is far from me the thought of denying the diversity, the variability of the rural space situations under the totalitarian regime, the existence, for instance, of some cooperative-farms well functioning with the active participation of their members.

That was the case, for example, of the cooperative-farm from Petrești (the county of Satu Mare), where the farmer suabs (a German population, colonized in the 18th century, hungaryanized, becoming suabes again after 1960-1970, in order to emigrate in Federal Germany), considering that it has been impossible to escape by cooperative, decided to make this one to function as well as they could. They obtain benefit, put it aside to bank etc. The local party authorities complying with the "valuable indications" received from the superiors, managed in 1987 (our research took place in the mentioned village in 1985) to abolish the Petrești commune, as a autonomous administrative unit, and to fuse it with the neighbour one, then to join the Petrești'cooperative with that one of Pir, which had been indebted to bank with billions.

On the other side, the researches gave emphasize to other *category of population* employed in agriculture, named by us "*modern*" (the specialists, mechanizers, drivers, book keepers etc.) which was neither age nor feminized. The interest of the two categories of population have been far to be identical. To some extent, the second one represented a small "nomenclature", whose advantages have depended on the existence and functioning of the cooperatives. Perhaps, from this reason, after the December 1989, many conservatives, strongly opposing to reprivatization of the agriculture, have been recruited from the second category.

III.

What has happened, I mean after the events from December 1989?

I have just told and I repeat that the situation is exceedingly complex, confused, fluid, difficult to grasp into a set of formulae which are valid for the whole country and from a month to the next one.

The assumption which we are able to establish as basis for all of our following considerations is that until the Parliament will not adopt the *entire system of laws*, necessary to an unhindered functioning of the economy in the agricultural domain, and until it will not be finished the delivering of the property titles, the methods of exploitation of the agricultural lands will stay under the sign of the provisionality.

In the same time, there are certain signs of the beginning of recovery - only feeble, exploratory for the moment - of the Romanian agriculture, more precisely, of the modern farming with lower dimensions, for the time being, but not without efficiency, functionality.

First of all, the number of the farmers has increased in two years with about 80.000 persons, from 3.012.300 on 31th December 1989 to 3.094.700 on 31th December 1991. It is very probably that at present, the number of those (re)employed in agriculture exceeds one hundred of thousands.

Besides of this *official* registered number on the agriculture register we known that many tens of thousands of unemployed work in the agriculture of country without to be official registered, for not to loose the unemployed-aid.

In the same time we cannot known precisely how many people (thousands or tens of thousands) of city-inhabitants participate at this "week-end agriculture" on the lots they received in the process of the agrarian reform or helping their parents or other relatives.

On the other hand, certainly, in the last two years, there remained large areas of unutilized or badly utilized arable land, the agricultural product diminished even more then under the despotic regime of Ceauşescu, hence, it was necessary to import food. We have to seek the main cause of this situation in the *resistance to reform* of certain real strong forces which have tried to preserve as intact as they could former system of the agricultural production. Yet, there are facts which supply a well tempered optimism.

So there are many tens of thousands of tractors - newer or older ones - in the private property of the farmers. At the level of the county of Cluj, for example, there are (today, the 15th July 1993) 1394 tractors (in medium 3 for a rural locality), 74 combines, 596 trailers, 62 batozes registered at the Police. A good start for competing the state-enterprise AGROMECA, bastions of the anti-reform in the country.

The survey we are making at this moment in 26 rural settlements from Transylvania has furnished us some encouraging information in this sense.

In the locality Cizer (the county of Sălaj) there were bought in 1990 (at low prices) 87 tractors, and in present 30 other tractors are ordered (at a new very high price) and paid for. Of course, the "țuica" (the Romanian whisky) made by the inhabitants of Cizer in appreciable quantities is well-sold and at high prices. So almost 120 tractors at 1.050 households (small farms).

Thirdly, without having the possibility of offering precise details, we could observe initiatives and realizations on the line of constituting - for the time being, informal, because it is illegal - of farms with 15-30 has, conducted by a manager (by the association of more individuals, especially brothers, or other relatives). They use the tractor not only for breaking the soil but also in the wood-exploitation, at transporting (for example construction materials).

Finally, in old villages have *appeared activities* (tens of thousands, suppressed by the "socialist" regime decades ago), small transportation units (buses, trucks, small trucks), wood work (for example at Cizer), commercial units (private agro-tourism, etc.) So we assist at the beginnings of polifunctionalization in the inside of agricultural activities as well as outside these, of multiplication of the income sources and the full occupation of the labour force.

We have reasons to believe or at least to hope that these initiatives will not die in a first stage. We can also say that the absurd system of the totalitarianism of Ceaușescu couldn't atrophy the spirit of initiative, the activism towards an authentic *modernization* and not towards a seeming one in the rural space.

There is a chance of starting of the effective, modern polifunctionalisation of the village.

REFERENCES

1. The censuses from the 1900, 1910, 1930, 1956, 1966, 1977.
2. *Sociological researches in three rural area of Transylvania*, coordinated by I. Aluș.
3. *Enciclopedia României*, edited by D. Gusti, vol.III, București, Monitorul Oficial, 1940.
4. *Anuarul statistic al României 1992*, Comisia Națională de statistică, București, 1992.
5. Bulgaru Mircea, *The state of crisis of the Romanian agriculture and the possible ways of recovery*, rev. Economistul, 12, II, 1993.
6. Aluș Ion, Rotariu Traian, *The rural families and the way of life, in Styles of life*, ed. Cătălin Zamfir, Ion Rebedeu, Ed. Academiei Române, București, 1989.

DESTRUCTURE AND RESTRUCTURE OF AGRICULTURE IN ROMANIA¹

Traian ROTARIU

REZUMAT. - Destructurarea și restructurarea agriculturii în România. Lucrarea încearcă să prezinte o imagine sintetică asupra schimbărilor petrecute în agricultura României, după 1989. Sunt evidențiate sumar pozițiile și interesele diferiților factori sociali, pentru a se înțelege cum s-a putut adopta setul de măsuri în speță, Legea 18/1991 - în urma cărora s-a destructurat aproape întreg sistemul de proprietate și exploatare existent în agricultura românească în perioada comunistă.

Ipoteza autorului constă în aceea că, deși pe termen scurt măsurile respective au avut efecte extrem de grave, pe termen mediu și lung ele ar putea fi mai benefice decât alte variante prin care s-ar fi menținut artificial aglomerațiile de tip cooperatist constituite forțat de regimul anterior.

The present paper tries to outline a global overview on the changes undergone in the agricultural system of Romania after 1989, to depict the macrosocial causes which produced these changes by influencing the actions of the social actors. It will also state several hypotheses on the near future trends.

1. The Agriculture of Romania before December 1989

We will not resume and describe the process of collectivization of the Romanian agriculture during the communist regime; it is a well known process, because, though not identically, it essentially followed the rules shared by this part of Europe. Some of the specific features of the process undergone in Romania, which produced consequences with further effects after the 1989 change of regime can be sum up as following:

a) the collective property of the land and means of agricultural production was predominant. Thus, the agricultural cooperatives and the state farms owned 90% of the agricultural area, and 95% of the ploughing area; also, all the big units of intensive raise of poultry and cattle belonged to the state.

b) the production agricultural cooperatives, in spite of all the juridical clauses which insured their autonomy, were uninterruptedly controlled by the state, and, eventually, the liberty of decision-making, even in the meanest organizational respects, has been completely

¹ Comunicare prezentată la Congresul Asociației ungare de sociologie, Miskolc, 7-10 iulie, 1993

annihilated.

c) the agricultural products price policy always functioned against the farmers, gradually decreasing the force of the cooperatives which looked prosperous at the beginning.

d) the payment system for the members of the cooperatives became less and less stimulating, so that, practically, their part in the process of working was completed mostly due to coercitive measures (loss of rights in the case of non-participation, especially the auxiliary lot from the cooperative)

e) during the last decade the technical progress missed almost entirely; in some respects the situation even worsened.

f) as a result of an intense rural-urban migration, most of the population in the villages grew old, especially the one occupied in agriculture, included the un-cooperatized villages.

Under these circumstances, the system of agricultural production malfunctioned such that, in the course of years, even the strictly basic food needs of town inhabitants couldn't be assured, and it became obvious that at least some of the above mentioned conditions should be urgently altered. But, instead of reforms, the dictator himself mystified record productions, which he himself claimed to be reported.

Even before reaching an obvious state of crisis, the existent rural population of working-age chose a strategy well adapted to the structural conditions, which allowed them a certain mobility: a part of the members of the families - the youngest, the more instructed and particularly the males - looked for non-agricultural jobs, in the place or in the nearby towns, and another part - the age and the women - continued working in agricultural cooperatives. The sociological research undertaken by us during the time span outlined the fact that, among the families made up by relative young active people, the mixed ones (agrarian and nonagrarian) became predominant, and the number of sheer agrarian households, more and more reduced, consisting almost exclusively of age people.

The link with the agricultural cooperative became, lately, a necessity, due to the crisis installed in the industrial sector, and manifested in an uncertainty of the place of work, but mostly to the alimentary crisis, which brought the urban population to the point of getting food supply right from the rural producers. The status of member of a cooperative offered some clear advantages. Among them, the distribution for the performed work in agricultural products seemed to be the most important. But, most of the times this aspect meant least for

the peasant, and the desperate efforts of the cooperatives' managers to get people work is the best proof. Though there existed over 3 millions people active in agriculture (about 30% of the active population of the country), during the agricultural campaigns, to harvest the crops mainly, the cooperatives needed to appeal the "patriotic work" of the pupils, students, and military. Consequently, the peasants relied less on what they got for their work and more on what they could obtain otherways: an auxiliary lot of 15-20-25 acres which would insure them some goods of strict necessity, the access more or less legal to certain goods of the cooperative, etc.

Simultaneously to this complex process of deteriorating of the cooperatist agriculture, another one took also place, on the side of the mentality of the peasant, which consisted in a complete alienation from the property of the group to which he belonged *de jure*. More exactly, because of the fact that the peasant was exploited in the purest medieval forms and had no right of decision, he lost any sense of responsibility towards all that become to the cooperative, preserving, instead, the idea that, as owner, he had the *moral* right to appropriate anything from the patrimony of the cooperative. Though there existed sanctions for theft from the "common wealth", hardly ever they worked, because among the ordinary and the leading members of the cooperatives were established tacit agreements: the peasant was allowed to take from here and there, for the exchange of one day or another of work.

Neither the private agricultural sector enjoyed a better state. The most of the land remained in private property consisted of mountain or sub-mountain areas, consequently poor productive and mostly incapable of assuring the range of aliments needed by the population of the respective villages. The capitalization of excedentary goods on urban markets, when not hindered by juridical interdictions, was difficult due to long distances and poor development of the transport network. These villages underwent practically the same demographical trends as the rest of the rural territory, except for some areas where, by complementary activities, the population discovered alternatives in balancing the family-budget.

2. The Circumstances of the Change of the Political Regime in Romania and their Influence on Agriculture.

The events of December 1989, which brought to the collapse of the dictatorial regime

in Romania, are notorious. We will only recall some aspects whose consequences seed in the present date situation of the Romanian agriculture.

Firstly, it is to be noted the *spontaneous* feature of the movement that brought to the fall of the dictatorship, that is, the respective movement was not preceded by any political program of social change, neither there existed political forces or groups which, by preparation, mobilization and actual lead of the masses, would undertake the power and acquire the afterwards legitimacy of the rule of the society.

Secondly, the *violent* nature of the movement as well as the use of arms before and after the run of the dictator, contributed to the raise of anarchy in all the spheres of social life, to the almost complete loss of control by the state bodies which were not demolished from the very beginning.

Thirdly, the *confuse* nature of these confrontations - none knew against whom they fought, not until today has been assumed any of the responsibility, or any punishment given to the ones guilt of unleashing and continuing the armed aggression against the population - led to a state of generalized suspicion towards both the group of people which undertook the power, and other bodies of the state (army, police, prosecutor's office, etc.).

In this situation, the power installed immediately after December 1989, and even after the elections of May 1990, was not prepared to apply a coherent reform program, nor had it the power to fulfill the limited goals it had proposed. The whole energy of the nation during the years frened in a very often sterile political fight - characterized by opponent labelling and not by actual programs - and was accompanied periodically by street violence, which succeeded in delaying the process of outlining programs for the change of the society and in leading to the loss of sympathy and trust Romania benefitted from the Western countries, right after the collapse of the dictatorship.

Because one of the most important motive which took people out in the streets in December 1989 was the food crisis, the reorganization of the agriculture stood out as an immediate goal for the provisional governments of early 1990 and as a reference point in the programs of the parties born in the same period of time.

The problem acquired even more serious accent when it turned out that the image the most of the population had over one of the causes of this shortage (the export of agricultural products) was completely false and that the miracle-solution expected (cease the exports) was

not actually a solution. The agricultural production really got such a low level that it couldn't satisfy the food needs of the population at an adequate level.

One of the immediate measures taken by the provisional government was giving in use a lot of 50 acres to all the members of the cooperatives, which were sown in the spring of 1990 principally with maize, potatoes and other plants with use in personal households. From this production, from the one of straw cereals sown since autumn on the big areas of the cooperatives and state-farms, from sacrificing an extremely high amount of animals (especially horned cattle) given to the people after closing the zootechnical farms of the cooperatives, from comforts and foreign aids, it was obtained, during the year of 1990, a satisfactory quantity of food supply for a population which had gotten acquainted with the empty shelves of the food stores.

In the meantime it started the elaboration and adoption of the Law of the Land Fund, whose fundamental principle can be shortly stated in the following: the abolishing of agricultural cooperatives and returning of the land to the ones which actually were forced to give it to the cooperatives, or to their legal heirs. The way such a fundamental law was adopted would itself deserve a particular study. Let's only say that, in the respective context, very few voices to demand the keeping (even provisionally) of the cooperatives were heard, and the shy suggestions of favouring the association of small owners were invariably labelled as communist or neo-communist ideas. Moreover, the opposition parties voted against the law, considering that it is not enough radical, not including, among others, the abolishing of the state agricultural units.

Even before the adoption and materialization in field of the law, was created a real psychoses against cooperatives, which, in the circumstances of a practically paralysed bodies of justice and public order, brought to many acts of plunder of the patrimony of the cooperatives, to the abusive take into possession of some agricultural areas, to the diminishing of the zootechnical part, to destruction of tree and vineyard plantations, etc. The final result consisted in a situation of complete destructor of the excooperatist agricultural sector at the beginning of the agricultural year of 1990-1991, which led to an important unsown and then uncultivated area, even among the sown areas. The situation repeated, on a larger scale, the next year, and it couldn't be balanced until today.

The origin of the difficulties which the restructure of the Romanian agriculture still

faces, stands in the system of factors shortly presented above, factors which designed the specific behaviours of the different social actors, whose actions met in this field.

Let us mention, in the beginning, the fact that the law-makers underestimated the scope of the problems raised by the returning of the land to their former owners or successors. The moment chosen as reference was the agrarian reform in 1945 (as a matter of fact the only act of the communist regime that nobody dared to deny), and since then until the cooperativization (fulfilled in 1962) - and even after - underwent many changes of destination or even landowners. To redivide about 8 million hectares of land to a number of more than 6 million owners, any of them claiming more than one plot of land, or co-owning together with other heirs, in the circumstance when during many decades nobody bothered to systematically keep land documents and registrars, is not an easy operation. Obviously, there intervened the interests of people which were in leading positions in the ex-cooperatives or mayoralties, who tried to hinder the rapid course of returning the land, either to keep some privileges, or to take advantage from these troubled times. Nevertheless, the process is still going on, as even if it known the location of the lot and the person in the legal right to get it into possession, the issuing of property titles, unless which any legal enterprise concerning the land cannot be initiated, is only at the beginning.

A second fundamental problem lies in the actual exploitation of the land. The whole work-system in the cooperatives was based on the performance of the so-called resorts of mechanizing the agriculture, the only ones in possession of tractors and other agricultural equipment. Abolishing the cooperatives broke a chain which didn't, otherwise, under go other due changes. More specifically, people became owners, but at a complete loss of working-tools. We should also add that the most parts of the land in some villages belong either to old people, or to townfolk, and we could easily understand why large areas of land remain uncultivated. (From a statistics of the Ministry of Agriculture, quoted by the newspaper "Adevărul" from 23rd of April 1993, it turns out that 43% of the ones endowed with the right to own land are townfolk, 39% live in villages, but work in towns, and only 18% are rural inhabitants which work and live on exploiting the land).

The natural question to ask is whether the ones who claimed the return of the land weren't, from the very beginning, aware of these difficulties, and if they were, why did they start such a step. Of course, we cannot pretend that we can get all the calculi made by

different categories of people. Let's try to sum up some more important types of owners and try to understand their position.

a) *Families which consist of relatively young people, which before were also occupied in agriculture.* These were the most interested to get into the possession of the land, being in the capacity of exploiting the land without appealing to outer labour-force, possibly hiring or acquiring agricultural machines.

b) *Families consisting of young people, occupied with other activities in the place or in a nearby town.* In this case, there is the possibility that these young people could work in agriculture after work or during the weekend. It could also count the gains from wages, possible investments in agricultural equipment, some technical abilities, in the case of workers, or the uncertainty of the non-agricultural work-place.

c) *Families made up by relatively old people, but still potential workers.* In the rural environment still exist people around 60 year old, which represent the category of the traditional peasants, that is, of the former agricultural land owners before the cooperativization. Even if they cannot count on their descendants' help (usually went into towns), their capacity of work and the lack of any other chance to find another work-place determined them, in a way, to demand land, even if an important part of them now regret it, reckoning that a more favourable solution would have been the keeping of cooperatives.

d) *Families made up by old people, unable to work.* This is the category which least wanted the return of the land. Due to the fact that, in the moment of the abolishing of the cooperatives the situation of the retired former members of cooperatives was not clear, that is, the state didn't insured them social assistance, they felt abandoned and demanded land on the idea that this could be rented or sold, obtaining in this way the means to subsist.

e) *Townsfolk families.* This category can also be divided into two parts. Some people, living in nearby towns and owning a certain experience in agricultural work envisaged the possibility of exploiting the land beside their principal job. Others, simply saw in appropriating land a fortunate opportunity to enlarge their gains, leasing or selling the land.

To understand all these estimations, it needs to be mentioned an element which, in my opinion, held a crucial part indetermining people to demand land: the spare of income for the first three years to come. It is true that the law contains sanctions for uncultivating the land, but the risk of applying these sanctions was indeed assessed as very reduced, in the

circumstances when the authority of the coercitive bodies of the state fell down to almost null.

All these contributed to more than 6 million people to demand the appropriation of the land they owned before, or hired. This way the land was divided into more million of plots, which does not fit to the cultivating system of the ex-cooperatives. This way a part of the owners didn't actually have the opportunity to work the land and a set of conditions (the high cost of mechanization, fertilization and chemicals, the low price offered for some agricultural products by the state) determined a temporarily abandon of less productive areas and the cultivation of others on condition of very low productivity.

3. Hypotheses Concerning the Prospect of the Restructure of the Agricultural Production System.

Assessing the processes that already started in our country lately, but, mainly trying to find similitude with processes undergone in other times, we can imagine a short run script. Of course, there are many unknown variables to be taken into account, but they could only slow down or speed up the evolution on a direction which outlines clearly.

But before analysing these trends, I think that we could wonder whether there didn't exist other better solutions to restructure the Romanian agriculture, whether this radical way - practically unique in this area - couldn't have been avoided and if it couldn't been possible that the transition to the new society to be eased of such a huge crisis in the respect of the agricultural products.

It seems obvious to me that, *from a strictly economical point of view and on a very short run*, the adopted solution was the worst possible. Practically was produced the destructor of a whole system of production, collection and capitalization of agricultural products, *before it was created the juridical and institutional framework to implement a new one*. It is hard to imagine a more radical way to produce effects with immediate negative consequences. But it seems to me equally hard, now when we can judge with the required detachment the events after 1989, to imagine another solution with any chance to be adopted then. So, on condition of no possible return while the process has started, the analyst can only try to depict all the implications of the phenomenon, not only the most visible and immediate ones.

If we were to look for the positive consequences of this process, first of all I would state that the agrarian reform in Romania, 1990, had a distinct social impact with beneficial

effects over the stabilization of the internal social situation. Secondly, it has been one of the most solid arguments presented to the Western world to demonstrate the intentions of our country to totally divorce from the old communist system. Thus, as the industrial unemployment gradually came out, the small agricultural property seems to be an area to absorb the labour force, at least temporarily and for a part of the village inhabitants working in town.

On the other hand, agreeing with the very acceptable idea that, on condition of a real market-economy and the particularities of the Romanian climate and relief, the appearance of big agricultural exploiters will undoubtedly impose in most parts of the country, we could ask if we shouldn't have preferred a direct transition from the socialist cooperatives to the capitalist farms. I should assert that this immediate step has its advantages, beyond the immediate negative economical effects, advantages which come out of the fact that the new extended farms will constitute on "natural" basis, eliminating all the deficiencies of the ex-cooperatives.

Taking into account the existing situation, the obvious hypothesis is that, until the Parliament doesn't adopt the whole legislative system needed for an easy functioning of the market-economy in the agrarian respect, and, until the distribution of property-titles is not finished, the way of exploiting the land will only be provisional, stable forms unable to be constituted. Family exploitations on a reduced scale will be dominant, as well as temporarily and juridically unregistered ones. In the same time, in the Romanian rural environment, come out the contractors, which will constitute the agents in measure to give shape to the new modern farms. They are represented by some categories of people, with the required qualities and disponibilities to assume the risks of such an enterprise. For the time being, they are best represented by the former leading personnel of the ex-cooperatives, by specialists in the agricultural field, by workers on agricultural machines (particularly the tractor-drivers). They succeeded into gathering around them a certain amount of families, whose land they manage, and, as they will gradually gain the capital to get more equipment, their status in the village will raise.

In a later period of time, the land will start to be sold, especially by the townsfolk who wish to unrest the money in other goods (like buildings, etc.), the buyers being represented both by the richer inhabitants and other economical agents (private people or societies) which will lease it. A part of the families which possess labour-force for agriculture will continue

to exploit the land in traditional ways (obviously appealing for hard work to the ones which own tractors), but, as they will get older, they will either associate with the existing groups, or would lease at least part of their land.

The conclusion is that there can be foreseen some steps in the process of reorganizing the system of agricultural production in Romania. A first phase, which will hopefully be very short, of at most one year, in which the provisionship generated by the lack of legislation and of not distributing the property-certificates will persist, a phase which will continue to face difficulties of the previous years. A second phase, which I appreciate that will also be short, of one or two years, because it is already prefigured, will be the one which will witness the out come of the first exploiting network of bigger dimension, constituted by gathering together, in various forms, the land owned by the townfolk families and age rural families, that is, the ones unable to cultivate the land by their own means. Afterwards, as I stated above, the process of concentration of the land will continue in less urgent forms, as the small farmer's labour force will grow older and the productivity gap between modern and traditional farms will increase.

If it were to prognosticate a moment when the agricultural production will recover, I would say that the coverage of basic food needs will be acquired after completing the first phase. After the second phase, completely different problems will occur, concerning the export of agricultural products, Romania becoming an outstanding competitor for the agricultural producers of Western Europe.

CONTRIBUȚII ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI UNIVERSITAR CLUJAN LA DEZVOLTAREA SOCIOLOGIEI ROMÂNEȘTI (George Em. Marica - Curs de sociologie rurală)

Andrei NEGRU

ABSTRACT. - Contributions of Cluj University education to the development of Romanian sociology (George Em. Marica - Course on rural sociology). The paper presents the main ideas included in the course on rural sociology held by George Em. Marica at the University of Cluj and published in 1948. The author insists on the concept of "ideal-village", seen by him as the main mean of investigation and knowledge of the rural environment.

Contribuția învățămîntului sociologic universitar la dezvoltarea sociologiei trebuie apreciată prin prisma modului în care acesta realizează scopurile și îndeplinește obiectivele care stau, în general, în fața oricărui gen de învățămînt superior și care pot fi reduse în linii mari la: a) formarea și pregătirea cadrelor de specialitate pentru un anumit domeniu, și b) dezvoltarea patrimoniului științific al disciplinei, prin intermediul cursurilor și manualelor elaborate și utilizate în procesul de învățămînt. Din această ultimă perspectivă, învățămîntul universitar clujean interbelic contribuie la îmbogățirea bibliografiei de specialitate cu câteva lucrări remarcabile, între care se cuvine a fi menționat și "Cursul de sociologie rurală" elaborat și propus de către profesorul George Em. Marica¹.

Cunoscut, îndeobște, în comunitatea sociologică românească prin studiile sale de sociologia culturii, ca și prin teza de doctorat consacrată lui E. Durkheim, George Em. Marica se dovedește a fi, în egală măsură, și un bun cunoscător al problematicii sociologiei unităților sociale. Cursul adâncește și întrește demersul de definire a comunității rurale început prin lucrările "Încercare de definire a statului" (1942) și satul ardelean. Premisele cercetării lui sociologice" (1944). Orientarea spre analiza comunității sătești este motivată de autor atât prin beneficiul informațional obținut cu privire la acest segment al realității sociale, cât și prin învățămintele referitoare la coordonatele fundamentale ale vieții umane, dat fiind faptul că formele de viață contemporană, oricât de diferențiate ar fi ele, poartă amprenta acestei prime

¹ George Em. Marica, *Curs de sociologie rurală. Satul ca structură psihică și socială*, Cluj, Uniunea Națională a Studenților din România, Centrul studențesc Cluj, 1948, 490 p.

forme de organizare a omenirii.

După părerea sa, sociologia rurală a apărut ca disciplină de sine stătătoare în primii ani ai secolului nostru, cu toate că viața rurală a prezentat interes pentru gânditorii sociali încă din primele decenii ale secolului trecut. El leagă nașterea sociologiei rurale de unele condiții social-economice existente într-un anumit segment al societăților est-europene în jurul anului 1900, condiții analoage celor care facilitaseră anterior apariția sociologiei ca știință în Anglia și Franța.

În concepția sa, sociologia rurală avea ca obiect studiul relațiilor sociale manifeste în comunitatea sătească, precum și a raporturilor acesteia cu orașul. Alături de această importanță științifică, demersul sociologiei rurale avea și accentuate valențe aplicative. "Vrem să îmbunătățim, nota el, viața celor mulți... La noi cei mulți sunt țăranii. Pentru ca să știm însă cum să-i ajutăm trebuie să-i cunoaștem. Și la aceasta ne poate aduce servicii foarte mari sociologia rurală. Cercetările ei, ascultate, ne permit să realizăm cu un ceas mai devreme progresul pe care-l dorim cu toții și fără de care viața omenirii ar fi ceva fără sens" (pag.36).

Dar, se întreabă el, este posibilă constituirea unei sociologii rurale științifice? Există, cu alte cuvinte, un material documentar suficient și concludent care să permită generalizări în acest domeniu? Și în cazul că acesta există, este posibilă generalizarea în acest domeniu?

Referindu-se la opiniile contradictorii consemnate în literatura de specialitate relativ la aceste probleme, George Em. Marica consideră că sociologia rurală se poate constitui ca știință, pe baza activității de reflexie sociologică asupra materialului documentar autohton și străin acumulat până în momentul respectiv, ea fiind deci posibilă chiar înaintea finalizării cercetării exhaustive a satului. "Nici o știință, afirmă el, nu lucrează pe bază de inducție completă. Reflexiunea sociologică poate merge paralel cu cea sociografică. Cu atât mai mult, cu cât ea se sprijină - și trebuie să se sprijine - nu numai pe materialul românesc, dar și pe cel străin, care se găsește în cantitatea și calitate remarcabilă" (pag.39). George Em. Marica propune, deci, un demers cognitiv opus celui monografic. Căci dacă Gusti și colaboratorii săi operau cu un instrument de lucru abstract, pe care îl confruntau de fiecare dată cu realitatea, Marica considera necesară și posibilă elaborarea unui model ideal de sat, pe care îl propunea ca principal instrument de investigare și de cunoaștere a comunității rurale. "Pentru a ne da seama mai bine de ființa satului, vom căuta să desprindem, să schițăm mai bine zis un sat ideal, un tip de sat limită, dar o formație socială care cuprinde în esență tot ceea ce simțim

ca specific acestei unități... numai el ne dă posibilitatea să vedem în ce măsură putem vorbi în unele locuri de sat și țărani, în ce măsură n-avem deja o formație citadină sau una puternic urbanizată" (pag.51).

Elaborarea schiței satului ideal, realizată prin opunerea și compararea celor două tipuri fundamentale de comunitate umană, satul și orașul, reprezintă substanța "Cursului de sociologie rurală". Acest demers se bazează pe o vastă documentare, incluzând cele mai reprezentative lucrări ale domeniului, precum și pe materialul viu oferit de ruralul românesc, aflat într-o situație mult mai apropiată de satul patriarhal decât cel apusean. Permanentă "confruntare" a satului cu orașul nu rezulta dintr-o concepție autarhică a supra satului, ci avea doar rațiuni metodologice. Satul, arăta Marica, nu este o comunitate izolată, ci un element al unei structuri mai mari, al unui corp social, această apartenență manifestându-se însă diferențiat în timp, de la legături labile și sporadice, caracteristice unei etape în care ansamblul social era extrem de nediferențiat, până la relații puternice și permanente.

George Em. Marica era însă conștient de valoarea relativă a generalizării din științele socio-umane, afirmând că schema rezultată din analiza comparativă a diferitelor tipuri de sate, ca și a satului cu orașul, reprezintă un tip ideal, de la care există în realitate multe abateri: "... orice configurație reală sociologică ..., spune el, conține mai multe forme și structuri și pe lângă acestea, fiecare dintre ele în grade diferite de realizare ...", iar "lipsa de corespondență deplină cu viața socială concretă nu poate infirma acest tablou" (pag.51-52).

În definirea tipului de "sat-ideal", George Em. Marica face apel la trei categorii de factori explicativi: exteriori-morfologici, psihologici și sociali. Opțiunea pentru o abordare complexă a satului este motivată de considerentul că o definiție care se sprijină numai pe o singură caracteristică este incompletă, precum și de recomandarea făcută de către sociologii Sorokin, Zimmermann și Galpin, după care definiția unei formațiuni sociale concrete trebuie să facă apel la mai mulți factori determinanți. De altfel, Marica era și el adeptul unui determinism complex al fenomenelor sociale, explicit afirmat: "... o explicație cu adevărat completă va fi aceea care va considera nu numai factorii spirituali sau umani, cum sunt cei sociologici și psihologici, dar și pe cei materiali sau exteriori: factorii geografici, biologici și economici, adică atât cauzele mijlocite, cât și cele nemijlocite" (pag.91). După părerea sa, deși nu există o ierarhizare a acestor factori din punct de vedere al relevanței lor determinative, este necesară introducerea unei anumite ordini explicative a acestora. Această imagine spațială

a straturilor de factori este, ca orice imagine spațială, până la un punct inadecvată pentru lumea psihosocială. Ea nu trebuie să lase impresia unei acțiuni izolate a factorilor căci, spune el, în domeniul socialului, chiar dacă nu se poate stabili o ordine de determinație, factorii determinanți interacționează între ei.

Dacă primul strat de factori, cei exteriori-morfologici, este analizat sumar, asupra factorilor psihologici el se oprește în amănunt, motivându-și demersul prin importanța pe care o are, după părerea sa, psihologia pentru sociologia rurală. "În concepția mea științifică, spune el, pun mare preț pe considerarea temeiurilor sufletești ale vieții sociale. Socotesc în genere că nu se poate face sociologie fără ajutorul însemnat al psihologiei..." (pag.30). Stratul de factori psihologici este considerat și analizat pe trei coordonate: viața sufletească a țăranului, respectiv procesele psihice individuale; viața spirituală, respectiv religiozitatea, morala, manifestările artistice, valorile vitale; stilul de viață țăranesc sau civilizația țăranescă. George Em. Marica evidențiază la acest nivel al psihologicului 26 de caracteristici, care, privite pe un continuum ce variază între o limită minimă și una maximă, definesc la cele două extremități satul ideal patriarhal, respectiv orașul modern.

Alături de factorul psihologic, Marica acordă o importanță deosebită și factorului economic, trasând principalele caracteristici ale economiei țăranesti comparativ cu economia de tip industrial.

În finalul analizei sale, George Em. Marica se oprește asupra structurii sociologice a satului, definind unitatea socială satească cu ajutorul a șapte trăsături, care, la fel ca în cazul psihologicului, caracterizează la extremități satul ideal și orașul ideal. Satul, spune Marica, este: o unitate integrată; o comunitate cu bază naturală, în speță geografică; o comunitate de viață; o unitate primară; o unitate totală; o formațiune socială mai izolată; o formațiune socială mai omogenă.

Conceptul de "sat-ideal" corespunde unei abordări statice a realității, având în principal o relevanță metodologică. George Em. Marica a depășit însă această abordare statică, insistând în egală măsură și asupra transformărilor survenite la nivelul acestei comunități sociale mai cu seamă în ultimul secol, precum și a naturii, aportului și rolului civilizației satești în istoria umanității. Întregirea abordării statice cu una de factură dinamică era, fără îndoială, necesară, cu atât mai mult cu cât chiar el a fost conștient de faptul că tipul ideal de sat pe care l-a schițat, satul patriarhal, a reprezentat "o formă de viață care ... poate n-a fost niciodată

complet realizată, dar care în linii mari a constituit substanța, sâmburele civilizației rurale” (pag.409). În această perspectivă dinamică, conceptul de “sat-ideal” patriarhal servește ca element de referință pentru analiza evoluției ruralului și ca bază de plecare în elaborarea altor concepte, și anume “satul tranzitoriu”, “satul evoluat” și “satul fermă”, acesta din urmă corespunzând ultimei etape de evoluție a satului. Această evoluție, determinată de integrarea tot mai accentuată a ruralului în societatea globală, are o serie de efecte pozitive și negative, cel mai nociv fiind considerat scăderea capacității creatoare, a productivității culturale a ruralului. “Odată cu dispariția totală a culturii populare, se va termina definitiv și cu țărâניה, cedând locul noilor agricultori, care sunt fermierii. Căci, arată el, ceea ce distinge pe săteni de aceștia din urmă e capacitatea lor creatoare de cultură” (pag.451). Aceasta este rațiunea pentru care George Em. Marica a considerat că o sociologie rurală științifică trebuie să se întemeieze pe un material cât mai autentic, să pornească de la țăranul satului patriarhal, de la țăranul creator de cultură care ilustrează cel mai bine stilul de viață rural.

În ceea ce privește natura, locul și semnificația culturii și civilizației țărănești în istoria umanității, George Em. Marica consideră că aceasta este treapta superioară a culturii minore (prima fiind cea primitivă) sau mai bine zis treapta intermediară între cultura primitivă și culturile majore de tip urban. Analizând raportul culturii și civilizației țărănești cu cultura și civilizația urbană, Marica combate teza de nuanță romantică și neoromantică conform căreia valorile fundamentale rurale reprezintă valorile fundamentale ale oricărei vieți naționale, constituind în consecință baza vitală a unui popor și a unui stat. El arată că, deși culturile naționale au o puternică bază populară, justificând importanța acordată țăranimii și creației sale, nu trebuie omis faptul că aceasta n-ar fi fost posibilă și n-ar fi putut atinge nivelul ei ridicat dacă fondul primitiv din care s-a desprins n-ar fi fost fructificat de către o cultură majoră.

În concluzie, putem afirma că lucrarea lui George Em. Marica constituie o utilă sinteză a literaturii sociologice străine și autohtone. Cursul de sociologie rurală este, poate, cea mai amplă lucrare de acest gen din sociologia noastră interbelică, reprezentând, fără îndoială, o reușită în planul literaturii didactice universitare și, în același timp, un util instrument de lucru pentru cei care intenționează să abordeze acest domeniu al sociologiei.

OPȚIUNI PROFESIONALE ALE ABSOLVENȚILOR DE LICEU

Maria DAN, Ștefan PETRA, Maria SEMENIUC, VERES Enikő

ABSTRACT. - *Highschool graduates' professional options.* This paper, based on a survey made in some of Transilvania's cities among the highschool graduates in 1993, is a collective work of the Laboratory of Sociology of the "Babeș-Bolyai" University of Cluj-Napoca. The survey wanted to estimate the proportion in which the changes of the activities' structures has reflected in the professional aspirations of these youngsters, as well as in the motivations of their professional choices.

Ca proces de detectare, valorizare și întreținere a resurselor umane, "educația este o instituție esențială ce trebuie fructificată dacă vrem să menținem competitivitatea noastră" [1]. Asemenea aprecieri aparțin experților în probleme de învățământ din țările dezvoltate, "care în ultimii ani vorbesc mai puțin de reforme ale educației și mai mult de adaptare, remodelare, regândire, flexibilizare" [2].

Toate aceste expresii denumesc transformări majore ale sistemelor educative, reclamate de discordanța tot mai accentuată dintre sistemele educative și producție. În opinia aceluiași experți ai educației, șomajul în general, cel juvenil în special nu sunt numai o consecință a crizei economice, ci și o consecință a inadapării, a prăpastiei crescânde dintre ocupare și școală.

La noi această ruptură dintre sistemul educativ și producție s-a agravat și mai mult, deoarece structurile socio-profesionale învechite, rigide nu mai corespund structurii economice în tranziție la economia de piață. Mai mult datorită tendinței de tehnicizare a învățământului care a existat înainte de anul 1989, în România, ponderea cadrelor tehnico-ingineresti este de patru ori mai mare decât în S.U.A. Astfel din totalul absolvenților învățământului superior al anului universitar 1989/1990, 65% erau cadre tehnico-ingineresti, 12% cadre economice, 10% medico-farmaceutice, 9% universitar-pedagogice, 1,5% juridice și 0,8% artistice [3].

Iată de ce se impune cu necesitate o rapidă adaptare a învățământului românesc la necesitățile economiei de piață, proces care s-a declanșat încă în anul 1990 și continuă și în prezent.

Studiul de față prezintă concluziile unei investigații asupra opțiunilor profesionale ale absolvenților de liceu.

Investigația a avut un pronunțat caracter exploratoriu, ea încercând să surprindă câteva aspecte legate de orientarea profesională și de planurile de viață ale unui important grup de tineri: cei aflați în preajma terminării studiilor liceale, deci foarte aproape de luarea unei decizii majore, decizie care le va marca profund cursul vieții, nu numai pe linie profesională, dar și ca ființe sociale, în general.

Mai concret, ne-a interesat să estimăm ce proporție de absolvenți de liceu aspiră la continuarea studiilor - fie prin învățământul superior, fie prin alte forme școlare - și să surprindem câteva dintre caracteristicile principale ale celor care doresc să continue, respectiv să nu continue vreo formă de învățământ după liceu. De asemenea, ni s-a părut interesant să vedem în ce măsură aceste proiecte sunt consistente, la un moment de timp foarte apropiat

de cel în care decizia va trebui luată în mod efectiv, și care sunt aprecierile subiecților noștri asupra șanselor de reușită în realizarea respectivelor proiecte.

Studiul de față furnizează o serie de informații preliminare asupra direcțiilor alese de cei care vizează învățământul superior. Mai întâi, ne-am pus problema evaluării atracției pe care o mai are aceasta formă de învățământ asupra tinerilor, în condițiile actuale, când, se știe, școala este tot mai puternic concursată de alte modalități de dobândire a unui status social superior. Apoi, am dorit să ne facem o primă impresie asupra a ceea ce reprezintă, în ochii tinerilor, învățământul superior particular, mai exact, să vedem dacă acesta este perceput - prin atracția pe care o manifestă - ca o reală alternativă la cel de stat sau doar ca un ultim refugiu, în caz de nereușită la această din urmă formă. În fine, ne-am propus ca, indiferent de forma de învățământ superior aleasă, să conturăm opțiunile elevilor în ceea ce privește facultățile, secțiile, profilurile pe care potențialii studenți ar dori să le urmeze. Dat fiind că eșantionul nostru nu este - așa cum vom arăta mai jos - reprezentativ la nivelul țării, aceste informații obținute nu trebuie luate drept predicții, procentele menționate în cercetarea de față neputând fi extrapolate la întregul efectiv de absolvenți de liceu din țară, ci doar ca niște indicii asupra gradului în care învățământul superior, în general, și diferitele sale forme și profiluri, în particular, vor fi căutate de către absolvenții de liceu din anul 1993.

O altă zonă de interes a cercetării o reprezintă lotul celor care își exprimă intenția de a renunța la ideea continuării studiilor. Ne-am propus să evaluăm ponderea acestora, să creionăm principalele trăsături ce-i diferențiază de colegii lor cu alte planuri și, mai cu seamă, să aflăm încotro se îndreaptă acești tineri. Ca ipoteze de lucru, în acest sens, am acceptat existența unei diferențe semnificative în orientarea tinerilor, în funcție de originea lor socială, de rezultatele la învățătură din timpul liceului și de forma de învățământ liceal urmată, adică dacă aceasta li oferă sau nu o calificare recunoscută pe piața muncii.

Un obiectiv, în sine foarte important, dar abordat în cercetarea noastră doar tangențial - datorită caracterului complex al problemei și precarității resurselor noastre, insuficiente pentru a aborda în profunzime asemenea chestiuni - îl reprezintă estimarea rolului și ponderii diferiților factori, macro și microsociali, în orientarea tinerilor spre direcția aleasă. Ne-a interesat, în principal, măsura în care școala și familia intervin în mod activ în acest sens, dar, din motivele menționate, n-am putut decât să ne mărginim la a vedea cum conștientizează și apreciază subiecții noștri aceste influențe.

Investigația a constat într-o anchetă, pe baza de chestionar, aplicat unui eșantion de 1645 de elevi din clasa a XII-a, cursuri de zi. Au intrat în eșantion absolvenți de licee din 5 localități, alese în funcție de următoarele criterii:

- Cluj-Napoca (cca. 43% din eșantion), ca oraș mare, centru universitar cu tradiție și o rețea complexă de instituții și facultăți;
- Târgu-Mureș (cca. 12%), oraș mare, centru universitar tradițional, dar cu o rețea mai redusă de specializări superioare;
- Alba-Iulia (cca. 31%), municipiu, capitală de județ, intrat recent în rândul orașelor universitare;
- Seini (7%), oraș mic din județul Maramureș, având un liceu cu profil agricol;
- Livada (7%), comună din județul Satu Mare, de asemenea cu liceu agricol.

În ceea ce privește tipul liceelor, ca și profilul claselor urmate de absolvenții chestionați, considerăm că am reușit să realizăm în eșantion o dispersie suficient de ridicată, pentru a acoperi practic întreaga gamă de situații relevante pentru problemele ce ne-au interesat și compensând astfel aria teritorială mai redusă din care am selectat liceele. Din acest

motiv, apreciem că rezultatele pot fi privite cu multă încredere, mai ales dacă ținem seama și de seriozitatea cu care s-a procedat la administrarea chestionarului. Într-adevăr, acesta a fost distribuit elevilor de către membrii Laboratorului de Sociologie al Universității "Babeș-Bolyai" și de către câțiva profesori de științe sociale, cu care am colaborat în cercetarea de față, deci interesați în a efectua o muncă de calitate. De altfel, la analiza primară a chestionarelor, am constatat că acestea au trezit interes elevilor, fiind completate cu conștiinciozitate, astfel că, practic, nu am exclus de la prelucrare nici un chestionar. Firește, unele erori - nesemnificative -, ținând mai ales de coerența răspunsurilor, au fost evidențiate după prelucrare, însă ele, ca și puținele nonrăspunsuri la diferite întrebări, nu afectează în nici un fel rezultatele.

Chestionarul a cuprins 24 de întrebări, dintre care ultima a constituit un test de evaluare a prestigiului unui număr de 45 de ocupații. Primele trei întrebări au permis o clasificare a elevilor după localitatea unde învață, tipul liceului și profilul clasei. A patra întrebare - materii preferate - a avut mai mult un rol introductiv, dar ea poate fi folosită și pentru unele sugestii vizând orientarea profesională a tinerilor. Întrebarea 5 este crucială întrucât ea permite distincția între cele două loturi principale de absolvenți: cei care vor să mai urmeze studii și după liceu și cei care nu vor. Primilor li se adresează o baterie de întrebări specifice, întrebări care urmăresc să înregistreze opțiunile pentru tipul de învățământ, pentru profilul acestuia etc., precum și motivația alegerii făcute, influențele suferite în această alegere așa cum sunt ele conștientizate de subiecții chestionați.

Un alt grup de întrebări, deși mai puține la număr - pentru că, în fapt, centrul de greutate s-a plasat intenționat în cealaltă zonă de opțiuni - oferă câteva informații interesante și importante asupra lotului celor nedoritori în continuarea studiilor. Aici se cuvine făcută o mențiune. Deși am amânat la maximum momentul aplicării chestionarului (luna aprilie 1993, când am considerat că deciziile absolvenților au început să prindă efectiv viață), tocmai ca să înlăturăm pe cât posibil situațiile de incertitudine, acest lucru nu a fost în întregime posibil, în sensul că și la data respectivă am mai găsit un număr semnificativ de indeciși, ceea ce a creat unele probleme în realizarea unei clare dihotomii pe cele două grupe de întrebări.

În sfârșit, ultimul grup de întrebări a avut ca scop construirea unor caracteristici de tip factual, reflectând elementele structurale cele mai importante care, conform ipotezelor noastre, pot interveni în explicarea opiniilor, atitudinilor și aspirațiilor subiecților chestionați.

Să mai spunem că majoritatea întrebărilor au fost închise - cu răspunsuri prestabilite și precodificate -, tocmai pentru a înlesni completarea și prelucrarea chestionarului. Cele câteva întrebări deschise au fost postcodificate, astfel că întreaga informație s-a putut trece pe calculator, permițându-ne o prelucrare exhaustivă și oricât de fină am dorit a informației culese.

Revenind la structura eșantionului, menționăm că acesta se compune în proporție de 38% din băieți și de 62% din fete. După mediul în care domiciliază acești elevi, am găsit, conform declarațiilor lor, că 73% sunt de proveniență urbană și doar 27% rurală. După ocupația tatălui, constatăm o concentrare în categoriile de muncitor (33%), intelectual (17%) și maistru-tehnician (17%); celelalte ocupații explicit menționate - agricultor, funcționar, lucrător în comerț și patron - colectează între 2,5 și 5,5% din răspunsuri. Nu avem posibilitatea de a compara structura eșantionului nostru cu cea a populației din care el provine - totalul absolvenților de liceu pe țară, în 1993 -, dar putem presupune că el nu distorsionează prea mult realitatea.

O primă constatare fundamentală a studiului nostru este aceea că marea majoritate a

celor care termină liceul - respectiv 1296 (79%) din cei 1645 de elevi cuprinși în eșantion - sunt decizi să-și continue studiile în vederea obținerii unei calificări, dacă nu o au, sau a uneia superioare, dacă prin liceu au dobândit deja una. Pentru abandonarea studiilor se pronunță 231 de elevi (14%), iar restul de 118 (7%) se declară indeciși.

Dintre cei care doresc să continue studiile, 1017 de elevi (78%) aleg învățământul superior, 151 (12%) optează pentru școli postliceale și 40 (3%) pentru cursuri scurte de calificare. Ultima cifră reflectă, evident, opțiuni mai reduse pentru această formă de școlarizare și în rândul acestora apare un număr de 88 de elevi indeciși (7%).

Așadar, pe baza rezultatelor noastre, 62% din ansamblul absolvenților de liceu din anul școlar 1992/1993 sunt hotărâți să-și încerce șansele la admitere în învățământul superior, iar, dacă ținem seama și de indeciși, este posibil, deși nu foarte probabil, ca ponderea lor să urce spre 70%.

Analiza datelor referitoare la distribuția pe sexe și forme de învățământ evidențiază că spre studii universitare se orientează 81,6% băieți și 76,3% fete, spre școli postliceale 9,1%, respectiv 23,3%, iar spre cursuri de calificare 4% și, respectiv 3%. Cât privește mediul în care domiciliază acești elevi, constatăm că învățământul superior este vizat de mai mulți elevi din mediul urban, 82,2% față de 62,2% din rural, în timp ce școlile postliceale și cursurile de calificare atrag, în procent ce depășește, cu mult, media, elevii din rural: 23,3% față de 9,1% din urban și, respectiv, 7,1% față de 1,9%. Cu ușurință se poate observa că opțiunile pentru o formă sau alta de școlarizare prezintă diferențe valorice semnificative și ele reflectă nivelul de aspirații al subiecților chestionați.

Este semnificativă, în această privință, și corelația dintre opțiunile declarate și ocupația tatălui. Ne atrage atenția faptul că opțiunile pentru învățământul superior înregistrează cel mai ridicat procent în rândul fiilor de intelectuali (96%), urmat, în ordine descrescătoare, de cel al fiilor de patroni (84,2%), de maiștri-tehnicieni (8,1%), funcționari (79,4%), lucrători comerciali (71%). În proporție mai redusă optează pentru această formă de continuare a studiilor fiii de muncitori (67%) și cei de țărani (59%). Aceștia din urmă dețin majoritatea în lotul celor care au ales școlile postliceale (23,1% fii de țărani și 17,7% fii de muncitori). În categoria celor care doresc să urmeze cursurile de calificare mai bine reprezentați sunt fiii de agricultori (12,8%), lucrători comerciali (9,7%) și muncitori (7,5%). Fiii de intelectuali apar în aceste loturi cu un procent de 2,2%, respectiv de 0,4%.

Diferențele sunt evidente. Ele confirmă cea ce, ipotetic, am presupus și anume, originea socială a subiecților, mediul cultural în care se formează influențează opțiunile lor profesionale și determină puternice diferențieri în orientarea lor școlară. Această afirmație este întărită și de rezultatele corelației dintre forma de învățământ și școlaritatea tatălui. Procentul opțiunilor pentru învățământul superior crește direct proporțional cu nivelul de instrucție al tatălui. Rezumându-ne doar la evidențierea celor două valori extreme (procentul maxim și minim de alegere), menționăm că opțiunile elevilor care provin din familii cu studii superioare cumulează un procent de 94,2%, în timp ce ale celor proveniți din familii cu pregătire școlară inferioară (4 clase) înregistrează un procent de 51,5%.

Cum era de așteptat, spre învățământul superior se îndreaptă, aproape în totalitate (98%), elevii cu medii între 9-10, în proporție covârșitoare (91%) cei cu medii între 8-9, iar spre școli postliceale și cursuri de calificare se orientează, majoritar, elevii cu media generală până la 7.

În ceea ce privește profilul clasei absolvite, remarcăm că cei care vizează continuarea studiilor prin învățământul superior provin în proporție de peste 95% de la clasele de

matematică-informatică și cu profil pedagogic, apoi de la cele de istorie-filosofie și filologie (88%), de la cele cu profil economic (84%). Un procent mai redus înregistrează opțiunile elevilor de la clasele specifice licelilor industriale (58%) și, mai cu seamă, cele ale elevilor de la liceele agricole (48%). Grupând opțiunile tinerilor referitoare la specializarea aleasă în categorii mai largi de profiluri, obținem următoarea ierarhie a acestora, în ordine descrescătoare a procentelor de alegere:

- studii economice - 20%;
- drept - 14%;
- științe socio-umane (istorie, filosofie, psihologie, sociologie) - 12% (dintre care aproape jumătate optează pentru psihologie);
- filologie - 8% (optând aproximativ în părți egale pentru limbă maternă sau o limbă străină);
- studii politehnice - 7% (în majoritate în domeniul automatizării și calculatoarelor);
- medicină - 6%;
- matematică-informatică - 6%;
- științe ale naturii (fizică, chimie, biologie, geografie) - 5%;
- agronomie - 4%.

Urmărind ordinea ierarhică de mai sus, observăm că se detașează categoric, în raport cu alte profiluri, facultatea de studii economice, cea de drept și științele socio-umane. Aceste facultăți exercită atracție asupra elevilor proveniți din toate categoriile ocupaționale. Redăm, în continuare, diferențiat, pe cele șapte categorii de ocupații, distribuția opțiunilor pentru principalele profiluri de învățământ superior. Prezintă doar primele trei clasate ca număr de opțiuni:

Fii de agricultori:	- studii economice	41,7%
	- agronomie, politehnică	12,5% (fiecare)
	- matematică, șt.sociale	8,3% (fiecare)
Fii de muncitori:	- studii economice	29,3%
	- drept	12,5%
	- științe sociale	11,3%
Fii de maiștri, tehnicieni:	- studii economice	27,3%
	- drept	13,1%
	- filologie	11,5%
Fii de funcționari:	- studii economice	30,0%
	- drept, șt.sociale	14,0%
	- științe naturale	8,0%
Fii de lucrători comerciali:	- studii economice	43,5%
	- matematică-informatică	13,0%
	- drept, șt.sociale, medicină	8,7% (fiecare)
Fii de patroni:	- studii economice	32,4%
	- drept	14,7%
	- filologie	10,3%
Fii de intelectuali:	- studii economice	26,6%
	- drept	17,0%
	- șt.sociale	13,5%

Am mai cercetat, de asemenea, corespondența dintre profilul facultății alese și cel al clasei urmate în liceu. Direcțiile indicate de subiecții noștri evidențiază tendința de orientare

a majorității acestora spre facultăți cu profil corespunzător clasei absolvite. Astfel, 89,5% dintre elevii claselor de istorie-filosofie, filologie își manifestă dorința de a urma facultățile de drept, științe sociale și filologie, 68,7% dintre cei de la liceul economic se orientează spre studii economice, 66,7% dintre elevii liceelor agricole aleg agronomia, iar dintre cei de la liceele pedagogice 77% indică facultăți cu profil didactic. O dispersie pe mai multe profiluri, secții și facultăți apare în rândul elevilor de la clasele de chimie-fizică, matematică și cu profil industrial.

Să mai menționăm că facultatea de filologie este vizată, ca și în anii anteriori, preponderent, de fete, raportul fiind, în procente, de 12,6% la 1,9%, iar politehnica și agronomia de băieți (14,1% băieți și 2,6% fete, respectiv 7,3% și 1,8%).

În sfârșit, am încercat să aflăm ce intenționează să facă acești elevi în ipoteza nerezită la admitere. Din răspunsurile primite rezultă că 52,7% doresc să rămână acasă și să se pregătească pentru a repeta admiterea, anul viitor, la aceeași facultate, 6,5% intenționează să urmeze imediat același profil la o formă de învățământ superior particular. Dacă pe aceștia îi inserăm alături de cei 52,7% de mai sus, apare evident că proporția celor care rămân constanți în alegerea viitoarei profesii crește la 59,2%.

Un procent destul de semnificativ, după părerea noastră, adică 28,4%, au declarat că nu-și pot preciza încă intențiile. Alte variante de răspunsuri apar cu un procentaj scăzut sau cu totul nesemnificativ. Astfel, 5,6% au declarat că vor încerca să intre la o școală postliceală, 2,4% să urmeze cursuri de calificare, 2,8% au ales varianta să rămână acasă și să se pregătească pentru a repeta la anul admiterea la altă facultate și 1% intenționează să găsească imediat o formă de învățământ particular la care să urmeze orice profil.

Atrage atenția procentul foarte scăzut al celor care se gândesc, în caz de nerezită la examenul de admitere, să se orienteze spre alte facultăți, precum și procentul extrem de redus al celor care doresc să urmeze orice profil de învățământ superior. Pentru aceștia, din urmă, obiectivul principal pare să fie diploma univesitară și mai puțin preocuparea pentru viitoarea specialitate. Mai notăm că procentul celor care renunță la ideea continuării studiilor este absolut nesemnificativ, 0,8%.

Revenind la loturile celor care au optat pentru învățământ postliceal și cursuri de calificare, trebuie să subliniem că, în condițiile în care numărul lor este, așa cum am văzut, destul de redus în subeșantion, prelucrarea statistică a datelor, corelațiile dintre variabile evidențiază prea puține rezultate semnificative. Prin urmare, datele pe care le prezentăm aici sunt mult mai succinte decât cele anterioare, iar procentele reținute trebuie privite cu mai multă prudență, având în vedere cifrele absolute destul de mici față de care s-au calculat acestea.

Pentru învățământul postliceal, subiecții indică o varietate de direcții, dintre care se detașează clar opțiunile pentru profilurile: sanitar (44%), militar (32,4%), contabilitate (20,7%), electrotehnică (13,5%), pedagogic (10%) și turism (7,2%). Cei care doresc să urmeze cursuri de calificare vizează o serie de ocupații specifice precum cele de ospătar (20,5%), coafeză (13,6%), subofițer (11,4%), mecanic auto (7%) etc.

Răspunsurile date la întrebarea privind șansele la admitere relevă că majoritatea subiecților se grupează în jurul variantelor ce indică șanse moderate (39,3%) și șanse mari (13,4%). Într-o măsură mai mică au fost indicate variantele extreme (șanse foarte mari - 2,1% și foarte mici - 1,0%) și șanse mici (3,0%). Există și un număr destul de mare de subiecți care nu pot aprecia ce șanse de reușită vor avea, ponderea acestora fiind de 41,2%.

Corelând aprecierea șanselor cu sexul absolvenților putem spune că băieții par a fi mai

siguri de sine în evaluarea șanselor decât fetele. Astfel, procentul băieților care au optat pentru variantele de răspuns ce denotă o autoapreciere mai favorabilă este de 65,8% iar al celor care nu-și pot aprecia șansele de 30,8%. La fete aceste procente sunt de 48,1% și, respectiv, de 47,5%.

Aprecieri pozitive asupra șanselor la admitere se înregistrează mai ales în rândul elevilor care provin din liceele cu profil de informatică, urmați de cei din liceele cu profil economic și teoretice. De menționat este faptul că elevii din liceele cu profil agricol își evaluează șansele ca fiind foarte mici.

Absolvenții care au optat pentru învățământul superior își evaluează șansele în felul următor: 39,9% consideră că au șanse moderate, 18,2% șanse mari și foarte mari, 3,6% șanse mici și foarte mici, iar 38,4% nu-și pot aprecia șansele. Cei care se orientează spre școli postliceale sunt mai nesiguri în evaluarea propriilor șanse decât primii. Astfel, 54,4% nu pot aprecia ce șanse vor avea, 36,1% indică șanse moderate, 4,8% șanse mari și foarte mari și 4,7% șanse mici și foarte mici. Absolvenții care doresc să urmeze cursuri de calificare aleg variantele: șanse moderate (48,6%), mari (13,5%) și mici (5,4%). Și dintre aceștia, 32,4% nu-și pot aprecia șansele.

Pe baza datelor de mai sus putem aprecia că există o tendință de a se evita variantele extreme, absolvenții inclinând, în general, spre variante "neutre" care nu-i "obligă" prea mult.

Întrebarea referitoare la motivele ce i-au determinat să opteze pentru o profesie sau alta încearcă să facă lumină în propriul sistem de orientare profesională al absolvenților. Variantele de răspuns au cuprins atât sfera motivațiilor intelectuale și spirituale cât și pe cea a motivațiilor materiale. Constatăm că în opțiunea tinerilor absolvenți pentru viitoarea profesie, indiferent de mediul în care domiciliează, contează, în primul rând, motivația intelectuală (pasiunea pentru profesie, prestigiul ei, respectiv perspectiva practicării acesteia). Fetele au ales aceste motive în proporție mai mare decât băieții, care s-au orientat într-o măsură mare spre motivațiile materiale.

Corelând motivația alegerii profesiei cu ocupația tatălui putem trage câteva concluzii interesante. Astfel, fiii de agricultori, respectiv muncitori au ales viitoarea profesie datorită pasiunii pe care o manifestă pentru aceasta, în mai mare măsură decât ceilalți. Avantajele materiale contează, mai ales, în opțiunile profesionale ale fiilor de patroni, iar posibilitatea de a practica profesia aleasă în afara țării contează pentru fiii lucrătorilor comerciali.

În ceea ce privește factorii de influențare a opțiunii pentru continuarea studiilor și de orientare pe o direcție sau alta, marea majoritate a absolvenților (67,2%) apreciază că nu au fost influențați, în mod hotărător, în decizia lor de nimeni. Familia, deși joacă un rol deosebit de important în socializarea copilului, a fost aleasă de numai 21,2% din totalul absolvenților din subeșanțion. Alți factori, cum ar fi mass-media, prietenii și colegii, au fost aleși într-un procent mai redus (5,5% împreună). Mai menționăm aici și faptul că școala exercită, prin intermediul profesorilor, o influență foarte redusă asupra opțiunii profesionale a elevilor. Această variantă a întrunit un procentaj de alegere doar de 1,8%.

Absolvenților care intenționează să-și continue studiile în învățământul superior le-au fost adresate câteva întrebări referitoare la centrul universitar în care intenționează să susțină examenul de admitere, motivele alegerii centrului respectiv, forma de învățământ (de stat sau particular) pe care doresc s-o urmeze.

Centrul universitar spre care se îndreaptă majoritatea dintre aceștia - 63,2% - este Cluj-Napoca. Spre alte centre universitare (București, Brașov, Timișoara s.a) se orientează mai ales cei care și-au ales secții sau facultăți care nu există în structura instituțiilor de învățământ

superior din Cluj (Academia de poliție, Academia Militară, Institutul de Artă Dramatică și Cinematografică, Silvicultură sau Construcții de mașini).

Un număr relativ mic de absolvenți preferă instituții de învățământ superior din alte orașe din Transilvania sau din țară.

Ierarhia centrelor universitare preferate este următoarea:

1. Cluj-Napoca	63,%
2. București	6,5%
3. Alt oraș, care coincide cu cel în care au urmat liceul	6,4%
4. Timișoara	4,8%
5. Alt oraș din Transilvania	3,8%
6. Târgu-Mureș	3,2%
7. Alt oraș din țară	2,2%
8. Brașov	1,0%

Un număr destul de mare de elevi, 8,9% încă nu s-au decis asupra orașului în care își vor continua studiile în învățământul superior.

Analizând motivele care au stat la baza alegerii instituției de învățământ superior din orașele mai sus menționate, se desprinde o primă concluzie de ordin general și anume maturitatea, temeinicia argumentelor invocate în alegerea viitoarei specializări, posibilitatea de a surprinde aspectele esențiale care vizează procesele viitoarei specializări, concentrarea atenției în primul rând asupra acestor aspecte și plasarea într-un plan secundar a aspectelor ce nu țin de esența procesului de specializare.

Astfel, 53,2% motivează alegerea instituției de învățământ superior dintr-un anumit oraș prin posibilitatea specializării în profilul dorit și 39,8% invocă prestigiul instituției de învățământ superior din orașul respectiv.

O a doua grupă de motive vizează aspecte pragmatice, dar care au un rol esențial atât pe parcursul perioadei de școlarizare, cât și pentru desfășurarea activității profesionale viitoare. În acest sens 35,2% din absolvenții aleg acel oraș pentru continuarea studiilor, care coincide cu orașul în care domiciliază și 23,8% consideră că diploma obținută la o instituție de învățământ superior din orașul ales oferă șanse mai mari de a găsi un loc de muncă. Observăm deci că perspectivele viitorului loc de muncă în domeniul în care intenționează să se specializeze îi preocupă încă de pe băncile liceului și se orientează spre acele instituții de învățământ superior al căror prestigiu, deja recunoscut, poate constitui un garant pentru ocuparea cu mai multă ușurință a unui loc de muncă.

O a treia grupă de motive se referă la posibilitatea stabilirii unui anturaj în care să-și poată regăsi și întreține relațiile interpersonale deja conturate, distanța mică față de localitatea în care își au domiciliul și atracția față de orașul ales pentru continuarea studiilor. Astfel, 21,3% menționează printre alte motive și pe acela că în orașul respectiv au prieteni și colegi, 21,9% motivează că au ales un anumit oraș și pentru că aceasta este apropiat domiciliului, iar 19,6% menționează printre alte motive și atracția pe care o simt față de orașul respectiv.

Numai 15,9% dintre absolvenți enunță printre motive și pe acela al existenței unor posibilități de cazare și masă.

Surprinzător, doar 8,1% din absolvenți motivează alegerea orașului și prin faptul că la instituția de învățământ superior la care intenționează să susțină examen de admitere nu se percep taxe.

Având în vedere faptul că în foarte mare măsură mediul familial influențează formarea

intelectuală a elevului, am considerat necesar să analizăm și originea socială a elevilor care doresc să-și continue studiile în învățământul superior.

În ceea ce privește originea socială a elevilor care se orientează spre învățământul superior de stat, structura este asemănătoare cu aceea a eșantionului în ansamblu. Cei mai mulți candidați pentru învățământul superior de stat provin din familii de muncitori, maiștri și tehnicieni - 41,8%. Acest fapt se explică în primul rând prin ponderea mare a muncitorilor, maiștrilor și tehnicienilor în totalul populației active și în al doilea rând prin persistența mentalităților formate în anii precedenți, când diferența între salarii fiind relativ mică, exista tendința de a cuceri prin studii un statut social cât mai înalt, acesta fiind asociat cu prestigiu social și condiții de muncă mai bune.

Relativ mare este și numărul viitorilor candidați pentru învățământul superior care provin din rândul intelectualilor (26,7%) și al funcționarilor (5,0%). De data aceasta explicația o găsim în ponderea mare a liceelor teoretice din eșantionul studiat, licee în care o bună parte a elevilor provin din familii de intelectuali.

Semnălam numărul destul de mare al candidaților pentru învățământul superior (6,3%), care provin din rândul patronilor. Un procent mic de elevi care vor da admitere la facultăți provin din rândul agricultorilor (2,4%), deși ponderea lor în totalul eșantionului este de 4,0%. Chiar și acest procent este mic față de cel care reprezintă ponderea agricultorilor în totalul populației ocupate. Explicația poate fi dată de accentuarea fenomenului de îmbătrânire demografică din mediul rural, fapt ce explică scăderea ratei natalității și deci a ponderii populației tinere în totalul populației din mediul rural.

În ceea ce privește originea socială a elevilor care vor să urmeze cursurile unei instituții de învățământ superior privat, procentajul acestora este diferit față de acela al candidaților pentru învățământul superior de stat. Astfel, scade procentajul elevilor care provin din familii de muncitori, maiștri și tehnicieni (32,1%) și crește procentul elevilor care provin din rândul intelectualilor (31,1%) și al patronilor (10,7%). La data aplicării chestionarului mai existau elevi încă nedecisi în ceea ce privește tipul de învățământ, de stat sau privat; cel mai mare număr de elevi care încă nu s-au decis în ceea ce privește tipul de învățământ (de stat sau privat) aparține muncitorilor, maiștrilor, tehnicienilor (28,3%) și altor categorii (19,1%) și cel mai mic procent al indecisiilor indică proveniența lor din rândul agricultorilor - 4%, - și al intelectualilor - 6%.

Sub aspectul calității rezultatelor la învățătură, candidații pentru învățământul superior de stat se detașează net de colegii lor care optează pentru învățământul superior privat. Iată care este structura eșantionului candidaților pentru învățământul superior de stat:

- a) elevi cu media generală de 9 și 10: 13,3%,
- b) elevi cu media generală de 7 și 8: 86%,
- c) elevi cu media generală de 6 și sub 6: 0,6%.

Așadar, numărul elevilor slabi și foarte slabi reprezintă doar 0,6% din totalul candidaților pentru învățământul superior de stat, în timp ce în cazul învățământului superior privat, ponderea lor se ridică la 3,6% din totalul acestora.

Deși numărul celor care au declarat că intenționează să urmeze cursurile unei instituții de învățământ superior privat este foarte mic, corelând opțiunile pentru cele două forme de învățământ cu situația la învățătură, reiese faptul că elevii de vârf, cu mediile generale de 9 și 10, în procent de 95,2% optează pentru învățământul de stat și numai 3,2% pentru cel privat, iar 1,6% din acești elevi sunt nedecisi. Numărul celor care au obținut medii generale de 6 și sub 6 și care totuși doresc să se prezinte la admitere pentru învățământul superior este

foarte mic.

Față de structura eșantionului în ansamblu, structura pe sexe a grupului candidaților pentru învățământul superior diferă, înregistrându-se o creștere a numărului băieților, al căror procentaj ajunge la 40,6% și o scădere a procentajului fetelor, la 59,4%.

Corelând mediul de rezidență cu orașul ales pentru continuarea studiilor, observăm că cel mai mare număr al elevilor care provin din mediul urban transilvan se îndreaptă spre centrul universitar Cluj-Napoca (65,0%). În al doilea rând este preferat centrul universitar București (6,7%), iar în al treilea rând orașele din Transilvania în care elevii și-au efectuat studiile liceale (5,0%).

Elevii care provin din mediul rural se îndreaptă înspre Cluj în proporție de 55,8%, în al doilea rând spre orașe din Transilvania care coincid cu acelea în care și-au efectuat studiile liceale (11,6%) și în al treilea rând spre București (6,0).

Corelația localității în care și-au urmat studiile liceale cu orașul în care își vor continua studiile superioare scoate în evidență faptul că elevii care au învățat în Cluj-Napoca vor continua în același oraș în proporție de 87,8%, se vor îndrepta spre București în proporție de 4,4%, iar spre Târgu-Mureș doar 1%.

Din totalul elevilor care provin din licee ale orașului Târgu-Mureș, 45,7% vor da admitere la Cluj, 20,7% la Târgu-Mureș și 12% la București.

Absolvenții ai liceelor investigate la Alba Iulia intenționează să susțină examene de admitere la Cluj în proporție de 41,0%, la instituții de învățământ superior din Alba Iulia 15,2% și la cele din București 6,8%.

Elevii care provin din licee ale județului Satu-Mare și Maramureș se vor îndrepta în majoritate spre Cluj (48,0% absolvenți de la Livada și 44,2% absolvenți din Seini), apoi spre Timișoara (17,3% absolvenți ai liceului din Seini și 11,0% absolvenți din Livada). Spre București se vor îndrepta 14,8% din absolvenții liceului din Livada și 7,7% din cei ai liceului din Seini.

Preferința pentru centrele universitare Cluj și București este motivată de candidați, așa cum am văzut, prin posibilitățile mari de a găsi în aceste centre universitare profilul dorit și prin prestigiul instituțiilor de învățământ superior din aceste orașe, unanim recunoscut.

În componența eșantionului nostru a intrat și un număr important de subiecți care nu doresc să-și continue studiile. Majoritatea acestora provin de la liceele industriale (47,1%) și agricole (24,5%). Restul, de la licee teoretice (10,2%), economice (8,0%) și pedagogice (6,4%).

După ocupația tatălui, proporția cea mai mare o dețin elevii cu tatăl muncitor - 51,4%, apoi maestru și tehnician - 15,8% și agricultor - 7,4%. Un procent mult mai redus se înregistrează în rândul celor care provin din familii de intelectuali (2,2%), funcționari (2,5%) și patroni (3,7%).

Interesantă de asemenea este și distribuția acestui subeșantion după media generală. Dacă în subeșantionul analizat mai sus proporția cea mai mare revine elevilor cu medii generale peste 7, în grupul celor care nu-și continuă studiile, ponderea cea mai mare o au, evident, cei cu medii generale între 6-7, urmat de cei cu medii de și sub 6.

Este clar deci că în bună parte cei ce nu-și continuă studiile sunt în general mai slabi la învățătură, lucru ce se confirmă și cu alte prilejuri. Există totuși un număr mic de elevi cu medii între 9-10 (4,0%) care totuși nu continuă studiile.

La întrebarea: "Ce intenționați să faceți imediat după terminarea liceului?", 62,8% au răspuns că doresc să încerce să se angajeze ca salariați. Un procent destul de mare, 10,2%,

vor să plece temporar în străinătate, iar 5,5% doresc să plece definitiv din țară. Există un procent de absolvenți de 9,2% care "nu pot preciza".

Deși eșantionul studiat cuprinde și absolvenți al liceelor agricole, doar 1,5%, din cei ce nu continuă studiile au declarat că vor să lucreze în agricultură. Mai mare este procentul celor care doresc să lucreze la firma proprie (4,6%), iar 0,9%, intenționează să rămână acasă fără să se angajeze.

Corelarea intențiilor de viitor cu sexul arată că băieții au opțiuni foarte dispersate, de aceea, evidențiem doar pe cele care au un procentaj mai mare: angajarea (39,7%) și plecarea temporară din țară (22,9%). Fetele au ales variantele: angajare (74,9%), plecare din țară (temporară și definitivă - 8,4%) și "nu știu" (9,8%).

În legătură cu șansele de realizare a planurilor de viitor, 50,3% din acești subiecți afirmă că au șanse potrivite, 22,6% că "au șanse mari și foarte mari", iar 12,4% spun că au șanse mici. Un procent de 14,6% afirmă că "nu știu" ce șanse vor avea. Pentru angajare, subiecții consideră că au șanse potrivite în proporție de 57,4% (pentru agricultură procentul se ridică la 100%); pentru firmă proprie, șanse mari și potrivite consideră că au 78,6%, iar pentru plecarea în străinătate șanse foarte mari și potrivite cred că au un procent de 83,4%, respectiv 68,8%.

Din răspunsurile la întrebarea "ce vă determină să nu vă gândiți la continuarea studiilor?" rezultă că 38% nu prea au încredere în șansele lor de reușită la admitere, lucru pe deplin explicabil având în vedere situația lor la învățătură; 29,5% declară că nu doresc să-și continue studiile deoarece au șanse de a ocupa imediat un loc de muncă; pe locul al treilea ca mărime se situează grupul celor care, însumând un procent de 24,5% sunt de părere că "nu merită astăzi să mai faci studii superioare". Există apoi un grup mai restrâns, un procent de 15% care declară că nu au posibilități materiale pentru continuarea studiilor. Printre alte motivații apare din nou "doresc să părăsesc țara" la 12,9%, sau "intenționez să mă căsătoresc" la 4,3% din subiecți.

Raportate la sex, motivațiile răspunsurilor la aceeași întrebare se prezintă astfel: 38,3% dintre băieți afirmă că nu au șanse la admitere, 30,8% consideră că nu merită să mai faci studii superioare, 28% declară că au perspectiva unui loc de muncă și doar un procent foarte mic de 1,9% vizează perspectiva căsătoriei. La fete lipsa șanselor rămâne pe primul loc între motive, pe locul al doilea plasându-se perspectiva unui loc de muncă imediat. Perspectiva căsătoriei este prezentă la un număr mai mare de fete în comparație cu băieții, procentul lor reprezentând 7,6%.

Raportată la mediul de rezidență, motivația răspunsurilor la aceeași întrebare scoate în evidență faptul că cei proveniți din mediul rural invocă în procent mai mare perspectiva unui loc de muncă imediat decât colegii lor care provin din mediul urban. Și în cazul celorlalte variante de răspunsuri cum ar fi lipsa posibilităților materiale, perspectiva unei căsătorii apropiate, nu merită să mai faci studii superioare procentul celor care provin din rural este mai mare. În schimb la varianta "doresc să părăsesc țara" procentul lor este mai mic de numai 9,9%, față de 14,3% în cazul celor care provin din mediul urban. În acest din urmă caz explicația poate fi căutată în posibilitățile fiilor de țărani de a munci în agricultură, chiar dacă pentru unii soluția constituie un ultim refugiu, precum și în respectul mai mare față de tradiții existent în mediul rural.

O atenție deosebită am acordat analizei motivelor pentru care absolvenții nu vor să-și continue studiile, raportate la ocupația tatălui. Elevii cu tatăl agricultor/muncitor dețin procente însemnate printre cei ce vor să ocupe imediat un loc de muncă, cei care nu dispun

de posibilități materiale pentru continuarea studiilor, cei care nu cred că au șanse la admitere și cei care cred că nici nu merită să mai faci studii superioare. Considerăm că în acest caz își spun cuvântul nivelul mai scăzut de cultură, de aspirații și, desigur, posibilitățile materiale. Subiecții care provin din familii cu tatăl patron în majoritate consideră că nu merită să mai faci studii superioare. Absolvenții care provin din familii cu tatăl intelectual fiind foarte puțini, ierarhizarea motivațiilor ar fi fost nesemnificativă.

O altă problemă abordată în cadrul cercetării se referă la intenția celor ce nu doresc să continue studiile de a se angaja în meseria pentru care la terminarea liceului vor primi o calificare. Constatăm că 23,9% doresc să se angajeze în meseria pentru care s-au pregătit, 30,6% doresc să se angajeze dar nu în meseria pentru care au primit o calificare, ci se gândesc la altă ocupație iar 6,4% nu intenționează să se încadreze în muncă. Numărul celor care nu vor obține nici o calificare la absolvirea liceului este doar de 8%.

Dintre cei ce nu doresc să se încadreze în muncă, un procent de 42,1% îl însumează cei cu medii generale mici de 6 și 7. Tot din acest subșantion al elevilor slabi se recrutează și majoritatea celor care doresc să lucreze, dar în altă meserie decât cea pe care și-au însușit-o în liceu. Dimpotrivă, cei mai bine pregătiți consideră că au șanse mari de a se încadra în meseria lor: 38,8% dintre cei cu mediile generale de 7 și 8 și 34,7% dintre cei cu mediile generale de 8-9. Un număr destul de mare de elevi 15,7% nu pot preciza ce vor face după terminarea liceului.

În concluzie, putem afirma că deși starea de tranziție a economiei și societății românești generează și o oarecare dezorientare în rândul absolvenților de liceu, marea majoritate, așa cum am văzut, doresc să obțină o înaltă calificare pe baza studiilor din instituțiile de învățământ superior, alții se orientează spre școli postliceale sau cursuri de calificare, iar o mică parte doresc să se angajeze în producție, numărul celor fără nici un proiect de viitor fiind relativ mic.

B I B L I O G R A F I E :

1. * * * *Initiation economique et sociale*, Ed. Armand Colin, Paris, 1987, p.75.
2. G e o r g e V ä i d e a n, *Educația la frontiera dintre milenii*, Ed. politică, București, 1988, p.48.
3. * * * *Economia politică*, vol. I, (coord. Vasile Nichita, Ed. Porto-Franco, Galați, 1991, cap. Șomaj)

QUELQUES REMARQUES SUR MIRCEA ELIADE ET HENRI H. STAHL

Michel DION¹

REZUMAT. - Câteva remarci asupra lui Mircea Eliade și Henri H. Stahl. Când am vizitat România, prin anii '80 a fost pentru mine o enigmă, faptul că H.H. Stahl un sociolog cunoscut în lume trăia în țara lui ca un emigrant, iar emigrantul Mircea Eliade era considerat ca o glorie națională. Cunosco bine monografia lui Stahl "Nerej - un sat dintr-o regiune arhaică" (1939). Asemeni lui L. Blaga, Mircea Eliade, ca de fapt toți universitarii români dintre cele două războaie mondiale, făcea parte din mișcarea național-fascismului românesc, în timp ce H.H. Stahl era socialist. Așa îmi explic enigma menționată.

Je suis venu en Roumanie, dans les années quatre-vingt, en missions du CNRS, pour essayer d'y faire, mais cela ne fut pas possible, une enquête sociologique analogue à celles que j'avais effectuées en France dans les années soixante-dix sur les rapports des gens à la politique, en relation avec leurs croyances religieuses. Entre beaucoup d'autres choses que je ne comprenais pas -mon idéologie d'alors de membre du parti communiste français y était pour beaucoup- il en est une tout particulièrement, d'ordre scientifique et politique, qui m'était une énigme: pourquoi H.H. Stahl, connu et estimé par les sociologues partout dans le monde et l'un des représentants les plus féconds de l'école, modialement connue, de sociologie roumaine d'avant-guerre, vivait-il dans son pays comme un émigré de l'intérieur et pourquoi le romancier et historien des religions émigré, M. Eliade, était-il considéré comme une glorie nationale?

Je savais que H.H. Stahl, socialiste avant guerre, que je qualifierai de marxiste indépendant, ne cachait pas son opposition au régime communiste, ni ne taisait ses critiques. Je connaissais, aussi, l'engagement d'avant-guerre de M. Eliade, qu'il n'a jamais renié, aux côtés du mouvement fasciste roumain des Légionnaires/Gardes de fer mais cela ne faisait qu'accroître ma perplexité. Depuis ce temps, j'ai pris quelque distance avec les façons dont se vivaient, alors, les luttes idéologiques en Roumanie et en France; j'ai, aussi, recentré mon travail sur la Roumanie autour de la question des composantes religieuses de l'identité nationale roumaine, terrain vierge que j'ai à peine commencé à débroussailler mais que, faute d'un soutien institutionnel français, j'ai dû abandonner. Tout cela réuni, et le 'dépaysement' de ma nouvelle enquête sur une religion africaine du Brésil, le candomblé, me fait considérer

¹ CNRS, Sociologie, Paris, France

cette énigme autrement.

Quant au fond, et pour résumer ma pensée sous forme d'une thèse dont je me propose, dans cette communication, d'examiner quelques éléments, je dirai qu' à travers ces deux Roumains et leur oeuvre scientifique -littéraire aussi pour M. Eliade- on est confronté à la question majeure que le XXe. S. pose, et posera aux historiens de l'avenir. Pourquoi le monde a-t-il, en ce temps-là, qui est le nôtre, engendré deux utopies totalitaires -mais n'est-ce pas le propre de toute utopie?- si meurtrières, le communisme et le fascisme? Ces deux utopies ne se ressemblent pas; il serait erroné de les confondre, d'en faire un amalgame mais, toutes deux, elles ont agi des millions d'êtres humains et secoué la planète.

Je n'ai pas la réponse à cette question -l'aura-t-on un jour?- mais je crois qu'il faut la poser, et ne jamais cesser de la faire chaque fois que cela est nécessaire. Car, c'est ainsi, et ainsi seulement que l'on peut essayer de comprendre pourquoi -on sait comment- elles furent possibles. Que l'on peut essayer de chercher à vivre sur un autre mode qui nous en éloignerait, en ferait une histoire à jamais résolue ce qui, aujourd'hui, n'est pas encore le cas: l'une et l'autre, toujours plus ou moins actives ici ou là, ressurgissent, peuvent ressurgir et "resservir" à tout moment. Après avoir dit les deux ou trois choses que je sais de M. Eliade et de H.H. Stahl, je focaliserai mon attention sur la notion d'"archaïsme", (du grec "archaïkos", "qui est ancien ou présente un caractère d'ancienneté, **le Robert**), centrale dans la pensée roumaine contemporaine.

Ce que je sais de M. Eliade et H.H. Stahl.

A la différence de H.H. Stahl, à qui je rendais visite à chacune de mes missions en Roumanie, je n'ai jamais rencontré M. Eliade. Je savais qu'il venait à Paris tous les ans mais je m'estimais trop ignorant, aussi bien des réalités de son pays d'origine qu'en matière d'histoire des religions, pour demander à le rencontrer. Quand je m'y suis décidé, en 1985-86, ce fut trop tard: il est mort peu de temps après m'avoir fait savoir qu'il acceptait de me rencontrer quand il serait à Paris.

Familier depuis longtemps des travaux de H.H. Stahl, en particulier de la monographie sur "**Nerej, un village d'une région archaïque**" (1939), lu et relu, j'avais demandé, quand j'ai commencé ce travail, en 1981, son adresse à Paul, son fils, ethnologue et directeur d'Etudes à l'EHESS à Paris. Paul, qui m'avait dit, mais je n'avais pas voulu le croire, "ils" ne

te laisseront pas faire cette enquête comme tu le souhaites", me donna l'adresse de son père à Bucarest avec, si je puis dire, son "mode d'emploi". Je devais exiger, au moment de l'établissement de mon programme de travail à l'Académie des Sciences roumaines, qui organisait mes séjours -et là, je l'ai écouté- de demander à rencontrer son père avec une personne de confiance qui saurait, après, "se débrouiller" avec la Securitate pour dire ce qu'il conviendrait de notre rencontre qui ne pouvait qu'être, faut-il le dire, tout sauf menaçante pour le régime! Il me donna le nom d'un ethnologue de ses amis, P. Petrescu (qui devait émigrer quelques années plus tard) et, lors de mes deux premières missions, en 1981 et 1983, c'est avec lui que je suis allé chez H.H. Stahl. Après cela, je n'ai plus rien demandé à personne; quand j'étais à Bucarest, je téléphonais pour prendre rendez-vous et je le visitais seul. Ce que j'apprenais de la Roumanie, dans ces conversations libres qui m'étaient une fête de l'esprit; ce que j'en apprenais aussi en France auprès de roumains émigrés, comme l'historien byzantiniste P. Năsturel, auteur de travaux importants sur l'histoire religieuse de la Roumanie, m'aidaient, peu à peu, à me forger la "personnalité double" caractéristique des dictatures communistes, conformiste en apparence ("bon communiste" pour ce qui me concernait) mais gardant, quand même, ou essayant de garder, un certain esprit critique intérieur.

En 1987, ma dernière mission avant la chute du régime (celle de 1989 fut refusée par l'Académie des Sciences roumaine sans que raison m'en soit donnée) et malgré l'humour féroce que, toujours, il manifestait, j'avais trouvé H.H. Stahl un peu plus amer que d'habitude. Sauf erreur de ma part il n'était plus publié, en Roumanie, depuis "*Eseuri critice*" (1983), livre dans lequel il critiquait M. Eliade et L. Blaga (1895-1961), poète, philosophe et chantre, avant la guerre, du "village roumain".

L. Blaga avait été, comme M. Eliade et pratiquement tous les universitaires de l'entre-deux guerres, dans la mouvance du national-fascisme roumain. Tous avaient subi l'influence d'un gourou intellectuel considérable, le philosophe et essayiste d'extrême-droite Nae Ionescu (1890-1940), dont tous les mouvements fascistes roumains se sont inspiré peu ou prou. M. Eliade, qui a toujours considéré Nae Ionescu comme son maître, lui a dédié son ouvrage "*Le Yoga*". Il y avait des exceptions, l'historien N. Iorga (1871-1940), assassiné par les fascistes malgré son nationalisme parfois teinté, dans sa jeunesse surtout, d'antisémitisme; E. Ionesco (1912-1994), qui n'eut que l'embranchement du choix pour trouver les modèles de sa pièce "*Le Rhinocéros*"; les socialistes comme H.H. Stahl; les communistes comme M. Constantinescu

(1914-1974), membre de l'école roumaine de sociologie et qui sera, après la guerre, un personnage important des appareils communiste et d'Etat.

Dans les années quatre/vingt, et tout comme M. Eliade, L. Blaga était donc considéré comme une gloire nationale et l'un des pères de la "roumanité". En reprenant et actualisant ses critiques d'avant-guerre contre ce courant de pensée, H.H. Stahl faisait d'une pierre deux coups: il continuait son combat d'avant/guerre contre le fascisme et s'attaquait à deux penseurs issus, influencés par cette pensée et maintenant promus, L. Blaga surtout qui, étant mort, n'y pouvait mais, au rang d'"idéologues officiels" du régime par le parti.

Cela, on s'en doute, lui avait valu de violentes critiques venues de toutes part -L. Blaga et M. Eliade étaient beaucoup lus, par les jeunes surtout qui découvraient un autre univers intellectuel- expliquait les difficultés qu'il avait à être publié. Brisant avec la règle que je m'étais fixée depuis le début de cette recherche de m'en tenir, dans mes écrits et mes paroles, quand je rentrais en France après chacune de mes missions, à une position "subjectivement" et "scientifiquement neutre" d'"explication" des "réalités" roumaines "déformées" aussi bien par la "presse bourgeoise" que par le PCI, je proposais à H.H. Stahl d'organiser, à mon retour, une pétition qui aurait dénoncé les conditions qui lui étaient faites. Il refusa en me disant "ici, cela n'y changerait rien et le seul résultat de cette action est qu'"ils" ne vous laisseraient pas revenir". J'ai eu la chance de le revoir en 1990, un an avant sa mort. Il était, à 90 ans, débordant de projets pour la reconstruction de la sociologie roumaine.

Notes sur l'archaïsme dans la pensée roumaine.

Cette question de l'archaïsme, à entrées multiples, est l'une des clefs qui permet l'accès à la pensée politique roumaine contemporaine. Je ne me suis pas livré à une recherche exhaustive sur les significations diverses que prend ce mot, ni sur les théories qu'il sous-tend ou dont il est un élément, mais je pense que cela le mériterait. Je m'en tiendrai à quatre cas, deux pour l'entre-deux guerres, l'école de sociologie roumaine et L. Blaga; deux pour l'après seconde guerre mondiale, M. Eliade et C. Noica (1909-1987), philosophe et théoricien, dans les années 1970-1980, de "l'être roumain".

Egalement issu du courant de pensée fasciste des Légionnaires/Gardes de fer d'avant-guerre C. Noica est devenu, à la fin des années soixante, sinon un "idéologue officiel", du moins une sorte de caution, de garantie de la "roumanité" du parti communiste. A cette

époque, mais tout ceci n'est qu'une interprétation soumise à discussion, N. Ceausescu développait, en paroles du moins et après sa condamnation de l'écrasement du printemps de Prague par les armées du pacte de Varsovie, une politique d'indépendance face à l'URSS et de construction d'un socialisme "roumain". Très vite, les écrits de C. Noica et de ses "disciples", ou "élèves", qui n'étaient pas de la langue de bois communiste, souvent publiés -mais rien n'était facile pour eux non plus- avec moins de difficultés que ceux de H.H. Stahl, étaient lus avec passion par de nombreux Roumains qui y puisaient des forces pour refuser l'asservissement au parti.

1) *L'archaïsme roumain d'entre-les-deux guerres*. Le mot "archaïque" figure, on l'aura remarqué, dans le titre de la monographie de H.H. Stahl sur Nerej. Il renvoie et fait écho, mais l'emploi de ce mot, dans le contexte roumain de l'époque, de préférence à un autre, n'est pas innocent, aux diverses théories de la sociologie positiviste d'alors dont l'école de sociologie roumaine, grâce à son maître, D. Gusti (1880-1955), est l'un des rameaux les plus florissants. Durkheim avait opposé la "solidarité mécanique" des sociétés dites traditionnelles à la "solidarité organique" des sociétés dites modernes. Tonnies avait, lui, opposé "*Gemeinschaft*" (communauté) à "*Gesellschaft*" (société), qu'il considérait comme une "décadence", idée qui sera reprise et systématisée par O. Spengler opposant "culture" et "civilisation". Quant à l'école de sociologie de Chicago, contemporaine de l'école roumaine, elle élaborait, quant à elle, une théorie du "folk-urban continuum". Les différences entre ces théories sont grandes, certes, qui privilégient tel ou tel élément, mais leur matrice commune, dont il faudrait rechercher comment elle s'est construite dans la pensée européenne de la fin du XXe. S. et du début du XXe., est remarquable.

Dans sa préface à "*Nerej*", D. Gusti écrit que cette monographie d'un village "archaïque type" permet "d'étudier complètement le processus de dissolution des formes anciennes d'organisation sociale, la crise de la spiritualité nationale et de l'économie ménagère fermée". En écho, H.H. Stahl écrit, en conclusion de l'ouvrage, que la "volonté sociale" de Nerej qui avait été, au XIXe. S., "la vie simple, autarcique et traditionnelle, le maintien d'un petit groupe homogène et jaloux de son indépendance" était maintenant "en voie de dissolution". Dans l'esprit de D. Gusti et de tous les membres de l'école, même si tous n'en n'avaient pas la même conception puisque coexistaient, dans l'école, des idéologies diverses,

cette sociologie était, avant tout, politique. La sociologie est une "technique, écrit aussi D. Gusti dans sa préface à **"Nerej"**, d'intervention rationnelle de la volonté humaine dans la vie sociale" afin "de pouvoir attaquer la réforme des structures sociales intégrales, mettre en branle et rehausser la volonté sociale, sa cohérence, sa vitalité et sa puissance de création".

L. Blaga est reçu à l'Académie roumaine en 1937 et son discours de réception n'est pas, comme le voulait l'usage, l'éloge de son prédécesseur mais celui du "village roumain". Cinquante ans après, V. Horia considère que "ce discours constitua un évènement dans le cadre des lettres et de la pensée roumaine; il le demeure (...) Tout un courant d'idées a confirmé entre-temps les thèses de Blaga sur la pensée magique, sur les mythes et sur la psychologie des profondeurs" (préface écrite en 1988 à un ouvrage de L. Blaga, **"L'éon dogmatique"**). Dans son **"Eloge du village roumain"** L. Blaga commence, d'abord par évoquer ses polémiques avec l'école de sociologie roumaine -sans doute ce dossier mériterait-il d'être réouvert aujourd'hui- et oppose, à la "recherche systématique visant à élaborer une monographie du village roumain", (...) "le village (qui) palpite en moi d'une manière beaucoup plus forte, celle de la vie même".

Fortement influencé par O. Spengler et L. Frobenius, l'un des premiers à faire une théorie de la diffusion des cultures et des "aires culturelles", dont il discute certaines thèses, L. Blaga présente, dans son **"Eloge du village roumain"**, sa théorie des cultures majeure et mineure avec le souci de démontrer que la culture roumaine est une "culture majeure" fondée sur un archaïsme indéracinable et nourricier, le village roumain. "Jamais on ne vit une culture majeure naître simplement d'un élan du génie. A coup sûr, le génie reste une conditions, mais une culture majeure a avant tout besoin d'un fondement qui, de toute évidence, ne peut être que la matrice stylistique d'une culture populaire", matrice qu'il appelle aussi "les structures et les catégories de notre subconscient ethnique collectif" (...) "un peuple dépourvu de cet a priori stylistique profond qu'est le creuset d'une culture populaire ne parviendra jamais à bâtir une culture majeure".

Pour illustrer sa thèse, il cite les "Tziganes" (Römis) et leur "génie musical qui les met sans doute au premier rang parmi les peuples d'Europe. Pourtant, ce génie demeure inopérant car l'ethnie tzigane, déchirée et dispersée à tous les horizons de la vie, manque des déterminantes intérieures d'une matrice stylistique véritable". Il aurait pu, dans la Roumanie de ce temps d'antisémitisme militant et triomphant -c'est tout à son honneur s'il ne le fait pas

car d'autres, à la même époque, M. Eliade par exemple, ne s'en privaient pas- citer les Juifs pour qui valent, dans sa problématique, bien entendu, ce qu'il dit des Romis. Ce raisonnement, qui a sans doute commencé à prendre forme dans la Roumanie de la fin du XIXe.S. (cf. *infra*, **Ouverture**), est maintenant passé dans le "sens commun" des Roumains d'aujourd'hui. Il vaut toujours pour les Romis et les Juifs, ainsi que pour les Hongrois. Ces derniers, eux aussi venus "d'ailleurs" vers l'an mil sont donc, par conséquent, sans "matrice stylistique véritable" mais cela ne les a pas empêché de produire, entre les deux guerres mondiales, leur mystique fasciste nationale. Pour en revenir brièvement à L. Blaga et à son "**Eloge**", il complète sa démonstration en citant les Anglais et les Allemands qui ont "donné au monde" Shakespeare pour les premiers, Goethe ou Kant pour les seconds, alors qu'"ils ne se situent pas au niveau moyen des aptitudes des Français ou des Italiens" (...) "on devra alors admettre obligatoirement que la complexité et les possibilités stylistiques des Anglais et des Allemands sont supérieures à celles d'autre peuples".

D. Gusti et L. Blaga ont fait une bonne partie de leurs études en Allemagne mais cela ne suffit pas à expliquer l'influence de la philosophie et de la culture allemande sur leurs systèmes théoriques et sur la pensée roumaine de cette époque. Dans toute cette partie de l'Europe, moins l'URSS occupée, elle, à massacrer ses paysans, et chacun avec ses spécificités nationales, les peuples -ou ceux qui parlent en leur nom- se lancent dans la recherche frénétique d'une espèce de "légitimation archaïque" qui ne peut que déboucher sur le totalitarisme (J.F. Lyotard). Les mythes alors construits peuvent être "néo-païens", comme en Allemagne, avec M. Heidegger d'un côté (J. Habermas), le propagandiste nazi A. Rosenberg de l'autre, ou chrétiens, comme en Roumanie, avec C. Z. Codreanu (1899-1938), leader fasciste qui arrivait en procession dans les villages, vêtu de blanc, monté sur un cheval blanc et qui promettait la terre aux paysans. Les premiers mouvements fascistes roumains, apparus dès le début des années vingt se sont d'abord appelés, successivement ou simultanément, "Ligue de défense nationale chrétienne", "Légion de l'archange Michel". La proximité territoriale de ce qui devenait l'URSS, ennemi de toujours des Roumains et qui massacrait aussi ses prêtres, orthodoxes eux aussi, fermait les églises, n'est sans doute pas étrangère à la forme chrétienne orthodoxe prise par le fascisme roumain. Une grande partie de la hiérarchie de l'Eglise, des théologiens de talent, comme D. Stăniloae, (1903-1993) qui écrivait, comme "tout le monde", dans "**Gândirea**" (La Pensée), revue de N. Crainic (1889-1972),

fasciste -on trouve aussi, dans cette revue, des articles de jeunesse de E. Cioran- étaient soient "neutres", soient favorables ou soutenaient les mouvements fascistes.

Il y aurait, mais peut-être cela a-t-il été fait, une recherche à entreprendre sur le couple "archaïque" et "populaire" dans la philosophie moderne que l'on retrouve, pour m'en tenir au cas roumain, aussi bien dans l'école de sociologie que dans la théorie de L. Blaga. L'une des annonces, sinon des origines du couplage de ces deux notions ne serait-elle pas à chercher dans les écrits du théologien luthérien allemand Herder (1744-1803) sur l'origine des langues et des peuples? Quoiqu'il en soit des origines de ce couplage, et de ses hypothétiques ascendances ou descendances je voudrais, pour clôturer cette première partie, citer un autre témoignage de et sur cette époque, que je tiens pour essentiel et qui incitait, quand il fut publié en 1935, à des recherches que les évolutions du monde d'alors n'ont pas permises. Celles d'aujourd'hui, tout aussi incertaines et dangereuses, soulignent l'urgence qu'il y aurait, enfin, à les entreprendre.

C'est en Suisse où il vient d'émigrer, avant de gagner les Etats-Unis- que le philosophe marxiste allemand E. Bloch publie *"Héritage de ce temps"* dans lequel il reproche aux communistes allemands et à tous les antifascistes de "laisser" l'archaïsme paysan aux nazis. Il s'attachait, quant à lui, à le leur reprendre et le mettait à la base de sa théorie de l'"utopie concrète". Il désignait par là, je le rappelle, tout ce qui, dans l'héritage d'une société donnée, et en premier lieu la culture dite "populaire", avait été empêché de s'épanouir et aurait pu devenir un développement possible de cette société.

2) *L'archaïsme roumain d'aujourd'hui*. L'essentiel est dit. Dans sa préface citée à l'ouvrage de L. Blaga, V. Horia écrit, à juste titre, "que M. Eliade encadrera plus tard, dans son vaste système de philosophie de la religion et de l'histoire" le "concept de "village-idée" (de L. Blaga, M. D.) conçu comme centre du monde". Dans son seul ouvrage, *"De Zalmoxis à Gengis-Khan"*, consacré aux "religions et (au) folklore de la Dacie et de l'Europe Orientale", M. Eliade écrit qu'il veut "illustrer les possibilités d'une herméneutique des univers religieux archaïques et populaires, autrement dit des créations spirituelles dépourvues d'expressions écrites et, en général, de critères chronologiques valables".

C. Noïca, de son côté, a élaboré sa théorie du *"Sentiment roumain de l'être"* (1978) -son ami de jeunesse, E. Cioran, le félicita, de Paris, pour "son sentiment paraguayen de

l'être"- sous l'effet, écrit en 1984-1986 l'un de ses disciples/élèves, G. Liiceanu, d'une "double nécessité" ("**Philosophie de C. Noïca**"). Cette "double nécessité objectivement apparue (consistait à): réacquérir une pensée originale après les vingt années de monotonie mentale installée par le matérialisme dialectique et historique abaissé au rang de manuel, de catéchisme, de bible idéologique; s'autodéfinir, réacquérir une conscience d'ethnie après le danger de dissolution dans les indifférenciations et l'anonymat de l'internationalisme". Au fondement de cette démarche, dit aussi G. Liiceanu, se trouve "une proposition existentielle" qu'il résume ainsi: "l'histoire d'un peuple est donc l'histoire de sa culture".

Pour construire sa théorie, C. Noïca puise, dit M. Nasta, un autre de ses commentateurs, dans le "trésor lexical archaïque" roumain. Des mots tels que *întru*, "préposition archaïque plus riche en connotations que *în* (lat. *in*, en" sont, comme le dit aussi G. Liiceanu à propos de cette proposition, "que ne traduisent qu'imparfaitement le *zu* allemand et le *into* anglais (...) un opérateur ontologique fondamental qui lui sert à construire un spectaculaire traité d'ontologie où elle est le terme qui établit la liaison entre le devenir et l'être".

Ces divers travaux appellent des analyses différenciées que je n'ai ni l'intention ni les moyens d'entreprendre: leur filiation avec ceux, cités, d'avant-guerre; leurs liens évidents avec quelques unes des recherches contemporaines les plus marquantes, celles de G. Dumézil et C.G. Jung par exemple, pour ce qui concerne M. Eliade; leurs différences tout aussi évidentes avec d'autres, celle de C. Lévi-Strauss, toujours pour ce qui concerne M. Eliade; leur situation d'"ouverture" (A. Plesu), pour ce qui concerne ceux de C. Noïca et de ses disciples/élèves, dans un univers intellectuel clos par et sur un marxisme d'Etat. Je me contenterai, en guise de conclusion, qui est plutôt une ouverture, un appel à prolonger ces remarques, de formuler deux questions et d'esquisser les réponses que j'y apporte:

- comment expliquer l'apparition, en Roumanie -cela a-t-il eu lieu ailleurs aussi?- d'un courant de pensée, sans doute à la fin du XIXe. S., qui fait de l'archaïsme un pivot nodal de l'identité roumaine; comment expliquer les formes multiples qu'il va prendre avant et après la seconde guerre mondiale?

- au-delà de ce qu'il révèle du monde contemporain, ce courant de pensée a-t-il une valeur scientifique ou n'est-il, comme l'écrit des travaux de M. Eliade I. Chiva, ethnologue français, qu'"oeuvre malfaisante, imprégnée dès le début par une pensée véritablement

obscurantiste"? I. Chiva, né en Roumanie, a échappé au massacre "à grande échelle" des Juifs qui eut lieu à Jassy, le 29 Juin 1941 et la semaine qui suivit: "habitant au coeur de la ville, tout près d'un centre de commandement allemand, j'ai eu la chance d'être ramassé parmi les premiers, puis d'être relâché et de pouvoir aussitôt me cacher". Les questions qu'il pose concernant M. Eliade "sont morales: elles sont aussi celles de quelqu'un qui a subi les effets d'une histoire meurtrière que Mircea Eliade a contribué à faire" (...) "quel est le *droit d'abus* de l'écrivain, fût-il célèbre, abus d'erreurs, de mensoges, de forfaits, abus moral, éthique, politique, intellectuel? Et quel est le droit d'abus et de mystification ethnologique -celui au nom duquel Eliade s'est revendiqué ethnographe de la culture populaire roumaine- que confère l'encracinement ethnique existentiel, considéré comme source absolue de savoir, de connaissance de l'âme du peuple auquel on appartient, de la figure et de la nature de la société et de la culture dans lesquelles on est né?" (l'expression en italique l'est dans le texte, M.D.).

Ouverture.

J'ai apporté, dans mes écrits cités, des éléments de réponse à la première question posée. Je résume:

- toute formation d'identité ethnique est le produit de rapports de forces multiples qui mettent en jeu et en mouvement les constructions imaginaires, individuelles et collectives, des "Nous"/"Je"/"Ils". Ces rapports de forces sont, d'une part, externes, entre pays -nations quand elles existent- dont les uns sont dominants et les autres dominés et, d'autre part, internes, entre groupes ou classes sociales, groupes ethniques;

- lorsque la Roumanie, après cinq siècles ou quasi de domination politique ottomane -mais, pays "de la périphérie", elle est toujours dominée économiquement par les pays capitalistes de l'Europe de l'Ouest- accède à l'indépendance, à la fin du XIXe. S., il lui faut se construire une identité nationale qui doit intégrer des éléments disparates et, notamment, un fort sentiment d'appartenance ethnico-religieux (le roumain est la seule langue latine de toute cette ère géographique); les idéaux de la révolution française de 1789 qui ont animé, tout au long du XIXe. S., les luttes pour la création et l'indépendance de la Roumanie. Ce dernier point, qui serait à développer, nuancerait et donnerait toute leur densité aux aperçus ici donnés sur quelques uns des aspects de la Roumanie moderne.

C'est donc dans ce contexte, bien sommairement évoqué, que va naître, sans doute dans les milieux littéraires d'abord, la théorie du "protochronisme", ou "authentiquement roumain", opposé au "synchronisme", ou "non authentiquement roumain, cosmopolite et venu de l'extérieur". La figure de proue, le phare de ce mouvement, aussi antisémite qu'il est grand poète, ce qui n'est pas peu dire, qui fit du roumain une langue universelle, sera M. Eminescu (1850-1889). Outre les Romis, qui sortent à peine de cinq siècles d'esclavage et sont toujours considérés, plus ou moins, comme des infra-humains, les principales victimes de cette théorisation seront les Juifs qui se verront refuser la nationalité roumaine jusqu'à la fin de la première guerre mondiale. Ils ne se la verront accorder, en 1919-1920, qu'en échange de la reconnaissance, par les grandes puissances d'alors, qui en feront une condition rédhibitoire, de la "grande Roumanie" qui, pour la première fois dans l'histoire, réunit dans une même nation tous les territoires sur lesquels vivent des Roumains, à l'Ouest avec la Transylvanie, à l'Est avec la Bessarabie et au sud avec la Dobrudja.

La situation actuelle du pays, très dure, comme celle des autres pays ex-communistes, ne peut qu'encourager les tendances totalitaires à la "légitimation archaïque". Nul ne peut dire quel sera l'avenir de la Roumanie mais si l'on compare avec ce qui se passe dans les pays limitrophes, les ex-Yougoslavie et URSS, ce n'est pas de l'existence de ces tendances dont il faut s'étonner mais du fait que les conflits ethniques qui ont éclaté ces dernières années soient restés limités. Analyser pourquoi il en a été ainsi ouvrirait à une autre recherche.

Quant aux questions posées par I. Chiva à propos de M. Eliade et de son engagement aux côtés du mouvement fasciste roumain, qui sont du même ordre que celles posées à propos de M. Heidegger ou de C. Schmitt, théoricien de la politique, et de leurs rapports avec le nazisme, je distinguerai entre la responsabilité personnelle et l'oeuvre.

Il y a peu à dire sur la responsabilité personnelle qui est, si la personne est encore vivante, d'abord une affaire avec elle-même. Si cette personne est morte et a, ce qui est le cas de M. Eliade, caché, minimisé cet engagement, menti -cela vaut aussi pour les vivants qui auraient cette attitude- la vérité doit être rétablie. C'est fait, maintenant, ou plutôt, cela commence à l'être pour M. Eliade.

Toute oeuvre, quelle qu'elle soit, est bien évidemment indissociable, quand il en a un, de l'engagement politique de son auteur. Elle l'est d'autant plus quand, comme chez M. Eliade, il y a volonté de lier convictions politiques militantes et analyse des faits religieux pour

retrouver, avec le sacré, un originaire perdu de l'humanité et refonder, à partir de là, une autre humanité dont il a voulu voir, jusqu'à la fin de sa vie (N. Manea), la préfiguration, l'annonce dans le fascisme roumain de sa jeunesse. Cela invalide -t-il son oeuvre, comme le pose I. Chiva? Pour ma part, je réponds non et reprends la question posée en 1935 par E. Bloch, dont critique doit être faite de l'appareillage marxiste de sa théorie de l'"utopie concrète faut-il "laisser" l'archaïsme paysan aux nazis ou à leurs descendants d'aujourd'hui?

Je débattais parfois de ces problèmes avec H.H. Stahl. Lui ayant, un jour, demandé pourquoi il ne s'était pas intéressé d'avantage aux systèmes religieux des roumains, d'une richesse infinie, il m'a répondu, avec la modestie consciente et fière de la valeur de son travail qui le caractérisait: "parce que je n'avais pas les instruments intellectuels pour le faire" puis il a ajouté: "le seul qui aurait pu le faire, c'est Eliade mais il a préféré "fabriquer ses théories" plutôt que de venir étudier comment les Roumains vivaient leur religion". C'était, là, une de nos différences mais j'ai toujours eu le sentiment que sa conception du sacré, empirique, qu'il se refusait à théoriser, n'était pas très différente, quand au fond, de celle de M. Eliade pour qui le sacré, on le sait, est le réel, connaissance du réel.

Je considère, en effet, mais cela ouvre aussi à un autre débat, que le sociologue, comme le faisait M. Mauss en pensée quand, dans son cabinet parisien, il écrivait son "**Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques**", doit être à l'écoute de ce que C. Lévi-Strauss appelle, dans sa présentation de cet "**Essai**", "les théories indigènes". Je pense, aussi, que la meilleure façon de ne pas se laisser "mystifier" par elles, comme C. Lévi-Strauss en fait reproche totalement injustifié à M. Mauss, ni par celles -les écrits de C. Lévi-Strauss sur les mythes- que l'on élabore à partir d'elles est, comme y invitent les oeuvres de M. Eliade et H.H. Stahl, différentes ô combien, l'analyse des composantes de leur "enracinement ethnique existentiel".

B I B L I O G R A P H I E

1. L. Blaga, *Eloge du village roumain*, Paris, Lib. du Savoir, 1989, 25p.; *L'Eon dogmatique*, Lausanne, l'Age d'Homme, 1988, 119p.;
2. E. Bloch, *Héritage de ce temps*, Paris, Payot, 1978, 390p.;
3. I. Chiva, *A propos de M. Eliade. Un témoignage*, Le genre humain, Automne 1992/Hiver 1993, 26, pp. 89-102;
4. M. Dion, *L'identité ethnique en Roumanie*, Cahiers internationaux de Sociologie, Vol. XCIII, 1992, pp. 251-268; *Eglises, Etat et identité nationale dans la Roumanie moderne (notice bibliographique commentée*, Paris, GSR/IKESCO/CNRS, 1992, 127p., bibl.; *Religion and national identity: the*

- Romanian case*, communication au XIIIe. Congrès mondial de Sociologie, 1994;
5. M. Eliade, *De Zalmoxis à Gengis Khan*. Etudes comparatives sur les religions et le folklore de la Dacie et de l'Europe Orientale, Paris, Payot, 1970, 252p.; *Le Yoga. Immortalité et liberté*, Paris, Payot, 1983, 434p.;
 6. J. Habermas, *Martin Heidegger, l'oeuvre et l'engagement*, Paris, Les Edit. du Cerf, 1988, 73p.;
 7. G. Liiceanu, M. Nasta, A. Pleșu, *Philosophie de C. Noica*, International Journal of Rumanian Studies, Vol. 4, (1984-1986), no. 2;
 8. J.F. Lyotard, *Le postmodernisme expliqué aux enfants*, Paris, Edit. Galilée, 1988, 151p.;
 9. N. Manea, *Mircea Eliade et la Garde de fer*, Les Temps Modernes, Avril 1992, no.549, pp.90-115;
 10. M. Mauss, *Sociologie et Anthropologie* précédé d'une *Introduction à l'oeuvre de Marcel Mauss* par C. Lévi-Strauss, Paris, PUF, 1960, 386p.;
 11. P. Năsturel, *Le Mont Athos et les Roumains. Recherches sur leurs relations du milieu du XIVe. S. à 1654*, Roma, Pont. Inst. Studiorum Orient., 1986, 372p.;
 12. C. Noica, *Sentimentul românesc al ființei*, București, Edit. Eminescu, 1978, 198p.;
 13. H.H. Stahl, *Nerej, un village d'une région archaïque*, Bucarest, Inst. de Sc. soc. de Roumanie, 1939, 3 vol.; *Eseuri critice, despre cultura populară Românească*, București, Edit. Minerva, 1983, 338p.

CERCETAREA MONOGRAFICĂ DE LA MĂGURI

Traian VEDINAȘ

RÉSUMÉ. - La recherche monographique de Măguri. Măguri est un village montagneux (Département de Cluj, Roumanie) dans lequel un groupe de l'ASTRA (Association transilvane pour la culture du peuple roumaine) sous la direction de Traian Herseni a réalisé une enquête sur le modèle de la sociologie monographique. Tout comme les nombreuses recherches de l'École sociologique de Dimitrie Gusti ils n'ont pas été achevés. Un seul étude a résulté de cet essai: *Contribution musicale à la monographie du village Măguri* (1940) de Nicolae Ursu.

În arhiva familiei dr. Leon Daniello exista în 1974 o sumă de însemnări în legătură cu acheta monografică de la Măguri, din anul 1934. Ulterior datele cercetării s-au rătăcit, ceea ce nu înseamnă că tentativa n-a fost importantă și nu merită reconstituită, fie și numai prin aceea că înfățișează o dramă a cercetătorilor sociologice românești, drama neîmplinirii lor în sinteze scrise și editate.

Mai întâi s-a perfectat o înțelegere între Institutul Social Român și Departamentul Cluj al "ASTRA" (Asociațiunea transilvană pentru cultura poporului român), între Dimitrie Gusti și Iuliu Hațieganu și apoi în lunile iulie-august 1934 un grup alcătuit din: Traian Herseni (sociolog), Valer Pușcariu (speolog și geograf), Nicolae Ursu (muzicolog), David Prodan (istoric) numit grupul "Gând românesc" din cadrul "Asociațiunii" și numeroși studenți au cercetat diverse aspecte sociale și culturale a satului Măguri, un sat tipic pentru regiunea montană a Țării Moților.

Proiectul cercetării se înscria în perspectiva teoretică a "cadrelor și manifestărilor" propusă de Dimitrie Gusti pentru cercetările monografice. Traian Herseni, ce-l care reprezenta punerea în lucrare a modelului monografic gustian, va adapta puțin componentele acestuia, mai ales în ceea ce privește "cadrele". În concepția lui Dimitrie Gusti cadrele erau: cosmologic și biologic, psihic și istoric.¹ Traian Herseni le nuanțează prin extensiune. Lângă cadrele: cosmologic, biologic, psihologic și istoric Herseni mai adaugă "cadrele": demografic și antropologic,² într-un studiu care doar "recenza" cercetarea de la Măguri.

¹ Dimitrie Gusti, *Pagini alese*, Editura științifică, București, 1965, p.116.

² Traian Herseni, *Cercetarea monografică a satului Măguri*, în "Gând românesc", II, 1934, p.455-457.

Din păcate, din perspectivă sociologică, cercetarea satului Măguri rămâne numai la aceste nuanțări, nuanțări firești în cadrul școlii monografice, fapt vizibil și în teoretizările ulterioare nu numai ale lui Traian Herseni cu privire la "teoria monografiei sociologice", dar și ale lui H.H. Stahl din *Monografia unui sat*(1939). Și aici are loc identificarea înăuntrul "cadrelor clasice" a perspectivelor: antropologică și demografică.

E surprinzător totuși, faptul că, Dimitrie Gusti, în ședința Academiei Române din 15 martie 1940 raporta "întocmirea" monografiei satului Măguri: "Monografiile sociologice au fost însușite apoi de "Astra" care a întocmit monografia satului Măguri din Munții Apuseni".³ Probabil că magistrul cercetărilor monografice se referea la ceea ce realizase muzicologul Nicolae Ursu, prin *Contribuții muzicale la monografia comunei Măguri*(1940), ceea ce corespundea proiectului cercetării de la Măguri. Distinsul muzicolog își explica "contribuțiile muzicale" ca destinate "să fac parte integrantă din Monografia generală a comunei Măguri (jud.Cluj) - studiu pe care Despărțământul Cluj al "Astrei" l-a alcătuit în întregime, însă care din lipsa mijloacelor financiare pentru tipărire întârzie să fie dat publicității".⁴

Deocamdată nu știm dacă e vorba de o monografie pierdută sau rătăcită. Important e însă faptul că în cea mai semnificativă mișcare sociologică românească, aceea a școlii monografice, au fost implicați și universitari clujeni. Cât privește cercetarea lui Nicolae Ursu ea nu e relevantă decât pe dimensiune folcloristică, interesul autorului fiind acela de "a completa o lucrare personală de folclor muzical general transilvănean"⁵

Până la o posibilă descoperire a manuscrisului monografiei Măguri, semnalarea de acum înseamnă doar înscrierea într-o tradiție, care, și prin faptul că și-a risipit o parte din izbânzi rămâne generoasă și oricât fecundă pentru cercetarea lumii noastre rurale.

³ Dimitrie Gusti, *op.cit.*, p.152.

⁴ Nicolae Ursu, *Contribuții muzicale la monografia comunei Măguri*, Timișoara, 1940, p.7.

⁵ Ibidem, p.9.

L'ARCHAÏSME ET LE JUGEMENT IDÉOLOGIQUE

Traian VEDINAȘ

REZUMAT. - Arhaismul și judecata ideologică. Analiza arhaismului, de către Michel Dion, la Mircea Eliade, Lucian Blaga, C. Noica și Henry H. Stahl suferă de o recrudescență a judecăților ideologice, iar aceasta deformează atât opinia autorilor comentați, cât și pe aceea a comentatorului. Modul de analiză a lui H. H. Stahl asupra lui Eliade și Blaga nu pune în joc perspectiva ideologică, ci numai pe cea sociologică, adică științifică. Aceasta e calea de ieșire din maladiile ideologice ale veacului al XX-lea.

Le problèmes de la pensée politique du XXe siècle sont dominés dans l'oeuvre de divers auteurs par des jugements idéologiques, puisque notre siècle a été traversé par deux idéologies adverses: fasciste et communiste. Ces jugements sont reflétés dans les oeuvres culturelles des nombreux philosophes et écrivains. C'était une lecture idéologique qui avait annexé des valeurs spirituelles à un commandement politique, qui a déformé le sens original d'une oeuvre au autre. L'auteur était condamné et l'oeuvre désavouée. Une bibliographie sans nombre bandage cette écriture. L'oeuvre sont malades. Mais la bibliographie?

L'histoire des jugements idéologiques est tombé, mais la recrudescence des ces jugements est toujours possible. C'est de cette recrudescence que souffrent les opinions de Michel Dion sur l'archaïsme dans la pensée roumaine.

Pour Michel Dion la présence d'archaïsme dans l'oeuvre de Mircea Eliade, Constantin Noica et Lucian Blaga s'explique par l'appartenance des ces penseurs au mouvement politique roumain: le légionarisme, une hypostase roumaine des fascismes européens. L'historiographie roumaine n'a pas éludé ces relations entre les intellectuels roumains et la droite et la gauche politique. Mais comme Michel Dion accuse les oeuvres de ces penseurs pour leur sympathie politique de droite nous pouvons accuser d'autres intellectuels roumains pour leur sympathie politique de gauche. Un tel jugement est déjà un peu dépassé; elle ne relève qu'une déformation fondé sur l'exclusivisme idéologique.

Mircea Eliade a reconnu son appartenance au groupe des intellectuels roumains qui ont sympathisé avec le mouvement légionnaire dans ses *Mémoires*. Mais son oeuvre n'été pas déterminée par cette option politique, qui a été une option idéologique et "l'idéologie", comme ont bien écrit Marx et Engels dans *L'idéologie allemande*, est une "fausse conscience". L'option politique est un acte individuel de sa conscience, qui peut-être faux, quand l'oeuvre un acte individuel de sa créativité. L'option politique est subjective et temporaire; l'oeuvre culturelle est objective et éternelle.

Mircea Eliade n'a pas cultivé dans son oeuvre aucune idéologie, comme d'ailleurs Henry H. Stahl non plus dans son *Nerej - un village d'une région archaïque* n'a proposé une idéologie "socialiste". La synthèse de Henry H. Stahl est complémentaire pour le sens de l'archaïsme dans l'oeuvre de Mircea Eliade, Constantin Noica, Lucian Blaga, comme elle est complémentaire à la vision sur l'archaïsme des traditions roumaines de Dimitrie Cantemir at B.P. Hașdeu qui dans leurs oeuvres n'ont pas utilisé les jugements idéologiques. Ce type de jugements sont une invention malchanceuse de la pensée de notre siècle qui s'est fondée par

la présence des ideologies adverses: le fascisme et le comunisme, deux maladies très graves de nombreux penseurs du XXe siècle.

SOCIOLOGIE TRANSILIVĂNEANĂ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

SIMPOZION ANIVERSAR

La 13 mai 1994 - în cadrul mai larg al manifestărilor organizate la Cluj-Napoca, cu ocazia aniversării a 75 de ani de la înființarea Universității românești în marele centru cultural al Transilvaniei - a avut loc, în organizarea Catedrei de Sociologie a Universității "Babeș-Bolyai" și a Filialei Transilvania a Asociației Sociologilor din România, un simpozion aniversar axat pe contribuțiile sociologilor din această parte a țării, în contextul cultural al perioadei interbelice.

Deși la Universitatea clujeană nu a funcționat niciodată, înainte de 1990, o facultate sau o secție de sociologie, respectiva disciplină și-a găsit un loc important în programele de pregătire a studenților de la facultățile umanistice, după înființarea Universității și până la reforma comunistă din 1948 a sistemului de învățământ. Așa se face că în orașul de pe Someș au activat o serie de nume de referință în istoria sociologiei românești, cum ar fi Constantin Sudețeanu, Virgil Bărbat, Eugeniu Sperantia, George Em. Marica, a căror operă este, din păcate, mai puțin cunoscută publicului larg.

De asemenea, pe meleagurile transilvane s-a înregistrat și o remarcabilă activitate în domeniul sociologiei a unor intelectuali de expresie maghiară, unii dintre ei, cum a fost cazul lui Venczel József, fiind în legătură cu Școala sociologică de la București a profesorului Dimitrie Gusti.

Cele nouă comunicări prezentate la simpozionul nostru, prin contribuția colegilor Achim MIHU, Andrei NEGRU, Gheorghe CORDOȘ, Emil POP, NEMÉNYI Ágnes, Vasile DÎNCU, Ion Maxim DANCIU, Traian VEDINAȘ și Petru ILUȚ, au abordat diferite aspecte din activitatea personalităților menționate și ale altor intelectuali clujeni.

Prin grupajul de față, revista STUDIA încearcă să pună în circulație câteva dintre ideile expuse la reuniunea științifică menționată.

Publicăm în acest grupaj și două materiale care, neincadrându-se în tematica simpozionului aniversar, sunt totuși legate de opera unui mare universitar clujean, respectiv de istoria sociologiei românești din perioada interbelică.

Traian ROTARIU

METAFIZICĂ ȘI ȘTIINȚĂ ÎN CONCEPȚIA LUI LUCIAN BLAGA

Ion ALUAȘ

ABSTRACT. - *Metaphysics and Science in Lucian Blaga's view.* The relation between science and metaphysics proposed by Lucian Blaga, from the perspective of the *Historical creature* is one more close to the naturalist model than it can be understood from some critics. The postkantian metaphysics must renounce to search the absolute. This fact is not sustained by Blaga, for he is not founding his metaphysics on the scientific truth. Still in the history of philosophy which he proposes appears the relevant need for the historical-cultural sciences to start from describable and ascertainable facts. Although that doesn't mean that he renounced the "mythosphical" horizon, but that he also accepted the naturalist model.

Ipoteza de la care plec și pe care încerc să o susțin cu argumente în cele ce urmează este că, în considerațiile sale despre știință în general, despre istorie în speță, despre relația metafizică-știință, Lucian Blaga este mult mai aproape de modelul naturalist (în sens metodologic) de știință decât sunt dispuși comentatorii să admită.

Grație publicării, de către Tudor Cățineanu, a manuscrisului blagian "Ființa istorică" se cunosc azi, în genere precizările "ultime" făcute de marele nostru filosof cu privire la înțelesurile pe care le conferă el metafizicii. Cu astfel de precizări debutează ultimul capitol din lucrarea menționată.

Prima din aceste precizări reia subliniat ideea potrivit căreia metafizica este actul (asaltul) ultim al spiritului uman în și prin care acest spirit, în speță filonul lui filosofic, se împlinește, se orientează într-un mesaj.

A doua precizare evidențiază caracterul mai degrabă "creator" decât cognitiv al producerii mesajului.

În al treilea rând plăsmuirea metafizică, spre deosebire de știință și filosofie, este rezultatul unei (ideații) gândiri de tip mitic, al unei gândiri mitice, care după ce a fost refulată din știință și filosofie "mai are un spațiu de respirație în metafizică".

Precizările de până acum cu privire la metafizică sunt pe larg comentate și, din câte

îmi pot da eu seama, pozitiv receptate de cele mai multe comentarii consacrate lui Blaga. Ceea ce uneori se trece cu vederea, se minimalizează, se marginalizează în comentarii este o a **patra** precizare, asupra căreia insistă apăsător Lucian Blaga.

E vorba de precizarea în virtutea căreia, după mutația kantiană în filosofie, pretenția metafizicii de a avea acces la "absent", de a fi cunoaștere adevărată a acestuia, este greu dacă nu imposibil de susținut, alcătuirile metafizice izvorâte din astfel de pretenții dovedindu-se, pe o latură esențială a lor, "surogate ale relevanței divine".

Or metafizica, în orice caz cea postkantiană, pentru a fi autentică, trebuie să renunțe la căutarea absolutului, să se înscrie deliberat în relativ, să accepte toate consecințele acestei înscrieri, acestui destin am putea spune, inclusiv conducitatea ce lovește cu timpul orice zidire "mitosofică". Dar și caducitatea este **relativă**. Ca atare Lucian Blaga își ia distanțele cuvenite nu numai în raport cu "iluzionismul dogmatico-absolutist" dar și în raport cu "nihilismul metafizic", căci metafizica, afirmă încă o dată Blaga, își are "caratele ei specifice", are "o anume valabilitate mitică", anevoie de definit, dar - adaugă Lucian Blaga - "foarte reală".

Cred că Blaga are în vedere, tocmai mesajul unei concepții metafizice, nucleul ei tare, miezul din care crește și pe care se susține întregul edificiu al unei viziuni de acest tip. Și o astfel de idee metafizică, în speță, o idee-mesaj, precizează în alt loc filosoful, "poate fi mare, fără să fie adevărată" (Zări și etape).

Din cele spuse rezultă destul de limpede cred eu, că în optica lui Blaga, metafizica se definește nu prin valoarea de adevăr și cu atât mai puțin prin valoarea de adevăr științific, ci prin alte valori, în primul rând de natura morală, cum afirma el în alt loc (Zări și etape p.27).

Prin urmare lui Lucian Blaga îi este străin gândul "științificizării" metafizicii sau filosofiei, sau acela al așezării adevărului la temelia filosofiei și nu a științei, prin strania disociere pe care o operează Noica între adevăr și exactitate.

Să facem un pas mai departe. În accepțiunea blagiană, știința în general și științele istorico-culturale în particular, se definesc prin centrarea pe valoarea de adevăr. Altfel spus: o idee nu poate fi științifică fără să fie adevărată (în timp ce, cum am văzut, o idee poate să fie metafizică fără să fie adevărată).

Iar drumul spre adevăr în știință, (în speță cea istorico-socială) este esențialmente diferit de cel mitosofic. Blaga afirmă foarte răspicat cel puțin în "Ființa istorică" că drumul științei e fundamental deosebit de cel al metafizicii.

Scrie Blaga: "Cele mai multe idei spengleriene conduc de fapt la foarte false interpretări istorice" și asta pentru că "filosofia istoriei a lui Spengler este în cea mai mare parte alcătuită din idei care nu derivă din experiență, ci sunt {conștiința}- construită pe eșafodul unui gând ce rămâne până la urmă mitologic".

În schimb filosofia (metodologia) istorică, ar oferi "istoricilor o unealtă de cercetare mai ajustabilă la obiectul de cercetat...".

De ce, oare?

Dacă abandonăm capitolul consacrat lui Spengler, de natură concomitent analitică și polemică, și ne întoarcem la capitolul doi al "Ființei istorice" (fenomenul istoric) găsim răspunsuri foarte bine articulate la această întrebare, răspunsuri care delimitează și distanțează filosofia (metodologia blagiană a istoriei nu numai față de Spengler, dar și față de psihologismul comprehensivist dilthyan și axiologismul neokantian) în favoarea naturalismului metodologic am zice noi.

În primul rând, deoarece Lucian Blaga consideră că științele istorico-culturale trebuie să plece de la fapte constatabile și descriptibile, ca atare. Dacă faptele istorice se definesc înainte de toate prin stil, consideră Blaga, acest stil trebuie constatat și descris în toată concretețea lui structurală și funcțională, ca prim și fundamental pas în cunoașterea științifică. "A constata un fenomen de aspect stilistic, scrie Lucian Blaga, nu înseamnă a face {teorie} ci înseamnă a constata un fapt".

Faptele (amprentele, stigmele stilistice sunt firește faptele date nemijlocit în cunoaștere (chiar dacă ele au o anume sensibilitate ce se poate dobândi prin exercițiu") sunt faptele-efecte produse, cum știm, ale câmpurilor (matricilor) stilistice în (sub) conștient, fapte ce reprezintă platforma generatoare, cauzatoare, determinantă a stigmatelor stilistice.

Nici în formularea tezei (ipotezei) cu privire la inconștientul stilistic (a categoriilor abisale) nu vedem necesitatea imixtiunii metafizicii (initosofiei). În fond e vorba de o introducere în explicarea faptelor istorice (culturale) a unui nou set de categorii în raport cu cele kantiene, admitând, cum se știe, alături de varianta psihoanalitică a in-(sub)conștientului o variantă noologică. Dar nici cu această (ipo)teză Lucian Blaga nu iese, credem, din teritoriul metodologic al modelului naturalist de cunoaștere în disciplinele socio-umane.

Să facem câteva precizări. Modelul naturalist de cunoaștere este mai larg, mai cuprinzător decât cel propus de Lucian Blaga pentru demersul cognitiv în disciplinele istorico-

culturologice. Nu e cazul să descriem aici acest model în toate articulațiile lui. Cu siguranță însă orientarea spre fapt, spre constatarea și descrierea faptelor (observabile), spre explicație cauzală (fie și prin sub-(in)conștientul noologic) sunt constitutive pentru, sau compatibile cu modelul naturalist (descriptiv-explicativ) de știință, inclusiv în varianta lui pozitivistă. Qvod erat demonstrandum.

Demersul științific în istorie, culturologie (științifico-filosofic) se încheie în aceste două etape, se încheie cu explicarea stilurilor prin orizontul stilistic.

Nu ne interesează dacă stilurile există ca atare, dacă sub-(in)conștientul există ca atare. Ne interesează doar faptul că în considerațiile lui metodologice sau metametodologice, de metodologie generală, filosofică etc.) Lucian Blaga se înscrie în perimetrul modelar mai sus pomenit. Dincolo de orizontul explicativ-descriptiv al științelor istorico-culturale se deschide orizontul "mitosofic" care, așa cum am văzut, numai în subsidiar se vrea unul cognitiv.

Spiritul uman în această ipostază are cu totul alte rosturi decât acelea ale științei.

GEORGE EM. MARICA - TEORETICIAN ȘI ISTORIC AL SOCIOLOGIEI

Gheorghe CORDOȘ

ABSTRACT. - George M. Marica - theoretician and historian of sociology. The study (paper) reveals some of the contributions of George Em. Marica (1904-1982) in the field of theoretical sociology and history of sociology. The author outlines the importance given by the Cluj sociologist to the historical perspective of the theoretical approach, the social and national background, of sociology, as well as the value of comparative methods used in researching the social reality and the history of sociology. To George Em. Marica, the comparative method represents not only a scientific necessity but also a national one.

Pentru George Em. Marica - profesor la Universitatea clujeană între anii 1937-1954¹⁾- "sociologia este știința realității sociale, e disciplină care se ocupă cu viața socială, cu studiul faptelor sociale"² Realitatea socială implică, printre alte determinatii pe aceea de *social*, noțiune controversată, motiv pentru care, sociologul clujean a elaborat o consistentă lucrare despre social. Cu spiritul său analitic, bazat pe o bogată informație, cu copleșitoarea minuțiozitate cu care a cercetat cele mai fine nuanțe ale conceptului, George Em. Marica ne-a oferit cea mai consistentă lucrare asupra socialului. De altfel, analiza logico-sistemică a conceptelor constituie, după George Em. Marica, un moment necesar atât în cercetarea teoretică, cât și în cea concret-empirică a fenomenelor sociale. Necesitate reclamată de faptul că în decursul procesului de acumulare de noi cunoștințe în domeniul unei discipline științifice se schimbă și sistemul de noțiuni ale acestei științe. Analiza conceptuală este impusă de construcția teoriilor științifice pe care le reclamă cercetarea concretă a fenomenelor sociale deoarece "drumul de la practică la știință a trecut prin intermediul raționalismului, fără acesta din urmă saltul de la empirie la cercetarea metodică empirică nu s-ar fi putut efectua, (...) toate considerațiile asupra categoriilor și temeiurilor ultime ale oricărei științe sunt de resortul analizei principale"³.

¹ Unele date biografice și considerații asupra operei sale de ansamblu pot fi găsite în studiul nostru: "*Profitul unui sociolog*" publicat în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*", *Philosophia*, Cluj-Napoca, 2, 1989, pp.60-69.

² *Conceptul de social*, "Cartea Românească" Cluj, 1946, p.1.

³ *Ibidem*.

Îdată fiind complexitatea faptelor, fenomenelor, proceselor și relațiilor sociale, George Em. Marica pornește în determinarea conceptuală de la principiul fundamental că orice noțiune reprezintă o unitate dintre universal, particular și singular, universalul exprimând aspectul unității totalității, iar momentele prin care aceasta se prezintă ca "determinat" structural sunt particularul și singularul. Principala regulă de care ține seama în analizele sale este aceea de a nu reduce conceptul doar la una din determinațiile lui, ci a avea întotdeauna în vedere "totalitatea determinațiilor esențiale ale obiectului ce constituie sfera acelei noțiuni"⁴, determinații între care nu pot fi stabilite ierarhii de pondere. "În domeniul sociologic - scrie George Em. Marica - chiar când putem stabili o astfel de ordine de determinare, factorii cauzativi se întrepătrund, cei posteriori influențează pe cei anteriori; astfel că influența stratului de bază se prelungește până la stratul de sus, modificându-l și determinându-l, după cum acesta din urmă modifică și influențează baza sa"⁵.

Spirit eminent investigator, George Em. Marica apelează întotdeauna în analizele conceptuale la vastele sale cunoștințe din istoria sociologiei universale, neputându-și închipui nici o istorie fără concepte, nici concepte fără istorie, considerațiile sale conceptuale având permanent un substrat istoric. Analizând conceptul de social, ca atribut fundamental al societății, deci de importanță esențială pentru determinarea obiectului specific al sociologiei, George Em. Marica a urmărit identificarea unui număr de note constante, invariante de-a lungul timpului, a urmărit de asemenea evoluția și dezvoltarea istorică a sensurilor fundamentale ale conceptului, încercând și o incursiune semantică istorică. Explicațiile sunt nu numai sincronice, ci și diacronice. Pentru George Em. Marica, atât fenomenele sociale cât și conceptele sociologice, pentru a căror clasificare și definire a manifestat un interes aparte, nu pot fi explicate decât urmărind situarea lor în filiații, ideile sociale apărând astfel nu ca un rezultat al întâmplării, al hazardului, ci determinate social și cultural.

În sensul său cel mai larg conceptul de social se referă la tot ceea ce privește viața în comun. Alături de acest sens există și o serie de semnificații și determinări mai restrânse ale conceptului, care nu sunt străine unele de altele, dar nu sunt totuși de aceeași natură și pe același plan. În acest sens sociale ar fi după George Em. Marica, fenomenele cele mai des

⁴ Andreea Marga, *Linii pentru un profil*, "Tribuna", Nr.30, 1978, p.7.

⁵ *Despre a socialul*, Extras din "Revista de psihologie", V, nr.4, 1942, pp. 1-2.

întâlnite într-un anumit cadru, mai larg sau mai restrâns, al vieții umane. E accepțiunea cantitativă a acestei noțiuni "adică cea care se referă la numărul mare al unor fenomene de ordin uman. Un fenomen de o frecvență mai redusă și având o existență pe o arie mică nu capătă în aceeași măsură caracterul de social ca unul mai numeros și cu o răspândire mai largă"⁶.

O altă accepție a socialului ar fi aceea de fapt de repetiție conformistă ce poate fi spontană, inconștientă sau acceptată, deliberată sau impusă, putând avea o origine precisă sau una absolut necunoscută. Este o accepțiune strâns legată de cea cantitativă dar nu similară cu ea "căci pe când cea anterioară se referă numai la aspectul formal-cantitativ al socialului, aceasta din urmă implică și o determinare conținutală-calitativă, socotindu-se fenomene sociale procesele comune dintr-un anumit cadru uman sub aspectul lor omogen"⁷. Apropiată de această semnificație este identificarea socialului cu exteriorul. Numai că el se opune de data aceasta nu particularului, personalului, propriului, specificului, ci cosubstanțialului. Perspectiva pe care George Em. Marica o întâlnește nu numai în sociologia behavioristă dar și în cea relaționistă, pentru care social e numai învelișul nu și conținutul vieții umane, absolutizând anumite aspecte ale vieții sociale, cele instituționalizate și cele organizatorice prin ridicarea lor la rangul de trăsături comune întregului univers colectiv.⁸

Înțelegerea socialului ca anonim este o altă variantă a generalului și conformismului. Socialul înțeles ca anonim ar implica o depreciere a spiritului de grup căruia i se atribuie mediocritatea și lipsa simțului răspunderii. Când el are totuși o valență pozitivă, cum ar fi în concepția romanticilor despre anonimatul folclorului, atunci intervine o altă noțiune și un nou criteriu. Anonimatul său e prețuit fiindcă e expresia unor forțe colective adânci de ordin popular național ceea ce ne duce, după George Em. Marica, la o altă accepțiune a socialului, aceea de interuman, socialitate sau sociabilitate "înțelegând prin acest termen din urmă, nu dispoziția spre viața socială, spre contacte colective numeroase, sensul său obișnuit, ci legătura între oameni".⁹ Această semnificație este, după sociologul clujean, cea mai autentică întrucât

⁶ *Conceptul de social*, p.8.

⁷ *Ibidem*, p.10.

⁸ *Ibidem*, p.2.

⁹ *Ibidem*, p.27.

determinante anterioare, frecvența, generalitatea, exterioritatea și anonimatul includ mai mult sau mai puțin explicit acest sens. Înrudit cu această semnificație este socialul înțeles ca ceva organic. Este ceea ce se cunoaște sub numele de teorie organicistă a vieții sociale, expresia unei concepții colectiviste ce vrea să marcheze existența grupului ca un dat obiectiv, primordial, ca o totalitate ireductibilă la componentele sale, adică la indivizi și totodată să marcheze aspectele structurale ale vieții sociale. Această semnificație este "expresia unei filosofii sociale colectiviste pentru care ansamblul trebuie să primeze înaintea individului, teorie care poate să meargă până acolo să spună că *totul* (s.n.) e superior părților, dar că el e înaintea lor (atât logic cât și ontologic)"¹⁰.

O accepțiune parțială a socialului este aceea care-l identifică cu tot ceea ce se referă la situația celor mulți, săraci și dezmoșteniți. Autorul "Conceptului de social" are în vedere aici, în mod sigur, începutul secolului al XIX-lea, când odată cu apariția maselor pe scena principală a vieții de toate zilele, în genere cu democratizarea crescândă, s-a impus tot mai mult asimilarea socialului cu cauza claselor populare.¹¹

Interesantă ni se pare grupa de accepțiuni ale socialului ce se distinge prin cuprinsul ei cultural cuprinzând în varianta sa integrală toate manifestările umane materiale și spirituale. Este vorba de stilul social-cultural al unui ansamblu interuman (sau al unei epoci); fie că e conceptul ca o unitate simplă, fie ca una structurală cu niveluri, între componentele sale există o influență reciprocă. Acest punct de vedere nu se mulțumește să semnaleze paralelisme și raporturile dialectice între social și cultural, ci tinde în ultimă analiză să asimileze aceste două aspecte corelative ale existenței noastre. El se întâlnește, consideră George Em. Marica, mai ales la gânditorii francezi, dar și la câțiva teoreticieni germani (romantici, neoromantici și hegelieni). Numai că primii socializează cultura, în sensul că subliniază caracterul ei eminentemente colectiv (ontic ca și genetic), iar cei din urmă se situează pe o poziție opusă.

Nu sunt rare cazurile când socialul este asimilat, după George Em. Marica, cu educația, politica, dreptul, limba, relevând totodată marea lor importanță socializatoare. Asimilarea socialului cu economicul ar fi după George Em. Marica doar opera gânditorilor marxiști, "alimentat în special de constatarea marelui importanțe a factorului economic pentru

¹⁰ *Ibidem*, p.37.

¹¹ *Ibidem*, p.38.

viața modernă.¹² Vom aminti că în concepția marxistă despre social nu lipsesc nici celelalte accepțiuni și attribute ale socialului (frecvența, interacțiunea, unitatea, întregul articulat) pe care George Em. Marica nu le amintește. Varietatea de sensuri ale socialului este explicată de sociologul clujean datorită acțiunii unor "factori culturali, ideologici ca și sociologici, dar - parțial - și unei componente etnice"¹³. Acest ultim factor niciodată n-a fost trecut cu vederea de către sociologul clujean. Caracterul național a fost de altfel o trăsătură a sociologiei secolului XIX și a primei părți a secolului , de care trebuie să ținem cont, chiar dacă, așa cum afirmă R.Wellek "ideile circulă, migrează, se răspândesc, sunt purtate de valurile doctrinelor"¹⁴.

Spiritul în care George Em. Marica și-a elaborat lucrările de sociologie nu poate fi pe deplin înțeles fără o raportare strictă la tendințele vremii. Ca și alți sociologi din epoca interbelică, George Em. Marica a fost preocupat în mod deosebit de istoria gândirii sociologice universale nu numai pentru a explica ideile sociale în devenirea lor, ci și pentru că în acea perioadă sociologia românească, pentru propria-i dezvoltare necesita o bogată informare din creația sociologică a Apusului. Sociologul clujean și-a scris o bună parte din lucrările sale într-o perioadă în care receptarea creației sociologice de peste hotare era tot atât de necesară ca și creația sociologică autohtonă. De aceea în aceeași măsură a fost atras atât de istoria ideilor sociale din România, mai ales din Transilvania secolului XIX¹⁵, cât și de istoria gândirii sociologice universale¹⁶. În viziunea sa, separarea sociologiei românești de cea străină nici nu este posibilă. Dovadă că în exegezele sale referitoare la ideile sociale din România, elementul comparativ cu străinătatea este întotdeauna prezent.

Fără a ajunge la un relativism istoric în care o epocă este apreciată tranșant deosebită

¹² *Ibidem*, p.50.

¹³ *Ibidem*, p.61.

¹⁴ R. Wellek, *Istoria criticii literare moderne*, Ed. Univers, 1976, București, vol.III, p.291.

¹⁵ *Ideologia generației de la 1848 din Transilvania*, Editura Politică, București, 1968; *Sociologia națiunii la Alexandru Mocioni și A.C. Popovici*. În: "Viitorul social", nr.3, 1972, pp. 775-783; *Studii de istoria și sociologia culturii române ardeleni din secolul al XIX-lea*; vol.I, II, III, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977-1980 etc.

¹⁶ *Ernes-Robert Curtus*. În "Revista de sociologie", nr. 6-7, 1931, pp.26-38; *Emile Durkheim, Soziologie und Soziologismus*, Jena, 1932; *Problema culturii moderne în sociologia germană*, Editura "Cartea Românească", 1935 etc.

și continuă, George Em. Marica încadrează sociologii sau ideile sociologice în așa-zisul "spirit al epocii" (Seistesgeschichte) înțeles ca o coerență între toate dimensiunile culturii, concept elaborat după cum se știe de frații Schlegel și utilizat poate prea extravagant de Spengler. Astfel opera lui Tönnies o încadrează în atmosfera caracteristică spiritualității germane din secolul XIX, epoca antiliberală și antirațională a restaurației, comună romantismului, istorismului și hegelianismului. "Nu e vorba aici - scrie George Em. Marica de o influență directă a fiecărui curent în parte (...), ci de spiritul de ansamblu care determină pe sociologul german în continuitatea filosofiei sociale germane de dreapta din prima jumătate a secolului trecut"¹⁷.

În exegezele sale de istoria sociologiei George Em. Marica urmează de regulă schema tradițională stabilirea ideilor, explicarea lor, cercetarea cauzelor care au determinat apariția acelor idei. A fost, cu alte cuvinte adeptul așa-zisului "obiectivism". În istoria sociologiei, ce vizează o istorie necritică a ideilor filosofico-sociale, promovată și teoreticește susținută în perioada interbelică. "Istoricul - scrie P.P. Negulescu - nu trebuie să critice datorită lui e să exprime lucrurile sunt, fără să pledeze pentru nimeni și în contra nimănui"¹⁸. Pledând pentru înțelegere și explicare, George Em. Marica nu exclude funcția critică a istoriei sociologiei. Referindu-se la problema culturii moderne în sociologia germană, următoarea profesiune de credință ni se pare concludentă pentru aspectul amintit: "Nimic n-ar fi mai străin de intențiile mele decât o considerare a rândurilor care urmează, ca o critică a culturii germane. Ceea ce ar fi o îndrăzneală și ar însemna în orice caz o părăsire a planului științific: o critică de idealuri. Adică o abatere de la spiritul și intenția acestei lucrări. Căci năzuința mea în tot cursul lucrării a fost înțelegerea și explicarea, critica neavând dreptul să intervină decât acolo unde era vorba de chestiuni principale, teoretice. Pentru că o critică a afirmațiilor lui Tönnies, Simmel, Weber, dintr-o perspectivă românească ar fi o critică lipsită de sens. Altele sunt împrejurările noastre în care trăim și alta e atitudinea noastră, adică idealurile noastre"¹⁹. În ansamblu însă, autorul emite multe judecăți de valoare ceea ce în mod necesar are și implicații critice. Judecata de valoare este aproape permanentă în studiile sale de istoria

¹⁷ *Problema culturii moderne în sociologia germană*, Ed. Carnea Românească, București, 1935, p.9.

¹⁸ P.P. Negulescu, *Filosofia Renașterii*, București, 1910, p.39.

¹⁹ *Problema culturii moderne în sociologia germană*, p.131-132.

sociologiei. A expus-o și programatic atunci când afirmă: "În filosofie și în științele spirituale nu se poate face abstracție de analiza teoretică. Aici discuția intelectuală nu va putea fi niciodată cu totul depășită pentru că materialul cu care lucrează sunt forme existențiale pătrunse de semnificații, adică de valori; ceea ce implică cu necesitate intervenția continuă a funcțiunii interpretative"²⁰. Dar nu "intuiția" sau "impresia" constituie fundamentul judecăților sale de valoare. George Em. Marica n-a scris niciodată o sociologie impresionistă caracteristică scrierilor foiletoniste. Prin tot ceea ce a elaborat s-a dovedit un spirit eminent investigator. Analizele sale, în care demersul comparatist a constituit un principiu esențial, a exclus cu necesitate impresionismul. La baza tuturor judecăților sale de valoare stau faptele, logica, suplețea intelectuală a demonstrațiilor sale, însoțită de o foarte bogată documentare. N-a transformat însă niciodată mijlocul în scop, erudiția sa nefiind o simplă acumulare de date care să contravină sintezei, totalității.

Metoda sa de cercetare critică derivă din faptul că interpretează ideile sociologice dintr-o perspectivă istorică. Nu putem să nu reținem critica teoriei lui Simmel care "nu ține seama de unitatea manifestărilor umane, de unitatea vieții"²¹, concepția nominalistă a lui Max Weber "după care noțiunile și aparatul științific n-au nimic de-a face cu natura lucrărilor la care se referă, ele nefiind decât artificii, instrumente, valoarea lor ar decide-o succesul, - și apoi lipsa unei fundamentări psihologice a noțiunii de rațional"²² sau polaritatea pe care o stabilește Tönnies religie-știință sau religie-morală și progresul afirmării opiniei publice "care nu se poate susține nici logic, nici empiric"²³, "constatarea că opinia publică ar fi tot atât de importantă ca și religia nu e un argument pentru identitatea de funcțiune a acestor două fenomene"²⁴. Așadar, sensibilitatea lui George Em. Marica pentru rigoare, precizie și obiectivitate în cel mai strict sens al cuvântului, nu are nimic comun cu mitul cercetătorului impersonal, fără opinie, neputându-se vorbi despre un "obiectivism" înțeles ca metodă de cercetare care să interzică orice judecată de valoare.

²⁰ *Conceptul de social*, p.6.

²¹ *Problema culturii moderne în sociologia germană*, p.64.

²² *Ibidem*, p.90.

²³ *Ibidem*, p.21.

²⁴ *Ibidem*, p.22.

Urmărind situarea ideilor sociale în filiații cronologice, George Em. Marica apelează la metoda comparației cu clasicele-i raporturi: asocieri și disocieri, inducție și deducție, analiză și sinteză, reducție și extrapolare. Comparația este procedeul utilizat prin excelență în toate exegezele sale. George Em. Marica folosește comparația nu numai pentru a scoate în evidență diferența între sistemul de gândire al unui sociolog față de altul, ci și între diferitele sisteme de gândire națională. Ideea că sociologia îmbracă haina națională este foarte frecventă în exegezele sale. Există, după George Em. Marica un specific cultural, caracteristic fiecărui popor. "Punctul de plecare al acestei lucrări - scrie George Em. Marica în introducere la *Problema culturii moderne în sociologia germană* - a fost problema naționalității în sociologie. Studiul paralel al gândirii sociologice franceze și germane mi-a dat prilejul să constat existența unor diferențe profunde între aceste două școli, deosebiri care și dacă nu periclitează unitatea științei, îngreunează foarte mult înțelegerea problematicii ei. Pentru că nu e vorba numai de deosebiri de metode sau de probleme cercetate, ceea ce se poate observa și în lucrările diferitelor școli naționale în științele naturii și în cele biologice ci și de deosebiri mai profunde. Diferă în școlile sociologice naționale însuși obiectul de cercetare: realitatea socială și culturală și concepția despre misiunea științei sociale"²⁵.

Cu asocierea și disocierea, analiza și sinteza operează mai ales în studiul diacronic al conceptelor sociologice. Astfel, sensul conceptului de "social" la Heidegger îl asociază cu cel elaborat de Bergson, opiniile lui Tarde cu cele ale lui Durkheim și Bergson. Pretutindeni caută interferențe, asemănări și deosebiri. În toate exegezele sale George Em. Marica ne oferă modele de analiză operațională. Avea obsesia tratării exhaustive, ceea ce nu l-a împiedicat, acolo unde a fost cazul să apeleze la reducție, ne referim, mai ales la analizele făcute sociologului german G. Simmel ca și altor sociologi.

²⁵ *Ibidem*, p.24.

REVISTA INSTITUTULUI SOCIAL BANAT-CRIȘANA. DIMENSIUNI CANTITATIVE ȘI STRUCTURĂ TEMATICĂ.

Andrei NEGRU

ABSTRACT. - *The Review of the Banat-Crișana Social Institute.* The article attempts a presentation of the main fields approached in the review, as well as the thematic structure of the studies and articles having a sociological content. The focus is particularly on problems connected to the theme "structure and social dynamics". The debate represents an important contribution of the review to the investigation and understanding of the Romanian social reality.

Revista Institutului Social Banat-Crișana a apărut la Timișoara în perioada 1933-1946 ca publicație a celei mai importante filiale regionale a Institutului Social Român. Ea și-a propus, prin chiar regulamentul de funcționare, să fie "icoana fidelă" a străduințelor Institutului, "îndreptate către cunoașterea oamenilor, stărilor și faptelor sociale din trecutul și prezentul acestei părți de țară"¹. Deși a fost o publicație cu caracter regional, revista nu s-a limitat la descrierea/analiza unor fenomene/aspecte sociale locale, ci, urmând exemplul Institutului, s-a implicat în dezbaterile unor probleme majore de interes național sau chiar internațional, încercând prin aceasta să contribuie la stimularea și dezvoltarea gândirii și conștiinței politice a cititorilor săi².

1. **Dimensiuni cantitative.** Revista cuprinde 5252 pagini, structurate pe trei rubrici:

a) studii și articole - 3959 pagini (75,38%); b) însemnări și recenzii - 1112 pagini (21,17%); c) partea oficială - 181 pagini (3,44%). Din punctul de vedere al domeniilor abordate, rubrica "studii și articole", cea mai importantă ca volum și încărcătură informațională, se compune din materiale de: sociologie - 2071 pagini (52,31); istorie - 1150 pagini (30,06%); cultură și educație - 400 pagini (10,10%); politică și drept - 115 pagini (2,90%); lingvistică - 101 pagini

¹ Redacția, *Cuvânt înainte*, în nr.1, an I (1933), p.1.

² C. Groșoreanu, *Lupta generațiilor*, în nr.22-23, an VI (1938), p.19.

(2,55%); economie - 68 pagini; altele - 14 pagini. Ponderea însemnată a paginilor cu conținut istoric a fost determinată de atenția acordată de către Institut acestui domeniu, orientarea sa spre cercetarea trecutului Banatului constituind o permanență a activității sale, accentuată în perioada celui de al doilea război mondial, când s-a înființat și o secție istorică, în strânsă legătură cu repunerea în discuție pe plan internațional a frontierelor naționale. Astfel că, începând cu numărul iulie-august/1943, revista a apărut în alternanță ca buletin istoric și buletin sociologic, afectând spațiul destinat, cel puțin teoretic, sociologiei.

Determinarea conținutului sociologic al revistei are la bază analiza materialelor publicate cu ajutorul a două concepte operaționale: producție sociologică și informație sociologică relevantă³. Această analiză s-a finalizat într-un inventar, care include atât materiale ce pot fi subsumate conceptului de producție sociologică propriu-zisă (studii cu caracter teoretic, rezultate ale cercetărilor monografice, informații despre viața Institutului), cât și materiale ce aparțin unor discipline științifice interferente în preocupări cu sociologia și cuprinzând informații relevante pentru acest domeniu. Din această perspectivă, rubrica "partea oficială" are conținut sociologic în proporție de 100%. În ceea ce privește rubrica "însemnări și recenzii", ea cuprinde 306 pagini (27,52%) de interes sociologic, restul fiind afectate unor materiale de factură istorică, politică, economică și culturală.

După cum rezultă din tabelul nr.1, 166 din cele 270 de studii și articole publicate au conținut sociologic, ponderea acestora (61,48%) evidențiind mai pregnant profilul revistei decât cea rezultată din raportarea numărului de pagini afectate sociologiei la numărul total de pagini.

³ vezi: Gitta Tulea, Ion Ungureanu, *Considerații metodologice privind cercetarea sociologiei românești postbelice*, în "Viitorul social", nr.2, an VII, 1938, aprilie-iunie, p.306.

Tabel nr.1 - Revista ISB-Crișana: periodicitate și dimensiuni cantitative

Anul	Total apariții numere revistă		Volume revistă		Număr total de articole din care de sociologie				Total pagini din care sociologie				Ponderea paginilor de sociologie în totalul paginilor/an			
	f	a	f	a	f	a	f	a	f	a	f	a	f	%	f	%
I	5	-2	2	-1	19	-2	15	+2	157	-247	113	-84	157	100	113	71,97
II	7	-3	2	-1	16	-5	10	-3	226	-178	112	-85	226	100	112	49,56
III	1	-6	1	-2	8	-13	7	-6	214	-190	104	-93	214	100	104	48,90
IV	3	-4	3	0	11	-10	7	-6	342	-62	243	+46	342	100	243	71,05
V	4	-3	2	-1	11	-10	8	-5	156	-158	96	-101	156	100	96	61,54
VI	4	-3	3	0	23	+2	16	+3	307	-97	190	-7	307	100	190	61,89
VII	1	-6	1	-2	11	-10	8	-5	138	-266	79	-97	138	100	79	57,24
VIII	12	+3	6	+3	41	+20	29	+16	656	+252	387	+190	656	100	387	58,99
IX	12	+5	3	0	24	+3	19	+6	414	+7	273	+76	414	100	275	65,94
X	12	+5	4	+1	41	+20	21	+8	716	+312	379	+182	716	100	379	52,93
XI	12	+5	5	+2	31	+10	13	0	985	+581	256	+59	985	100	256	25,99
XII	12	+5	3	0	27	+60	11	-2	736	+332	280	+83	736	100	280	38,04
XIV	12	+5	2	-1	7	-14	2	-11	205	-199	46	-151	205	100	46	22,43

2. **Structura tematică a producției sociologice a revistei.** Structura tematică a "colectivității sociologice" a revistei, prezentată în dinamica sa în tabelul nr.2, a rezultat în urma unei operații de identificare și clasificare a tematicii sociologice, realizată cu ajutorul unei grile de descriptori analitico-tematici.

Tabel nr.2 - **Structura tematică a producției sociologice a revistei**

Anul	Total unit. analiză		Total unit. temat		Unități sociale		Struct. și dinam. socială		Teorii asupra societ.		Socializ., comunicare, cultură		Sist.norm. organiz. și cond.	
	f	a	f	a	f	a	f	a	f	a	f	a	f	a
I	17	-3	19	-3	1	-7	5	-2	4	0	7	+5	2	0
II	15	-5	19	-3	4	-4	8	+1	4	0	1	-1	2	0
III	14	-6	19	-3	2	-6	8	+1	4	0	1	-1	4	+2
IV	23	+3	24	+2	2	-6	14	+7	8	+4	0	-2	0	-2
V	19	-1	21	-1	5	-3	7	0	7	+3	1	-2	1	-1
VI	31	+11	37	+15	7	-1	10	+3	7	+3	9	+7	4	+2
VII	12	-8	12	-10	4	-4	3	-4	4	0	0	-2	1	-1
VIII	38	-18	43	+21	24	+16	11	+4	6	+2	0	-2	2	0
XI	38	-18	31	+9	22	+14	6	-1	2	-2	1	-1	0	-2
X	25	-5	26	+4	19	+11	5	-2	2	-2	0	-2	0	-2
XI	19	+1	20	-2	6	-2	5	-2	5	+1	4	+2	0	-2
XII	15	-5	16	-6	8	0	4	-3	2	-2	2	0	0	-2
XIII	4	-16	4	-18	0	-8	1	-6	2	-2	1	-1	0	-2
Total	262	291	291		104		87		57		27		16	
Medie anuală	20,15 20		22,38 22		8		6,7 7		4,4 4		2,07 2		1,2 2	

Această grilă a fost suprapusă tuturor celor 262 unități de analiză (166 studii și articole, 96 recenzii), rezultând 291 unități tematice, respectiv 22 u.t./an. Comparând volumul "colectivității" investigate cu suma unităților tematice, constatăm că revine în medie o unitate tematică la o unitate de analiză, ceea ce înseamnă că un material conține informație sociologică relevantă pentru un singur domeniu tematic.

Datele statistice ale cercetării relevă structurarea materialului sociologic al revistei pe următoarele domenii și subdomenii tematice: A. unități sociale - 104 u.t.; B. structură și dinamică socială - 87 u.t.: B.1. nivelul dezvoltării social-economice, politice și culturale regionale și căile posibile de evoluție - 32 u.t.; B.2. problema minoritară - 22 u.t.; B.3. de populare - 20 u.t.; B.4. urbanizarea ruralului - 13 u.t.; C. teorii asupra societății - 57 u.t.: C.1.

școli, personalități sociologice - 39 u.t.; C. expoze asupra societății, definirea unor noțiuni sociologice - 14 u.t.; C.3. critică - 4 u.t.; D. socializare, comunicare, cultură - 27 u.t.; D.1. cultură, culturalizare - 12 u.t.; D.2. socializare - 9 u.t.; D.3. știința ca fenomen social - 6 u.t.; E. sistem normativ, organizare și conducere - 16 u.t.

Din punctul de vedere al evoluției temporale, constatăm că numai primele trei grupe tematice acoperă întreg intervalul de apariție al revistei. Situată pe primele două locuri a domeniilor "unități sociale" și "structură și dinamică socială", atât ca pondere cât și ca distribuție temporală, indică orientarea fermă a revistei spre promovarea cercetării monografice, precum și spre analiza unor fenomene sociale contemporane. Domeniul "unități sociale", care include îndeosebi materiale rezultate din campaniile monografice ale Institutului, este mai slab reprezentat în primii ani de apariție, ceea ce se explică prin faptul că, pe de o parte, în această perioadă cercetarea de teren a acestuia sa afla într-o fază incipientă, iar, pe de altă parte, prin aceea că rezultatele primelor două campanii n-au fost decât sporadic publicate în revistă, ele apărând direct în volum. Zestrea domeniului "teorii asupra societății" este formată cu precădere din unități tematice de tip recenzie, absența unor materiale cu caracter teoretic reflectând recrutarea membrilor Institutului și a colaboratorilor revistei din afara sociologiei, în general. Ultimele două grupe, deși mai slab populate și prezentând o evoluție discontinuă, abordează și ele câteva probleme interesante, asupra cărora nu ne vom opri însă din lipsă de spațiu.

A. Unități sociale. Prezentarea rezultatelor investigațiilor întreprinse asupra unor unități sociale - familie, școală, biserică, judecătore, dar mai ales sat - reprezintă prima direcție tematică a revistei, preocuparea pentru această problemă accentuându-se odată cu începerea publicării materialului cercetărilor de teren, desfășurate pe baza modelului monografic propus și utilizat de I.S. Român, adaptat condițiilor obiective ale activității I.S. Banat-Crișana⁴, în formula "monografiilor pe probleme"⁵. De-a lungul activității sale monografice, Institutul a abordat, astfel, câteva probleme de interes major, și anume: a) depopularea mediului rural prin denatalitate (campaniile de la Belinț și Sârbova); b) influența

⁴ C. Groșoreanu, *Profesorul D. Gusti: Problema sociologiei. Sistem și metodă*, în nr. mai-august, an IX (1941), p.247.

⁵ H.H. Stahl, *Amintiri și gânduri din vechea școală a "monografiilor sociologice"*, Ed. Minerva, București, 1981, p.360.

procesului de industrializare asupra vieții țărănești dintr-o localitate aflată în vecinătatea unui centru industrial puternic (campania de la Ohaba-Bistra); c) fenomenul de urbanizare "originală" a satelor izolate, ca produs al civilizației autohtone țărănești (campania din plasa Bozovici); d) fenomenul de deznaționalizare a elementului românesc din zonele cu populație majoritară sârbească (campania de la Pojejena, cercetarea din lagărul românilor timoceni - foști soldați iugoslavi - de la Ghiroda, studiile asupra românilor din Iugoslavia); e) impactul contactului cu minoritățile etnice asupra culturii populare românești (campania de la Naidăș).

B. Structură și dinamică socială constituie, de asemenea, un domeniu tematic cu o pondere însemnată în economia revistei, populat cu materiale care realizează o adevărată "radiografiere" a societății bănățene din perioadă.

B.1. Analiza situației economice, politice, sociale și culturale a Banatului a constituit o preocupare constantă a Institutului Social Banat-Crișana, care, după cum o arată și denumirea sa, s-a vrut a fi o organizație cultural-științifică cu caracter regional ce urmărea să faciliteze, prin activitatea desfășurată, încadrarea cât mai armonioasă a regiunii în ansamblul socialului românesc. Una din sarcinile prioritare asumate de Institut a fost, astfel, "examinarea amănunțită sub raport complex a Banatului", menită să conducă la alcătuirea unui inventar al resurselor umane și materiale, pe baza căruia să fie elaborat apoi programul său de muncă. Prima concluzie rezultată din această examinare, bazată pe o serie de analiza cantitative, a fost aceea a superiorității elementului etnic minoritar în activitățile economice și în conducerea vieții economice locale. Relevante din acest punct de vedere sunt studiile lui C. Stoicănescu⁶, care trag un serios semnal de alarmă asupra situației existente: "... e evident faptul că noi stăpânim numai politicește, economic nu! Suntem majoritari numai ca număr, contribuție și răspundere istorică, ca jertfă consumată și jertfă ce ne așteaptă. Stăpânim politicește, dar cum baza politicului e economicul, ..., ne putem considera la margine de prăpastie"⁷. În ceea ce privește industria autohtonă, concluzia acestei examinări a fost și ea destul de pesimistă: "În Banat nu avem un cadru capitalist - cu toată Timișoara și cu industriile de la Reșița și Nădrag. Ele sunt numai începuturile unei transformări. Iar în ce privește capitalul viu, adică însușirile

⁶ C. Stoicănescu, *Un aspect al vieții naționale și economice de la frontiera de vest. Îngrijorătoare situație românească față de industrie, meserii, comerț și proprietate agricolă în jud. Timiș*, în nr. 15, an IV (1936), p. 22-120.

⁷ Ibidem, p. 22-23.

și pregătirea populației în diferite categorii economice, acesta nu este la înălțime nici măcar în statul agrar”⁸. Această stare de fapt a fost explicată printr-o serie de cauze mai vechi sau mai noi, și anume: a) caracterul puternic agrar al Banatului, care a generat o psihologie și un comportament cultural opus disciplinei presupuse de munca industrială; b) politica vechilor stăpâniitori de a îndepărta teritoriile românești din orbita vieții economice industriale, resimțită mai ales de sudul Banatului, izolat de restul regiunii, ca și de țară, datorită inexistenței unor căi de comunicație modernizate; c) lipsa de interes și de intervenție a conducătorilor statului român într-o zonă care avea, totuși, un anumit potențial industrial, susceptibil de a fi dezvoltat; d) inexistența unei politici sociale de dirijare a maselor țărănești spre industrie; e) slaba dezvoltare a industriei românești în raport cu cea minoritară; f) neprotejarea elementului autohton și neîncurajarea utilizării personalului românesc în industrie.

Nici agricultura nu se găsea într-o situație mai fericită. “Pierdem și pământul”, avertiza I. Negru⁹, care atrăgea atenția asupra faptului că, în urma aplicării “Legii pentru reglementarea circulației pământurilor dobândite prin legile de împrumut”, au început transferuri masive de teren dinspre agricultorii români spre cei minoritari, determinate de absența unui politici de consolidare a realizărilor reformei agrare. Acest transfer avea efecte negative atât în plan economic, cât și în plan strategic, în măsura în care proprietatea agrară din zona de frontieră nu aparținea elementului autohton. Și toate aceste fenomene se derulau pe fondul decalajului existent între agricultura românească și cea minoritară, avantajată încă din momentul colonizărilor prin atribuirea celor mai bune terenuri și prin diferitele înlesniri acordate de-a lungul timpului.

Deficiențele constatate în plan economic au fost însoțite de anumite deficiențe în plan politic, între care menționăm: a) divizarea vieții politice bănățene, determinată de inexistența unei organizații politice regionale exponentă a intereselor tuturor etniilor din zonă; b) nerecunoașterea oficială a entității politico-culturale a “frontierei de vest”, ca urmare a situației din fosta Ungarie unde, din rațiuni de strategie politică, rolul conducător al vieții românești aparținuse Ardealului.

⁸ Grigore Ion, *Defecte în economia din Banat*, în nr.19-20, an V(1937), p.4.

⁹ Ion Negru, *Pierdem și pământul*, în nr. 16, an IV (1936), p.17-48; nr.19-20, an V (1937), p.33-39; vezi și: Cornel Bogdan, *Bilanțul reformei agrare în urma aplicării legii pentru libera circulație a bunurilor în județul Timiș-Torontal*, în nr.10-12, an II (1934), p.65-67.

Aceste analize au încercat să stabilească și modalitățile/căile de acțiune în vederea depășirii stării de fapt, pentru dezvoltarea generală a regiunii și pentru alinierea ei la ritmul de evoluție al întregii țări. Dinre acestea menționăm: a) acțiunea conjugată a tuturor forțelor locale, indiferent de naționalitate sau culoare politică, în vederea obținerii recunoașterii entității politice a Banatului și a reprezentării sale la nivel guvernamental; b) "naționalizarea" industriei, prin creșterea ponderii etnicilor români în conducerea vieții economice, precum și în compoziția etnică a personalului angajat în industrie și comerț; c) îmbunătățirea situației agriculturii românești, pe baza colaborării tuturor categoriilor de proprietate agrară.

Alături de aceste materiale de interes zonal, revista a publicat și un interesant material sintetic asupra situației economiei naționale, pornind de la datele anului 1931 și vizând stabilirea unei politici economice de perspectivă¹⁰. Colaboratorii ei au fost preocupați de situația internațională a României, în contextul vehiculării unor idei și variante de reorganizare politico-economică a Europei. Din această perspectivă, C. Grofșoreanu analizează două variante de organizare regională în zona țării noastre, și anume: a) confederația statelor dunărene, cu participarea Cehoslovaciei, Austriei, Ungariei, Iugoslaviei și României, pe care o respinge deoarece ar fi dezavantajat România, obligând-o să rămână la stadiul de țară agricolă, dependentă economic și, deci, politic de statele industriale din respectivul bloc; b) confederația balcanică cu centrul la București, variantă considerată ca fiind optimă, asigurând României rol dominant și posibilități de expansiune economică spre Asia Mică¹¹.

B.2. Ca și celelalte regiuni românești aflate multă vreme sub dominație străină, Banatul moștenise din această perioadă o problemă și o structură etnică complexă. Raporturile interetnice au prezentat în Banat un grad ridicat de diversitate, materializându-se în: a) competiția dintre români și minoritari pe teren economic; b) propaganda și acțiunile revizioniste ale minorității maghiare, susținută pe plan intern de către grupul etnic evreiesc, iar pe plan internațional de politica externă a statului maghiar; c) tendința de asimilare a șvabilor de către minoritatea maghiară, menită să împiedice anexarea bisericii șvăbești la biserica autonomă sâsească; d) tendința de asimilare a românilor de către elementul sârbesc în zonele unde acesta era majoritar.

¹⁰ C. Manoliu, *Industria în cadrul statului agrar*, în nr.13, an III (1935), p.139-151.

¹¹ C. Grofșoreanu, *Planul Tardieu-Hantoy*, în nr.15, an IV (1936), p.11-21.

Colaboratorii revistei au fost preocupați nu numai de evidențierea componentelor problemei minoritare, ci și de rezolvarea sa, soluțiile oferite dovedind o bună cunoaștere a dezbaterilor ce au avut loc pe această temă în perioada interbelică. Dintre aceste soluții menționăm: a) aplicarea principiului proporționalității etnice (acest principiu trebuia aplicat mai ales în cazul profesiilor libere, în care elementul minoritar deținea o superioritate zdrobitoare¹²; b) stabilirea unor criterii clare pentru acordarea cetățeniei politice minoritarilor; c) respingerea asimilării etnice, problemă în care C. Grofșoreanu se declara adept al naționalismului rasist, susținând imposibilitatea și inoportunitatea asimilării biologice și necesitatea subordonării intereselor minorităților intereselor superioare ale națiunii majoritare.

B.3. Orientat programatic spre cercetarea unor probleme de interes local, Institutul bănățean și revista sa au acordat, alături de alte instituții, o importanță deosebită proceselor demografice în general și depopulării prin denatalitate în special. Atenția acordată fenomenului denatalității a fost determinată de caracterul permanent și progresiv al acesteia, precum și de recunoașterea capitalului biologic în efortul unui popor de a se remarca pe plan intern și internațional. "Nu este destul să știm numai noi, intelectualii, ci trebuie să știe fiecare țaran român că soarta noastră ca neam este strâns legată de numărul și calitatea sufletească a copiilor noștri. Popoarele mici la număr, în veci vor depinde de popoarele mai mari, care le vor croi soarta...", arăta St. Cioroianu¹³.

Rezultatele cercetărilor socio-demografice întreprinse de instituțiile care au abordat fenomenul respectiv au fost sintetizate într-un studiu publicat de Emil Botiș¹⁴. Denatalitatea era privită ca un fenomen cu determinări multilaterale, și anume: I. cauza de natură economică: a) reducerea natalității împiedica, în concepția bănățenilor, fărâmițarea proprietății agrare; b) starea precară a agriculturii românești, care nu putea să asigure material o familie numeroasă; c) opinia țăranilor bogați că prea mulți copii le stânjenesc luxul și traiul bun; II. cauza de natură morală: a) scăderea sentimentului matern, contaminarea femeii de luxul urban, lipsa de cunoștințe de gospodărie și puericultură, utilizarea anticoncepționalelor; b)

¹² Traian Topliceanu, *Românii și minoritarii în județul Timiș-Torontal*, în nr.10-12, an II (1934), p.78-88.

¹³ Ștefan Cioroianu, *Cauzele sufletești ale descreșterii populației române din Banat*, în nr.2-5, an I (1933), p.7.

¹⁴ E. Botiș, *Aspectele depopulării Banatului sub prisma cercetărilor monografice ale ISB-Crișana*, în nr.25, an VII (1939), p.53-64.

diminuarea rolului familiei tinere, autoritatea bărbaților apți de a procrea, mai ales a ginerilor, fiind anihilată prin comunitatea de avere și conducerea acesteia de către vârstnici; c) răspândirea pe scară largă a adulterului și concubinajului, precum și a căsătoriei din interes; III. cauze de natură religioasă, strâns legate și determinate de diminuarea moralității; IV. cauze de natură biologică: degenerarea rasei prin debilitate congenitală și diminuarea capacității de prolificitate datorită vieții sexuale precoce și concubinajului prematur; V. cauze de natură medicală: a) sterilitatea feminină și îmbătrânirea prematură determinate de avorturile repetate și bazate pe practici primitive; b) răspândirea bolilor venerice; c) lipsa de igienă și calitatea alimentației; d) lipsa de asistență medicală prenatală, natală și postnatală, determinând mortalitatea infantilă; e) subalimentația mamei și a copilului; V. cauze de natură psihică: a) imitația; b) egoismul și teama de sărăcie; VII. cauze de natură culturală: a) preluarea aspectelor negative ale urbanizării; b) civilizația decadentă postbelică; c) luxul exagerat; d) falimentul sistemului educațional familial și slăbirea autorității școlii în mediul rural. Dintre aceste cauze, cele mai relevante pentru specificul bănățean sunt, după părerea lui E. Botiș, luxul sătenesc și practica covârșitoare a avorturilor și a mijloacelor anticoncepționale.

E. Botiș recomandă autorităților un complex de măsuri menite să înlăture sau să diminueze fenomenele demografice negative manifeste în zonă, atât în rândul populației românești, cât și în cel al populației minoritare. Aceste măsuri erau cu atât mai necesare, cu cât depopularea era determinată nu atât de cauze obiective, cât de cauze de ordin subiectiv. "Rezultă deci, nota E. Botiș, că depopularea, făcând abstracție de mortalitatea infantilă, este o manifestare de voință de a nu procrea sau de a opri fecundarea prin mijloace autorizate sau criminale (avorturi), căreia legiuitorul trebuie să-i opună o altă manifestare de voință, spre a determina individul de a se supune comandamentului suprem al statului, izvorât din necesitățile apărării neamului"¹⁵. El prezintă un set de 14 măsuri de ordin legislativ, și anume: a) legiferarea instituției bunului de familie, prin stabilirea unui lot de teren arabil inalienabil, a cărei administrație să fie atribuită descendentului cu cel mai mare număr de copii; trecerea în patrimoniul statului a terenurilor celor fără descendenți direcți sau colaterali și crearea unui fond funciar destinat ajutorării familiilor prolifiche; b) degrevări fiscale în funcție de numărul

¹⁵ Ibidem, p.58.

copiilor, compensate prin impozite pe celibat și majorări de impozite în cazul familiilor cu un singur copil; c) credite cu dobânzi mici pentru familiile prolifiche; d) premierea familiilor prolifiche; e) înființarea unor centre comunale de puericultură; f) creșterea alocației; g) distribuirea gratuită de medicamente și îmbrăcăminte pentru copii; h) pedepsirea prin lege a mamelor care nu-și îngrijesc copiii; i) obligația concubinilor de a se căsători și desfacerea gratuită a căsătoriilor desfăcute în fapt; j) obligativitatea portului popular pentru combaterea luxului; k) înăsprirea pedepsirii avorturilor; l) înființarea de cămine pentru copiii cerșetori și orientarea lor spre meserii; m) adaptarea școlii la necesitățile vieții țărănești; n) obligativitatea tratării bolilor venerice. Alături de aceste măsuri de ordin legislativ, erau necesare și măsuri de ordin educativ și persuasiv, între care autorul menționează: a) combaterea luxului; b) educarea morală și religioasă a tinerilor; c) popularizarea efectelor negative ale alcoolismului, avorturilor și depopulării; d) condamnarea religioasă, până la excomunicare, a femeilor care recurg la avort, practică adulterul sau cultivă cu obstinație luxul; e) plasarea familiilor prolifiche în fruntea ierarhiei sociale locale.

Revista a publicat și un punct de vedere opus celui susținut de Institut, care privea denatalitatea ca pe un fenomen pozitiv, propunând mutarea accentului de pe aspectele sale biologice pe cele de natură politico-economică. Helmut Haufe, autorul acestui punct de vedere, își clădea opinia pe considerațiile unor statisticieni germani, după care populația este un capital viu, având un optim național (piramida vârstelor), în care se investește o parte substanțială a avuției naționale. Așa încât, scăderea numărului nașterilor în anumite limite ar permite dirijarea capitalului necesar creșterii și educării tinerei generații spre alte sectoare, precum și investirea lui mai eficientă în favoarea unui contingent mai redus numeric. Fenomenul depopulării constituia, după părerea sa, o fază necesară a "europenizării" crescânde a țării, "contrapartea dialectică a progresului și a ajungerii la conștiința de sine a națiunii române" și un semn al atașamentului României la Europa centrală și apuseană¹⁶.

Răspunzându-i lui H. Haufe, redacția revistei a reafirmat punctul de vedere al Institutului, considerând denatalitatea un fenomen socio-demografic negativ, chiar dacă el se manifestă și în țările europene dezvoltate și subliniind că dezvoltarea societății românești trebuie să evite aspectele negative și fenomenele de criză cu care se confruntau acestea -

¹⁶ H. Haufe, *Despre semnificația situației demografice a Banatului*, în nr.14, an IV (1936), p.51-54.

scăderea natalității, proletarizarea maselor muncitoare, răspândirea unei culturi artificiale, orășenizarea în masă. Denatalitatea, se sublinia în acest context, trebuia privită nu ca o anomalie izolată, ci ca o reflectare a tiparului de viață economică, culturală, morală și politică, combaterea și înlăturarea sa presupunând cu necesitate schimbarea condițiilor care au generat-o.

B.4. Cercetarea influenței orașului și a muncii industriale asupra vieții țărănești, efectele negative și pozitive ale contactului ruralilor cu modul de viață și cu tipul de activitate specific urban au figurat, și ele, ca teme prioritare în programul Institutului Social Banat-Crișana, găsindu-și o reflectare corespunzătoare în revistă, mai ales prin studiile lui E. Botiș și C. Groșoreanu. Într-un prim articol, E. Botiș a subliniat necesitatea cercetării efectelor contactului temporar cu orașul, precum și transformările suferite de elementul rural încadrat definitiv în mediul urban. "Osmoza între cele două populații în cazul contactului permanent, arăta el, poate să nu reușească și atunci ne aflăm în fața unui fenomen sociologic de o mare însemnătate în ce privește consecințele: contactul permanent neizbutind a crea burghezia română dorită, va transforma țăranul într-un element al unei populații care nu este nici țărănească, nici burgheză, deci am putea spune proletară, ceea ce duce la degenerarea stilului nostru de matcă"¹⁷. Ulterior, bazându-se atât pe rezultatele Institutului, cât și pe studiile unor sociologi și urbanisti străini, E. Botiș își adâncește studiul asupra influenței urbanizării asupra vieții țărănești. Între consecințele negative ale urbanizării, el menționează: a) limitarea voită a natalității (între creșterea nivelului de viață și scăderea numărului de nașteri există, arată el, o corelație directă în mediul urban și fenomenul se manifestă, prin imitare, și în rural); b) fuga din agricultură, determinată atât de dezvoltarea industriei, cât și de cauze psihologice și economice generate de procesul de urbanizare (puterea de atracție a profesiilor urbane, mai ales mirajul "funcționarismului", combinată cu dorința țăranului de a accede în straturile sociale "superioare"; lipsa de rentabilitate a agriculturii extensive și rudimentare în raport cu activitatea industrială etc.); c) abandonarea sau alterarea portului tradițional și decăderea industriei casnice; d) restructurarea sistemului tradițional de valori; e) răspândirea excesivă a bolilor venerice.

E. Botiș nu neagă însă rolul și importanța orașului în evoluția umanității, subliniind

¹⁷ E. Botiș, *Cercetarea comportării populației rurale în contact cu orașul distrugător de viață țărănească*, în nr.22-23, VI(1938), p.107.

în cazul țării noastre și semnificația națională a forței centripete a urbanizării, care i se pare a fi cel mai puternic factor de românizare a orașelor din regiunile recent integrate statului român. Urbanizarea și rezultatul acesteia, orașul, arată el, ar putea avea și consecințe pozitive asupra vieții țărânului, în cazul în care: l-ar învăța să se alimenteze rațional și să trăiască mai igienic; l-ar convinge de avantajele mecanizării agriculturii; l-ar convinge să aibă încredere în justiție și administrație; ar arăta o mai mare înțelegere pentru sat și țaran; ar constitui un adevărat focar de cultură națională - deci în măsura în care autoritățile ar acționa pentru ca binefacerile culturii și civilizației să se reverse în mod egal asupra satului, ca și asupra orașului.

Alături de E. Botiș, C. Groșoreanu a fost și el preocupat de influența industrializării și a urbanizării asupra vieții rurale. Pornind de la cazul localității Ohaba-Bistra, el își propunea să cerceteze transformarea țărânului român în muncitor industrial și măsura în care acest proces determina urbanizarea modului de viață țărănesc și transformarea țărânului într-un element mic burghez sau, dimpotrivă, proletarizarea lui, demersul său vizând desprinderea unei atitudini pro sau contra integrării ruralilor în activitatea industrială: "...dacă tranziția aceasta este dăunătoare, slăbind rezistența morală și psihică a românului, se mai poate pretinde încadrarea elementului autohton în ritmul precipitat al industrializării? Iar dacă trecerea de la plug la mașină asigură transformarea țărânului în mic burghez, atunci avem să precipităm acest proces, deoarece numai astfel vom putea româniza orașele înstrăinate"¹⁸.

C. Teorii asupra societății. Simpla trecere în revistă a materialelor care fac obiectul subtemei "școli, personalități sociologice", ne relevă faptul că publicația bănățeană n-a fost deschisă și orientată spre sociologia internațională. Doar sociologia maghiară a beneficiat de atenția sa, fapt explicabil prin legăturile unuia din colaboratorii săi importanți, C. Groșoreanu, cu mișcarea sociologică din țara vecină¹⁹. Pe de altă parte, recenzarea unor lucrări ale sociologilor maghiari n-a avut un caracter întâmplător, ci a servit la argumentarea unor idei și opinii proprii revistei și Institutului legate de problema națională.

¹⁸ C. Groșoreanu, *Influența industrializării asupra țăranului român*, în nr. ianuarie-februarie, an X (1942), p.131.

¹⁹ C. Groșoreanu a fost membru al Institutului social din Budapesta și colaborator al lui Jasz Oszkár la lucrarea despre problema naționalităților din Austro-Ungaria, vezi: Aurel Cosma-junior, *Istoria presei române din Banat*, Ed. "Unirea Română", Tim., 1932, p.136.

Un spațiu amplu a fost acordat activității Școlii sociologice de la București și a Institutului Social Român. În acest context a fost analizat și definit specificul Institutului Social Banat-Crișana în raport cu I.S.Român, al cărui program i-a servit drept model în întreaga activitate. De o deosebită atenție s-a bucurat D. Gusti, ale cărui lucrări au fost prezentate pe larg în revistă. Aceasta a publicat și recenzia tezei de doctorat a lui A. Golopenția, care teoretiza o problemă ce preocupa și Institutul bănățean, aceea a diferenței dintre sociologia teoretică și cea aplicativă, definită ca "știință a cercetărilor sociale ce stă în nemijlocit contact cu autoritățile administrative ale statului cu scopul de a informa aceste autorități etatice asupra realităților sociale"²⁰. În revistă au fost recenzate multe numere ale "Arhivei pentru știința și reforma socială" și ale "Sociologiei românești", subliniindu-se contribuția lor la dezvoltarea sociologiei.

Orientarea spre investigarea unor aspecte concrete ale realității sociale, precum și absența unor colaboratori, sociologi de profesie, au determinat lipsa, în general, din revistă a unor materiale teoretice de interes sociologic. Între cei care au abordat totuși o asemenea tematică se numără și C. Grofșoreanu, contribuțiile sale înscriindu-se însă pe o traiectorie relativ izolată a gândirii sociologice românești din perioada interbelică. El face o analiză a forțelor politice manifeste în societatea românească interbelică, încercând să prefigureze direcțiile posibile de evoluție ale acesteia în contextul celor două strategii adoptate de către marile puteri în viața politică internațională, democrația și naționalismul. Tributar alternativei și ideologiei naționaliste, el consideră că România, ca și celelalte state mici, trebuie să adopte strategia naționalismului defensiv, care i-ar permite dezvoltarea generală, inclusiv militară, în vederea păstrării independenței politice față de marile puteri și, totodată, posibilitatea manifestării unor tendințe de expansiune, în anumite situații favorabile. C. Grofșoreanu analizează cele trei doctrine politice contemporane lui, generate de naționalism - fascismul, național-socialismul și comunismul - pentru a vedea în ce măsură ele sunt aplicabile poporului român. El respinge doctrina comunismului național, încercând să demonstreze că în România nu există condiții de producere a unei revoluții politice violente, revoluția română fiind una de esență socială, pașnică și de durată, bazată pe cele două forțe principale ale societății românești - intelectualitatea și țărănimea - interesate, fiecare din motive proprii, de o

²⁰ A. Golopenția, *Două centre regionale de organizare românească și de documentare: Institutele sociale din Banat și Basarabia*, în nr.21, an VI (1938), p.52.

schimbare socială. C. Groșoreanu optează pentru doctrina național-socialistă, care vizează, după părerea sa, perfecționarea sistemului capitalist prin înlocuirea interesului privat cu cel colectiv, prin statuarea funcției sociale a proprietății. Pe linia trilațiilor dintre "revoluția socială" română și național-socialismului german, C. Groșoreanu analizează și forțele motrice ale societății românești, modul în care diferitele generații de vârstă trebuie să se implice în perfecționarea sistemului social. Pornind de la modelul italo-german, unde noua ordine socială se instaurase prin acțiunea "generației de foc" (generația activă în primul război mondial), el consideră că dezvoltarea societății românești trebuie să se bazeze pe colaborare dintre generația războiului și generația tânără încadrată în mișcarea națională de dreapta, excluzând din peisajul politic generația care înfăptuise statul național unitar, precum și forțele progresiste și democratice afirmate din plin în toate domeniile vieții sociale. El atribuie acestei mișcări de dreapta menirea de a crea o elită politică națională, bazată pe țărănime, care, în viziunea sa, constituie o forță socială la fel de importantă ca și burghezia, proletariatul sau intelectualitatea națională. De aici rezultă și deosebita sa grijă pentru salvarea fondului tradițional al țărâinii, pentru evitarea "contaminării" acestuia cu civilizația și cultura superficială antrenate de o urbanizare și o industrializare forțată. Din această perspectivă este criticată în revistă "occidentalizarea" culturii noastre, preluarea unor tipare culturale neconforme cu "realitățile noastre profund interioare" sintetizate în cultura țărănească, străină de artificiiile civilizației și capabilă să joace un rol important în regenerarea spirituală a Europei²¹.

Prezentarea, chiar și sumară a problematicii dezbătute în revistă ne permite să afirmăm, în concluzie, că Institutul Social Banat-Crișana și publicația sa și-au realizat pe deplin unul din scopurile principale, acela de a cerceta și cunoaște starea socială a regiunii "frontierei de vest" a României, chiar dacă, urește, văzute din perspectiva realităților ulterioare, unele concepții, în speță cea a lui C. Groșoreanu, s-au dovedit a fi neviabile. De altfel, trebuie să subliniem faptul că ideile sale teoretice umbresc activitatea deosebit de laborioasă desfășurată în cadrul Institutului bănățean, ai cărui colaboratori s-au situat, în general, pe poziții progresiste, caracteristice intelectualității noastre interbelice.

²¹ C. Stoicănescu, *Tălmăziri de viață nouă - notări pentru ideologia tinerelor generații bănățene*, în nr.1, an I (1933), p.3-4.

VIRGIL I. BĂRBAT. CURS DE SOCIOLOGIE GENERALĂ

Emil POP

ABSTRACT. - Virgil I. Bărbat. Course of general sociology. The essay refers to the main ideas of "The Course on General Sociology" taught for ten years (1921-1931) by professor Virgil Iuliu Bărbat from the Faculty of Letters and Philosophy, Cluj University.

Elaborated mainly on the basis of the cards and notes prepared by the professor for his course and seminar activities remained in manuscript, the essay deals with a few basic ideas of the themes that had been approached by Virgil I. Bărbat: the circumstances in which Sociology appeared and developed, the Subject of Sociology as a science, the sociological schools, the tasks of Sociology, the central role of culture in Sociology preoccupations and so on.

Virgil Iuliu Bărbat s-a născut la 24 aprilie 1879 în comuna Rasa, județul Călărași. După promovarea bacalaureatului la liceul "Nicolae Bălcescu" din Brăila, unde se stabiliseră părinții săi, urmează cursurile Universității din Genova, luându-și licența, în 1905 în științe sociale. Continuă apoi să frecventeze cursurile la diferite universități europene, între care cele de la Heidelberg și Leipzig, iar în anul 1909 își ia doctoratul în filosofie, la Berna, cu teza "Nietzsche - tendances et problèmes", publicată în 1911 la Zürich. Acumulările din culturile germană, franceză, engleză și americană sunt completate cu cunoașterea nemijlocită a realităților din aceste țări și se vor dovedi benefice pentru scrierile sale, ca și pentru activitatea de catedră.

Ca recunoaștere a pregătirii și activității sale merituoase, de reputat specialist în sociologie, a fost numit suplinitor al catedrei de sociologie și etică la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din Cluj (1921-1922), iar din anul universitar următor - 1922-1923, V. Bărbat devine titularul acestei catedre pe care o va onora cu competență și pasiune până la sfârșitul vieții (23 nov. 1931). Opera sa este constituită dintr-o serie de lucrări, unele publicate în timpul vieții (Imperialismul american. Doctrina lui Monroe, Exproprierea culturii, Extensiunea universitară, Premisele umane ale culturii moderne, Dinamism cultural etc.), altele rămase în manuscris (Rudolf Eucken, istoria și viitorul civilizației, Posibilități organice ale omenirii, Curs complet de sociologie generală, Curs complet de istoria doctrinelor morale și politice, Curs de estetică)¹.

Parcursând opera lui V. Bărbat, atât cea publicată, cât și lucrările aflate în manuscris, vom constata că locul și rolul central în concepția sa filosofică și sociologică îl ocupă cultura, fapt subliniat și de unul din contemporanii săi, Traian Herseni: "Prin vocație a fost sociolog al culturii, preocuparea de fenomenul cultural revenind mereu în scrierile sale ca un motiv

¹ I.E. Naghiu, Viața și opera lui Virgil I. Bărbat (1879-1931). Note biografice și bibliografice, în *Sociologia Românească*, anul III, nr.4-6, Aprilie-Iunie 1938, p.259.

fundamental al gândirii². Din diversitatea și multitudinea problematicei abordate de Virgil Bărbat în lucrările sale, nesistematizate pe domenii sau ramuri științifice, se pot totuși desprinde și diferența, prin sinteza unor elemente de bază ale gândirii sale, câteva compartimente principale ale reflecțiilor sale sociologice, și anume: sociologia educației, sociologia culturii și sociologia generală. Având în vedere că aproape fiecare problemă, termen, noțiune sunt abordate sub aspectul apariției și reflectării lor în gândirea și literatura sociologică considerăm că alături de cele trei compartimente menționate mai sus, se profilează prin sinteză un al patrulea, rei al istoriei sociologiei. În același timp, o posibilă sinteză operată în opera lui V. Bărbat poate fi completată cu demersurile sale în domeniile filosofiei, eticii, esteticii și politicii.

Problematika sociologică a concepției lui Virgil I. Bărbat o regăsim sub diferite aspecte, mai ales, în cursul pe care l-a predat timp de un deceniu la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din Cluj, curs aflat în manuscris la Biblioteca Academiei Române din București. Cu toate că în bibliografia sociologiei românești este cunoscut sub titlul "Curs complet de sociologie generală", trebuie să precizăm că, din păcate, nu ne-a rămas un curs elaborat sistematic, ci doar note, fișe pregătite de V. Bărbat în vederea susținerii activităților de curs și seminar. Parte din aceste fișe, note, însemnări din ziare și reviste etc. au fost, se pare, aranjate în plicuri de însuși profesor, cu notările grupării lor pe idei și teme, celelalte fiind orânduite ulterior de familie sau de serviciul deținător bibliografic al Bibliotecii Academiei. În mare măsură fișele și notele reprezintă conșpecte din diferite lucrări, cu citate de cele mai multe ori în limba originală a lucrărilor respective, pe marginea cărora V. Bărbat face o serie de adnotări și comentarii, exprimându-și propriul lui punct de vedere și, uneori, al altor autori, în legătură cu problematica abordată. În urma inventarierii generale a fișelor și însemnărilor lui V. Bărbat precum și a studierii unei părți a acestora, ne raliem opiniei exprimate de către alți cercetători ai operei sale, în sensul că: "Chiar dacă manuscrisele (...), având șansa tiparului, ne vor oferi o imagine mai bogată despre sociologia sa, o teorie sociologică de ansamblu, care să clarifice atât obiectul și metoda, cât și structura și dinamica specifică domeniului său nu va putea fi riguros înfățișată, deoarece Bărbat însuși n-a mai apucat să o ducă până la capăt, iar schița pe care o face, oncât de promițătoare, nu oferă cercetătorului posibilitatea 'coborării' de la sistem la părțile sale constitutive"³.

În încercarea noastră de redare a principalelor idei din cursul de sociologie predat de V. Bărbat, așa cum reies ele din fișele, notele și însemnările aflate în manuscris, vom urma, atât sumarul publicat de profesor în 1931, în urma unei experiențe de peste 10 ani la catedră, cât și planul cursului (în două variante) găsit în manuscris, după care a fost alcătuit, se pare, cursul său până în 1931.

Prezentăm în continuare, integral, acest sumar:

Știința culturii. I. Pre-Sociologia. Istoria sistemelor de gândire, care au precedat și din a căror dezvoltare a ieșit sociologia. II. *Obiectul sociologiei.* Sociologia după popoare. Sociologia ca știința a culturii. Sociologia în învățământ. *Natura și cultura.* III. *De la animal la "om". Cultura și mediul.* IV. *Mediul fizic.* V. *Mediul antropologic.* Sex, Rasă, Națiune. VI. *Mediul social.* VII. *Mediul cultural. Procesele culturale.* VIII. *Mediul cultural. Procesele*

² x x x Istoria filosofiei moderne, vol. V, Filosofia românească de la origini până astăzi. Omagiu profesorului Ion Petrovici, București, 1941, p.550.

³ Grigore Zanc, Virgil Iuliu Bărbat - 100 de ani de la nașterea sa, în *Vitorul social*, anul VII, nr.3/1979, p.534.

culturale. VIII. *Statica și Dinamica culturii*. IX. *Agentul creator*. Agentul creator. Conștiința independenței. Libertatea în decursul istoriei. X. *Idealul*. Axa culturii. Istoria sistemelor de cultură. Centre de consolidare: Adevărul, Binele, Frumosul, Viitorul⁴.

Iată, în continuare, cele două variante ale planului de curs, aflate în manuscris: 1) I. Istoria sociologiei; II. Sociologia în învățământ; III. Școlile în sociologie. Condițiile de dezvoltare ale culturii; IV. Condițiile biologice = Copilăria; V. Locul și importanța culturii; VI. Locul și importanța femeii în dezvoltare (asupra termenului *femeii* avem o oarecare îndoială, datorită ilizibilității graficii sale - n.n.); VII. Locul și importanța educației; VIII. Locul și importanța mediului geografic; IX. Clasele sociale și cultura; X. Libertatea și cultura; XI. Agentul cultural; XII. Idealul culturii;⁵

2) I. Istoria sociologiei; II. Natura și obiectul sociologiei; III. De la animal la "Om"; IV. Condiții de dezvoltare ale "Omului" fizic; V. Condiții de dezvoltare biologice; VI. Condiții de dezvoltare sociale; VII. Condițiile de dezvoltare culturale; VIII. Agentul cultural; IX. Statica și Dinamica; X. Idealul.⁶

Această variantă este însoțită și de o reprezentare grafică (Fig. nr.1)

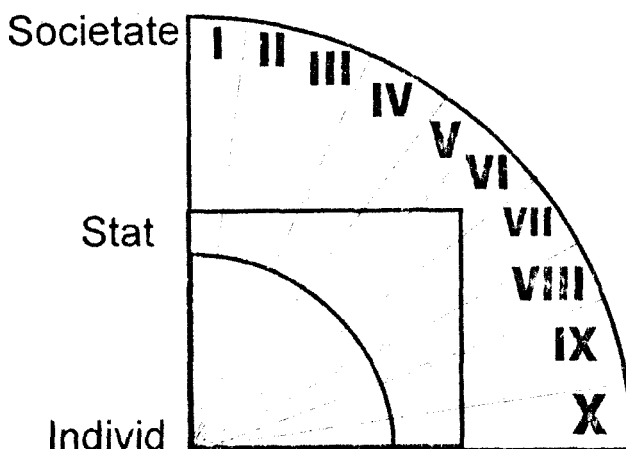

Fig.nr.1

Din păcate, Virgil Bărbat n-a avut răgazul să publice în "Revista de sociologie" decât

⁴ (V.I.B.), Un sumar de Sociologie Generală, în *Revista de Sociologie*, nr.2/1931, p.30.

⁵ Biblioteca Academiei Române (B.A.R.), Mss. Virgil I. Bărbat, Sociologie, Mapa nr.1, Pachet 2, nenumerotat.

⁶ Ibidem.

prelegerea "Sociologia = o schiță istorică și o definiție", care "acoperă", în mare, doar primele două capitole ale "sumarului" publicat anterior.

În mod firesc, Virgil Bărbat a încercat în cursul său să răspundă de la început unor întrebări ca: de ce s-a născut sociologia, când și în ce condiții a apărut ea, care sunt condițiile dezvoltării sale. De asemenea, el încearcă să definească obiectul și problematica sociologiei, privindu-le într-o perspectivă dinamică, din punct de vedere al evoluției lor, consemnată în istoria gândirii sociale. "Începuturile sociologiei, arată el, se confundă cu primele încercări ale omului de a filosofa asupra vieții lui, iar problemele ei vor dura atât timp cât omul își va pune întrebări relativ la natura și rostul existenței lui culturale".⁷ Sociologia nu apare de nicăieri, nu este un accident în viața spirituală a omenirii, ci o consecință și un rezultat al dezvoltării spirituale a omului ca "existență culturală" și rațională, ca existență creatoare, afirmată și concretizată prin însăși capacitatea sa de a crea: "Sociologia apare atunci când omul începe să privească de-a lungul timpurilor cu ajutorul rațiunii lui și atunci când el se simte destul de tare spre a încerca să domine, cu ajutorul acestei rațiuni, vremea și istoria neamului omenesc".⁸

Apariția sociologiei este condiționată de dezvoltarea democrației și a științei și de aceea ea apare în "țările democratice". Dar, "dacă apariția sociologiei presupune existența unui spirit științific și a unei organizații democratice, aceasta nu înseamnă însă că mentalitatea sociologică se va dezvolta la fel, pretutindeni unde aflăm aceste două condiții. Dezvoltarea sociologiei mai este în funcție și de ușurința cu care o societate dată se poate adapta schimbărilor aduse de timp".⁹

Pornind de la aceste premise, V. Bărbat face o adevărată incursiune în istoria gândirii sociale, reflectând asupra ideilor unor gânditori români și străini, luând atitudine față de concepțiile acestora privind apariția și dezvoltarea sociologiei și argumentându-și, totodată, propria poziție. Așa de exemplu, la afirmația lui Petre Andrei că sociologia ar fi existat din vechime în Egipt, unde, afirmă acesta, faraonii aveau o concepție sociologică teocratică și mistică, V. Bărbat replică, întrebându-se dacă "Poate o concepție teocratică și mistică fi sociologică?"¹⁰ De asemenea, afirmă el, sociologia nu poate fi confundată cu politica din perioada gânditorilor greci sau a celor ai Renașterii, din cel puțin două motive: 1. "deși un stat înfășoară toată viața unui popor, sunt lucruri care-l depășesc" ca de exemplu "Știința, religia sau arta, iar existența lui este chiar în funcție de lucruri care-l depășesc"¹¹, și 2. "În știința politică se pornește de la un dat cultural, dar nu de la cel mai general și de aceea se greșește mai ușor"¹², iar acest "dat cultural" nu se identifică cu întreaga "existență culturală" a omului. În același timp, "sociologia nu va putea deci apărea cât timp domnește ideea tradiționalistă - în domeniul cunoștinței autoritatea papei, iar în cel politic aceea a

⁷ V. Bărbat, Sociologia - o schiță istorică și o definiție, în *Revista de Sociologie*, nr.4/1931, p.23.

⁸ Idem, p.24.

⁹ x x x Sociologia și greutatea prezentului, în *Revista de Sociologie*, nr.1/1931, p.6.

¹⁰ B.A.R., Mss. Virgil I. Bărbat, Sociologie, Mapa nr.1, Pachet nr.6, nenumărat.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

suveranului"¹³. Dar, după ce omul "a dumnezeit pe semenul său, pe rege, pe Faraon" el devine "conștient de apariția unei puteri noi în lume, spiritul"¹⁴, prin și datorită căruia își va descoperi drepturile sale naturale, care vor sta la baza primelor revoluții din epoca modernă. Ca urmare a noilor cuceriri politice, economice, sociale ale omului, are loc o evidentă dezvoltare a democrației, a științei, instaurarea domniei rațiunii, precum și o mai ușoară și rapidă adaptare a societății la schimbările produse, un enorm interes pentru cunoașterea acestor schimbări și pentru adaptarea la ele. Iată, deci, că există atât condițiile, cât și o mai stringentă necesitate a dezvoltării sociologiei. Concepțiile noi ajung, treptat, în măsură tot mai mare, să nu se mai refere la drepturile zeilor, regilor, monarhilor, a unor grupuri, clase, chiar popoare, ci la "drepturile omului". "Societatea" va trece pe primul plan, ca izvor a tot ce este uman, iar știința cea nouă a sociologiei își va da drept misiune studiul acestei noi realități..."¹⁵. Dar și considerată astfel, ca studiu al societății, sociologia arăta părți slabe, principala venind din faptul că termenul de societate era vag și, prin urmare, greu de surprins într-o investigație cu adevărat științifică, iar, atunci când se încerca precizarea lui prin studiul individului sau ale unor aspecte, laturi ale societății se ajungea în domeniul altor științe ale socialului. Implicit se ajungea astfel, "fie la o negare a existenței unei științe distincte numită sociologie, fie la recunoașterea curajoasă a faptului că obiectul ei este încă neprecizat (...). Acest obiect se desprinde însă din însăși evoluția realizărilor ideologice de până acum (...). Sociologia este știința celei mai vechi preocupări omenești, știința creației umane"¹⁶. Precizându-i obiectul, V. Bărbat arată totodată și sarcinile care stau în fața sociologiei. Prima dintre ele este aceea de a defini umanitatea, începând prin "a fixa diferența dintre "om", considerat ca ființă culturală, în fața omului animal de la care a pornit și terminând cu caracterele esențiale ale culturii"¹⁷, diferență în care creația umană constituie elementul esențial. Alte sarcini ale sociologiei: să studieze "condițiile de dezvoltare ale omului cultural sau mai pe scurt ale culturii și, în fine, să prindă direcția, adică idealul acestui proces nou din univers"¹⁸.

V. Bărbat arată că "procesul de precizare a obiectului sociologiei are loc pe măsură ce "societatea" însăși se precizează"¹⁹, prin intervenția unui punct nou de vedere, acela al culturii. Subliniind că obiectul sociologiei reclamă "de asemenea oarecari considerații istorice"²⁰ pentru al delimita față de alte definiții și înțelesuri întâlnite în istoria gândirii, V.

¹³ Idem, Pachet nr.2, nenumărat.

¹⁴ V. Bărbat, Sociologia - o schiță istorică și o definiție, în *Revista de Sociologie*, nr.4/1931, p.28.

¹⁵ Idem, p.32.

¹⁶ Idem, p.33-34.

¹⁷ Idem, p.33.

¹⁸ Idem, p.34.

¹⁹ B.A.R., Mss. Virgil I. Bărbat, Sociologie, Mapa nr.1, Pachet nr.3, nenumărat.

²⁰ În evaluarea realizărilor ideologice din care s-a desprins sociologia, V. Bărbat face o serie de referiri nu numai la istoria sociologiei, la ideile diferiților gânditori, cărora le acordă un spațiu destul de amplu în curs (conform celor peste 500 de fișe întocmite pe această temă), ci și la istoria filosofiei. O atenție deosebită o acordă curentelor filosofice moderne pe care le numește *Partidele filosofice moderne sub aspect actual*, prezentându-le

Bărbat arată că "adevăratul subiect al sociologiei" se caracterizează prin faptul că: "1. El depășește societatea - a. Mediul fizic în care trăiește societatea; b. Mediul istoric; c. Actul cultural; 2. În cuprinsul societății el se limitează la fixarea condițiilor care împiedică sau ajută actul specific uman, actul cultural; 3. El depășește societatea și sub formă de ideal"²¹. În același efort de precizare a obiectului sociologiei, V. Bărbat se oprește asupra raportului științei sociologiei cu alte științe sociale ca: istoria, filosofia, filosofia istoriei, psihologia socială și individuală, biologia, etnografia, economia, morala, religia, dreptul, logica, politica etc. Aceste relații sunt studiate sub raport genetic și structural, al influenței exercitate asupra diferitelor științe și a celei suferite din partea lor de sociologie, a modului în care apare reflectată legătura sociologiei cu alte științe în istoria gândirii sociale. Fără a ne opri la explicarea acestor raporturi, trebuie să subliniem una din observațiile lui V. Bărbat, făcută în acest context, în legătură cu stadiul dezvoltării sociologiei în vremea sa, și anume aceea că "Toate științele trec printr-o lungă fază analitică înainte de-a ajunge la cea sintetică. Sociologia este încă la prima"²².

În expunerile sale V. Bărbat s-a oprit și asupra raportului științelor sociale - între care este inclusă și sociologia - cu clasele sociale, replicând la afirmația lui Buharin referitor la caracterul de clasă al științei în felul următor: "Matematica, chimia etc... au caracter de clasă sau uman? Apoi vine, ca cea mai generală, problema culturii, a creației umane, iarăși generală. O clasă nu poate da o perspectivă care să rămână decât în măsura în care privește fondul acela general. Iar acest fond dacă este redus la "fericire" înseamnă înăbușirea multor altor elemente necesare culturii"²³.

Analizând școlile sociologice (școala biologică, organicistă; școala materialismului economic; școala psihologică; determinismul mecanicist; școala voluntaristă, s.a., apariția și dezvoltarea sociologiei la diferite popoare, V. Bărbat consideră că acestea au ca trăsătură comună: "1. efortul de a înțelege științific lucrurile referitoare la omenire; 2. dorința de a găsi factorul comun, esențial al acestei activități"²⁴. Ori factorul comun, esențial al acestei activități este cultura, caracterizată prin actul creației, al cărui studiu constituie obiectul sociologiei. Pornind de la discutarea problemei socialului, a ceea ce este realitatea socială și societatea și prezentând felul în care sunt rezolvate aceste probleme de către diferite științe, V. Bărbat demonstrează din aproape în aproape că "fenomenul social este cultura", iar "chestiunea socială e tot mai mult o chestiune culturală, de copărtășie la cultură", că trecerea de la studiul societății la cel al culturii înseamnă a face de fapt "sociologia științei culturii"²⁵.

în următoarea ordine: secolul al XVI-lea - Naturalist; sec. al XVII-lea - Materialist, Atomist, Hylozoist, Optimist, Fatalist; sec. al XVIII-lea - Determinist, Utilitarist, Dualist; sec. al XIX-lea - Pozitivism, Socialism, Monism, Idealism, Egoism, Nihilism, Agnosticism, Pragmatism; vezi B.A.R., Mss. Virgil I. Bărbat, Sociologie, Mapa nr.2, Pachet nr.14, nenumerotat.

²¹ Idem, pachet nr.3, nenumerotat.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Idem, Pachet nr.3, nenumerotat.

²⁵ Ibidem.

Sesizând diferențierile dintre diferite școli sociologice și din punct de vedere al metodelor de studiu sau al științelor predominante ca influență în respectivele școli, V. Bărbat arată că "sunt mai multe drumuri spre a ajunge la o sociologie științifică"²⁶, preluând în acest sens o enumerare de la Stein: 1) etnografia comparată (englezii și americanii - Tylor, Morgan, Spencer; germanii - Steinmetz, Bertiam); 2) statistica; Quetlet, V. Dettingen; 3) metoda biologică a organiciștilor: Lilienfeld, R. Worms, Bunge; 4) metoda psihologico-logică: G. Simmel, E. Durkheim, L.F. Ward; 5) din punctul de vedere al teoriei cunoștinței: Windelband, Rickert. Reflectând la această clasificare, V. Bărbat sesizează importanța fiecărei metode, dar mai ales importanța modalităților optime de acțiune în viitor: "Nu s-ar putea vedea ce este cunoștința, care sunt bazele ei, plecând de la biologie, etnografie, rațiune și apoi nu s-ar putea vedea care este punctul de unificare al fiecărei epoci și care trebuie să fie cel al viitorului?"²⁷ V. Bărbat este convins că "nevoile vor apropia, mai curând decât se crede de obicei greutățile politice, cultura, etc. ale vieții zilnice de știința creației omenești, care este sociologia, iar aceasta atât spre binele ei, cât și al societății"²⁸. În acest sens el atribuie sociologiei funcții active, benefice vieții umane și vede sociologia "ca îndrumar al acțiunii"²⁹. Prin demersul sociologic "ceea ce găsim noi în ultimă instanță sunt fapte culturale de creație umană", urmând "să vedem care sunt legile creației", iar sociologia ca știință a culturii trebuie să aibă în vedere "1. fixarea condițiilor externe în care creația umană, cultura se poate conserva și întări; 2. fixarea atitudinilor umane care întăresc și slăbesc cultura; 3. fixarea axei în jurul căreia se grupează cultura în creștere și cultura în scădere; 4. fixarea idealului specific vremurilor noastre"³⁰.

În cadrul cursului său, profesorul V. Bărbat a abordat și una din principalele sarcini pe care aprecia că le are sociologia, și anume aceea de a fixa diferența dintre om, considerat ca ființă culturală, în fața omului animal de la care a pornit. O primă și esențială diferență pe care o operează între animal și om este în a sublinia faptul că, dacă pentru animal caracteristic în comportament și în întreaga sa existență este instinctul pentru om specifică este rațiunea. Dar până la rațiune animalul care vrea să devină om a urmat o anumită evoluție: "animalul din noi a devenit om prin faptul că s-a ridicat complet în două labe, părăsindu-și ținuta mai mult sau mai puțin aplecată a maimuțelor, liberându-și cu totul membrele anterioare, ele devenind mâini și putând astfel, să desfășoare o activitate independentă de aceea a mersului. Însă activitatea aceasta nu a devenit muncă, nu a dat naștere culturii decât datorită unui factor nou, care se dezvoltă concomitent, și anume rațiunea"³¹. Rațiunea, conștiința sunt cele care-l duc pe om la societatea omenească și îl deosebesc de animal. Și nu numai atât, pentru că "Și animalele se 'asociază'", dar "Ceea ce deosebește pe oameni este că ei se asociază ca să creeze ceva, ei cred în ceva". V. Bărbat este preocupat de problema trecerii de la "Biologic" la

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ x x x Sociologia și condițiile apariției, în *Revista de sociologie*, nr.1/1931, p.6.

²⁹ B.A.R., Mss. Virgil I. Bărbat, Sociologie, Mapa nr.1, Pachet nr.3, nenumărat.

³⁰ Ibidem.

³¹ Virgil I. Bărbat, Premisele umane ale culturii moderne, Editura Extensiunii Universitare, Cluj, 1926, p.37.

"Ideal", de "cum s-au desfăcut de viața biologică puterile creatoare ale omului și care este idealul în stare să le păstreze și dezvolte"³², cu alte cuvinte care sunt mutațiile produse în evoluția animal-om de la biologic la cultural. Biologicul își afirmă valențele, spune V. Bărbat, cu deosebire până la vârsta de 5 ani, iar mediul influențează formarea culturală a omului cu deosebire în perioada copilăriei. Prolungirea copilăriei, perioadă în care omul animal nu își asumă răspunderea propriei existențe, în care se păstrează plasticitatea creierului, înseamnă mai mari șanse ca "dintr-un animal care lucrează numai în baza instinctelor, să devie omul care se conduce mai des cu ajutorul rațiunii, adică al științei"³³. Ceea ce constată a fi valabil la individ, V. Bărbat consideră a fi valabil și la colectivitățile umane, la popoare, iar o asemenea ipoteză devenită realitate potențează dezvoltarea individului: "Cu cât popoarele au o civilizație mai dezvoltată, cu atât se lungeste perioada copilăriei, cu atât mai puternică devine influența mediului, a educației în viitorul indivizilor și al neamurilor. S-ar putea chiar zice că un popor întreg este cu atât mai apt de progres, cu cât este mai copil, cu cât păstrează mai multă vreme în indivizii care-l compun epoca de plasticitate, de tinerețe. De aceea poate și este o atât de mare deosebire în materie de progres între Orientul cel bătrân atât de repede și neamul anglosaxon, cel cu adolescenți atât de fragezi la suflet"³⁴. Dar evoluția naturii, de la animal la om, nu se oprește aici, observă sociologul V. Bărbat. Însuși "Omul, ca toate animalele a evoluat. Omul cultural - trei stadii: sălbăticie, barbarie, civilizație"³⁵. Ca o concluzie la modul în care V. Bărbat vede raportul și evoluția omului-animal, redăm schema găsită în notițele de curs. (Fig. nr.2)

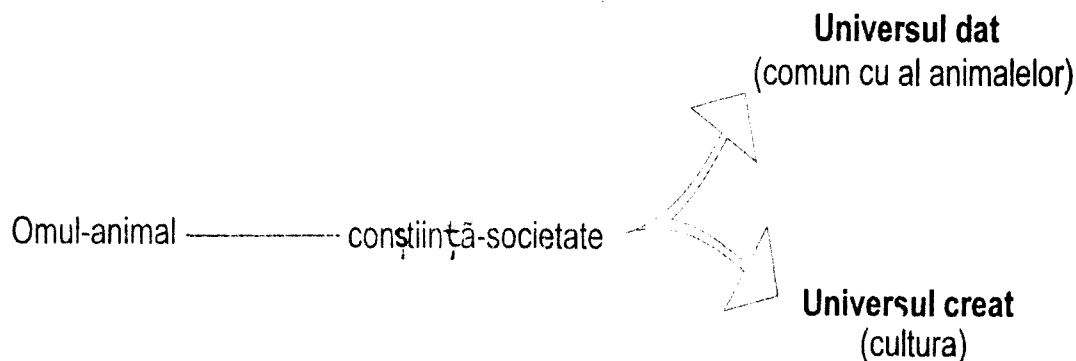

fig.nr.2

Un rol important în evoluția omului, a omului cultural, îl are mediul, cultura și mediul aflându-se într-o strânsă legătură; V. Bărbat arată că încă anticii au sesizat rolul mediului fizic

³² B.A.R. Mss. Virgil I. Bărbat, Sociologie, Pachet nr.17, nenumărotat.

³³ B.A.R., Mss. Virgil I. Bărbat, Sociologie, Pachet nr.17, nenumărotat.

³⁴ B.A.R., Mss. Virgil I. Bărbat, Sociologie, Pachet nr.17, nenumărotat. Vezi și V.I. Bărbat, Copilăria, în *Înfrățirea*, 26 martie 1921.

³⁵ B.A.R., Mss. Virgil I. Bărbat, Sociologie, Pachet nr.20, nenumărotat.

și social asupra formării omului, acest rol fiind însă ignorat în evul mediu, când scopul final era asigurarea vieții veșnice, iar rezolvarea acestei probleme nu depinde decât de atotstăpânitorul lumii și nicidecum de împrejurările acestei lumi pământene. Pentru societatea modernă însă evoluția și existența omului sunt dependente de mediu dar, în același timp, își poate câștiga o anumită autonomie, poate chiar influența mediul și însăși formarea sa.

Factorii de mediu - fizic, antropologic, social cultural - joacă un rol important în dezvoltarea omului cultural, în atingerea scopului și idealului său, cultura devenind - sau mai bine zis trebuind să devină - un scop general al tuturor oamenilor, pe care să se întemeieze adevăratele idealuri, din care și prin care să izvorească creația autentică. Determinismul natural duce în evoluția animal-om la finalismul uman, care este cultura. Iată cum se pregătea V. Bărbat să prezinte grafic³⁶ studenților asemenea idei (Fig. nr.3)

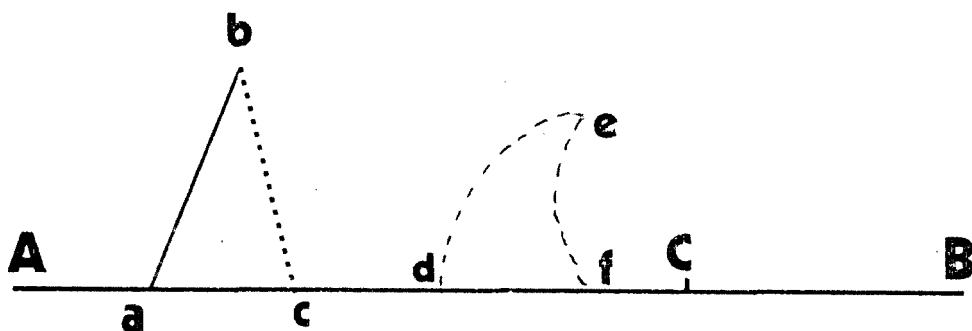

Fig. nr. 3

"A-B=Natura dată; a-b-c=cultura; d-e-f=creația unilaterală; C.=Punctul în care determinismul dă în finalism, adică punctul în care omul *Știe* că *Natura* produce prin Omul animal un singur lucru care să se bucure de mai mult echilibru, de o mai sigură îndepărtare de animal - Cultura. Apoi deci cultura devine un *Scop* pentru oricine nu vrea să fie porc. Această mentalitate înseamnă că suntem într-un mediu general propice unei dezvoltări culturale. Totul depinde de aici înainte de eforturile care se vor face pentru realizarea posibilităților".³⁷

În expunerile sale, profesorul V. Bărbat s-a oprit nu numai asupra unor probleme, cum ar fi influența factorilor (componentelor) mediului (fizic, social, antropologic) asupra dezvoltării culturii și omului cultural, ci și la raportul cultură-civilizație, agent creator - personalitate umană, cultură-ideal, ideal-libertate-progres, personalitate-societate, precum și la legile dezvoltării culturii. El consideră drept "legi fundamentale ale culturii: 1. O cultură

³⁶ B.A.R., Mss. Virgil I. Bărbat, Sociologie, Pachet nr.3, nenumărat.

³⁷ Ibidem.

intens producătoare nu poate lua naștere decât într-un spațiu întins;

2. O cultură nu poate exista fără o schimbare și adaptare continuă a spiritului, ceea ce înseamnă în același timp o îmbrățișare tot mai puternică a trecutului; 3. O cultură nu poate exista fără agenți motori, adică fără eroi și consfințirea eroilor, dar nu se poate perpetua fără posibilitatea unei primeniri perpetue a acestora".³⁸ De asemenea, el încearcă să stabilească o relație între gradul de dezvoltare și progres a unei țări și măsura în care idealul societății respective se suprapune structurii sociale și fizice (spațiale-geografice) a membrilor săi, reprezentând grafic acest raport astfel: (Fig. nr.4)

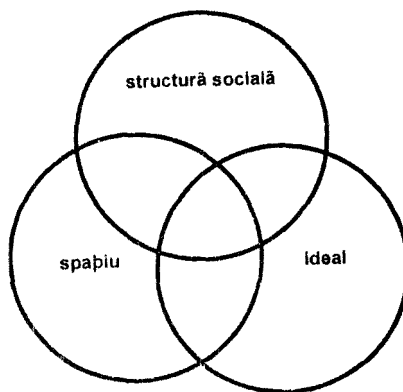

Fig. nr.4

I. O țară este cu atât mai prosperă, cu cât cele trei cercuri se suprapun mai mult; II. Țara în

care cele trei cercuri se suprapun mai mult, va putea mai bine atrage în sfera ei de influență pe aceia care vor avea cercuri neconcentrice"³⁹.

Dezvoltarea culturii este categoric influențată de mediul fizic, spațiul constituind esența acestuia; în același timp, V. Bărbat constată și "o influență asupra creației, prin A) Sănătate, Hrană, Locuință și B) Spațiu"⁴⁰. "Lărgirea spațiului în care se înșcă și varietatea de dezvoltare care îi este îngăduită unei culturi sunt două cauze generale care hotărăsc felul și dimensiunile ei"⁴¹. Astfel este determinat, în concepția lui V. Bărbat, caracterul static sau dinamic al unei culturi. Acele culturi care nu au avut spațiu pentru o dezvoltare continuă au devenit statice și au murit, iar acolo unde a existat continuitatea spațiului, culturile au cunoscut dinamism și progres.

V. Bărbat subliniază, nu o dată, în expunerile sale, importanța factorilor biologici în dezvoltarea culturii, sănătatea, igiena individuală și colectivă constituind condiții fundamentale

³⁸ B.A.R., Mss. Virgil I. Bărbat, Sociologie, Pachet nr.18, nenumerotat.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Virgil I. Bărbat, Premisele umane ale culturii moderne, Editura Extensiunii Universitare, Cluj, 1926, p.15.

pentru susținerea unei activități creatoare intense. Recunoscând rolul mediului antropologic în evoluția culturală a omului, V. Bărbat se opune exagerărilor, respingând unilateralitatea și caracterul neștiințific al biopoliticii.

Idei progresiste demonstrează V. Bărbat și în dezbateră raportului dintre sex și cultură, relevând importanța femeii în evoluția umanității⁴², precum și în ceea ce privește rolul națiunii în dezvoltarea culturii. Analizând raportul național-internațional în cultură, el acordă prioritate primului termen îndemnând la dezvoltarea culturii naționale, a specificului cultural al fiecărui popor. "Mărimea unui popor, arată V. Bărbat, nu o face legătura lui externă cu o cultură străină, superioară, ci puterea cu care se străduiește, înrădăcinându-se în firea lui, să o ridice pe aceasta la nivelul celei străine. Cei din Ardeal care se laudă cu Roma, Viena, Pesta, și culturile respective sunt mai răi români decât aceia care țin în primul rând la micro-civilizația românească pe care vor să o ridice"⁴³. După cum omul are un ideal care-l depășește - și așa este firesc - iar realizatorul este el, tot astfel și un popor trebuie să aibă un ideal, "căci altfel, nu ar avea pe ce se sprijini, dar realizatorul este el"⁴⁴. Aceasta cu atât mai mult cu cât "Idealul este instrumentul cu care omenirea își fixează atitudinea culturală. El variază după împrejurări. Sociologia va trebui să fixeze și forma de ideal care asigură întărirea actului uman - cultura."⁴⁵

Notele și însemnările de curs ale lui V. Bărbat conțin și alte idei interesante și importante pentru sociologia noastră. De aceea, considerăm că publicarea acestui manuscris, chiar în forma în care se află el acum, ar contribui în mod substanțial la întregirea literaturii noastre de specialitate și ar pune mai bine în lumină concepția sociologică a unuia dintre recunoscuții sociologi români.

⁴² Vezi: Virgil I. Bărbat, Femeia anglo-saxonă, în *Dinamism cultural*, Cluj, 1928, p.145-166.

⁴³ B.A.R., Mss. Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, Pachet nr.25, nenumerotat.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ B.A.R., Mss. Virgil I. Bărbat, *Sociologie*, Pachet nr.3, nenumerotat.

VENCZEL JÓZSEF ȘI PROBLEMATICA STRUCTURII SOCIALE A SATULUI TRANSILVĂNEAN

NEMÉNYI Ágnes

ABSTRACT. - *Problems of social structure of transilvanian village. Venczel József was an important rural sociologist between the period of the two world wars and later. He had a gustian conception, belonging to this theoretical school. In this paper the author, who was some years Venczel's fellow, is analysing the difficult problem of relation between population and land in Danesti village and some problems of the social structure in the seventies and nineties.*

În cele ce urmează dorim să analizăm concepția lui Venczel József asupra problematicii structurii sociale a satului transilvănean. Venczel considera ca factor primordial proprietatea, mai cu seamă cea asupra pământului, ca având rol stratificator. În multe privințe, mai cu seamă în ceea ce privește cadrul teoretic, Venczel s-a bazat pe concepția prof. Dimitrie Gusti.

Venczel acorda o mare atenție problemelor metodologice în cercetarea satului. În cercetarea satului el avea în vedere, în spiritul gustian două momente: cunoașterea și intervenția sau schimbarea. În concepția sa, pentru a putea schimba o situație, ea trebuie întâi temeinic cunoscută.

Unitatea de studiu o constituie comunitatea sătească. Pentru a putea cunoaște și cerceta, analiza problematica unui singur sat, trebuie avut în vedere câțiva factori: întâi mărimea comunității, dacă ea este mică sau mare; apoi dacă este o localitate adunată sau răsfirată; dacă este sat de șes, de deal sau de munte; ce fel de culturi agrare sunt cele mai potrivite; care este specificul florar și faunar local; care sunt condițiile climaterice. Un capitol aparte îl formează descrierea trecutului istoric al așezării.

Descrierea fenomenelor demografice se referă la structura pe vârste, sexe, ocupații, apoi la dinamica nașterilor, deceselor, la numărul de căsătorii, la mișcarea populației (plecări și sosiri). Un capitol important se acordă analizei gradului de sănătate al populației, sesizării bolilor mai răspândite, ceea ce se corelează cu calitatea locuinței, al îmbrăcămînții, cu gradul de curățenie, cu structura și calitatea hranei.

Dar satul poate fi descompus în subunități sociale, cum sunt comunitățile familiale,

comunitățile credincioșilor, ale etniilor. Pe de altă parte există instituții ca biserica, școala, cooperativa. De asemenea pot exista alte grupări sociale ca vecinătatea, cohortele (tinerii), cei ce au aceeași ocupație etc.

Aceste unități intră în relații reciproce cu altele, căci familiile unei comunități sătorești intră în competiție, sau se formează grupări ale diferitelor vârste (tineri, adulți), cunoștii sau rudele pot întemeia clici, grupări de interese. Deci viața unui sat este o țesătură, o plasă complexă, care se supune unor procese macrosociale ca urbanizarea, emigrarea, cooperarea.

Pentru o bună cunoaștere a satului, în concepția lui Venczel este absolut necesară analiza datelor demografice. În acest sens autorul face o demonstrație, prin studiul de caz al satului Dănești-Ciuc, dovedind importanța socială a fenomenelor demografice. Astfel, apare dinamica nașterilor și deceselor în Dănești pe o perioadă de 135 ani, apoi prin calculul diferenței dintre ele, sporul natural, de asemenea și dinamica căsătoriilor.

Unul din fenomenele specifice ale perioadei de început al secolului XX îl constituie rata înaltă a deceselor infantile. În legătură cu dinamica căsătoriilor, ele se legau de specificul activităților cotidiene. Așa se face că aproape jumătate dintre căsătorii se întemeiau în perioada sărbătorilor de iarnă de după anul nou.

Relația dintre populație și economia rurală. În continuare rămânem la exemplul satului Dănești, unde autorul face o corelație profundă între populație, mărimea acesteia și economia rurală. În zona analizată 2/3 din populație avea pământ puțin, sub 10 iugăre.

În Dănești trăiau în 1929 tot atâția cetățeni, câți au părăsit satul într-o perioadă de 125 de ani. Pe baza analizei interrelației populație- mărimea proprietății de pământ, se constata o împărțire neproportională a proprietății de pământ în sânul populației. Autorul a clasificat proprietatea de pământ în șase categorii:

Categorii de proprietate:

1. sub 1 iugăr de pământ;
2. între 1-4 iugăre;
3. 4-8 iugăre;
4. 8-15 iugăre;
5. 15-20 iugăre;
6. peste 20 iugăre.

Din acest grupaj a ajuns la o tipologie cuprinzând patru categorii:

	% din populație	% din proprietate de pământ
1. sub 4 iugăre	31,5	11,6
2. 4-8 iugăre	27,4	20,3
3. 8-15 iugăre	26,4	37,6
4. peste 15 iugăre	14,6	30,3
total	100	100

Aceste categorii se divizau până la urmă numai în două:

1. cei cu proprietate sub 8 iugăre, având 58,9% ponderea în populație;
2. cei cu proprietate peste 8 iugăre.

Dacă în privința populației, majoritatea avea o proprietate mică, de sub 8 iugăre, reprezentând în total doar 31,0% din pământul comunității, iar o minoritate de 41% deținea peste 8 iugăre, în total 67,9% din proprietăți. Întrebarea autorului se referea la faptul dacă 58,9% din populație se putea întreține de 31,9% din pământ.

Venczel considera că există un echilibru între populație și proprietatea de pământ, nici mica proprietate de pământ, nici marea proprietate nu este optimă, ci cea mijlocie, care poate asigura un trai normal. Această mărime, în concepția autorului, era de 10 iugăre.

Din punct de vedere metodologic, în analiza economică desprindea trei momente:

1. Analiza mărimii familiei și a structurii vârstei membrilor săi, căci consumul familial se schimbă în funcție de aceste elemente.

2. Efectuarea inventarului de proprietate, compus din:

- pământ
- clădiri
- animale
- unelte și aparate sau mașini
- capital (bani lichizi)
- structura investițiilor pentru îmbunătățirea solului.

3. Înregistrarea balanței financiare (credit, împrumut).

Diferența dintre venituri și cheltuieli însemna proprietatea pură, care se împărțea în funcție de numărul membrilor de familie. Bilanțul dintre producție și consum va rezulta excedent sau lipsă, ceea ce exprimă, după autor, gradul de eficiență al gospodăriilor țărănești.

După unele calcule făcute de autor, 15 iugăre reprezentau limita inferioară, sub care țăranul avea nevoie de venituri suplimentare (prelucrarea lemnului, cărăușie, munca de zilier etc.). Limita de 15-20 iugăre putea asigura venituri pentru o familie de șase persoane.

Satul Dănești avea o populație de 2844 suflete, populație ce ar fi avut nevoie de 7110 iugăre dar dispunea doar de 5569 iugăre.

Un alt fenomen asupra căreia autorul atrăgea atenția era fărâmițarea proprietății în hotarul satului. Un proprietar de 5 iugăre avea parcele în 14 locuri diferite ale satului.

În studiile efectuate mai târziu, în anii 1970, în comuna Gârbou, Venczel analiza stratificarea familiilor rurale pe baza ocupației soților. În tipologia elaborată apăreau patru tipuri de familii:

- tipul A, în care erau numai familii agrare - 35,8%
- tipul B, în care unul din soți era agricultor, celălalt era angajat tot în agricultură (salariat), sau unul în agricultură, celălalt în afara ei - 10%,
- tipul C, ambii soți cu ocupații nonagricole, dar care prin căsătorie intră în relații semiagrare - 33,7%;
- tipul D, în care ambii soți aveau ocupații nonagrare - 20,5%.

În privința gradului de mobilitate, femeile agricole se arătau cele mai imobile, iar muncitorii și intelectualii erau cei mai mobili.

Dacă am compara datele din 1971 din Gârbou cu cele din Harghita (1991), se pare că familia rurală a suferit schimbări profunde. Astfel constatăm următoarea structură a familiilor rurale, după ocupația soților:

- familii agrare bătrâne 14,4%
- familii cu pensionari de stat 9,3%
- familii de țărani activi 7,1%
- familii mixte (agrar+nonagrar) 27,9%
- familii nonagrare 41,4%

Aceste structuri demonstrează schimbările radicale intervenite în ultimii 20 de ani în sat, ceea ce a dus la scăderea drastică a familiilor de țărani, mărindu-se concomitent ponderea familiilor nonagrare. S-au schimbat și relațiile de proprietate, dar acestea constituie o altă temă de studiu.

Dorim să utilizăm în continuare îndrumările metodologice ale lui Venczel în analizele care urmează, căci după returnarea proprietății de pământ această analiză devine din nou actuală, mai cu seama privind balanța pământ-populație.

RECENZII

Eugeniu Speranția și determinismul axiologic al vieții sociale.

Substanțială monografie, consacrată de Teodor Tanco lui Eugeniu Speranția, supune unei analize pertinente toate componentele doctrinei sociologice lăsată nouă moștenire de eminentul cărturar universal. El trece în revistă - motivat de o profundă simpatie, cenzurată însă permanent de un spirit critic lucid - sociologia generală, diverse sociologii de ramură cultivate de Eugeniu Speranția, și cu deosebire *sociologia dreptului*, căreia îi este închinată în întregime partea a doua a monografiei (cap. IV, V și VI). Monografia este flancată de o *prefață*, semnată de Tudor Drăganu, și de o *postfață*, datorată lui Achim Mihu.

În cele ce urmează voi formula unele considerații pe marginea modului în care Tanco Teodor reconstituie modelul sociologic general propus de Eugeniu Speranția.

Cred că T. Tanco a procedat deosebit de inspirat în reconstrucția concepției speranțiene despre societățile umane, luând ca punct de plecare și de sprijin modelul *sociologiei axiologice*, denumire ce aparține, dacă nu mă înșel, lui Traian Herseni (v. monografia lui T.T. p.55).

Într-adevăr, după o explorare sistemică și aprofundată a genezei și evoluției concepțiilor sociologice, E. Speranția ajunge la concluzia că, în seria determinismelor - ideologic, biologic, economic, psihologic -, concepute pentru a explica structura, funcționarea și dinamica vieții sociale, este loc și pentru unul axiologic (spiritualist, zice T.T. la p.59). Mai mult, acesta din urmă ar fi preferabil celorlalte întrucât ar fi mai productiv în ordinea descifrării și înțelegii a socialului ca atare. T. Tanco pune corect în lumină relația dintre această opțiune principiară a distinsului profesor de la Alma Mater Napocensis, și linia kantiană din filosofia sec. XX, pe de o parte, doctrina lui Tarde despre comunicarea (contagiunea) intermentală, pe de altă parte. E cred, deosebit de semnificativ faptul că E. Speranția, detașându-se și distanțându-se de modelele determinationale nonaxiologice, nu aderă la filosofiele iraționaliste ale

vieții pentru a justifica un atare model. El apelează în acest scop la serviciile intelectualismului (raționalismului) neokantian (Rickert, W). T. Tanco subliniază cu deplină îndrăzneală acest lucru și învederează viguros și nuanțat această relație, cât și opoziția față de iraționalism (cf. cap. II, în speță).

Îndrăznim, în temeiul celor spuse, să opinăm că E. Speranția aparține *direcției naturaliste* în reflecția sociologică, expresie luată într-un sens larg și într-un anume fel determinat. E vorba de acele doctrine sociologice care au în țesătura lor teoretică-metodologică drept principiu primordial pe cel al determinismului *legico-cauzal*, ceea ce face posibilă explicația de tip *logico-cauzal*. Or E. Speranția afirmă răspicat în considerațiile sale introductive la istoria sociologiei că "cercetările sociologice" sunt "destinate să constate legile generale ale vieții colectivităților omenești și să distingă condițiile, factorii și aspectele generale" (E. Speranția, *Introducere în sociologie*, Tomul I, Buc., Ed. C.S. 1944, p.8).

E. Speranția merge mai departe pe direcția și în sensul unei strategii (naturaliste) în conceperea sociologiei. El consideră, pe deplin justificat, cred eu, că nevoia de *cunoaștere* (socială)

stă în strânsă legătură cu nevoile de *acțiune* socială (op.cit., p.4). Orientarea, dirijarea acțiunii prin rațiune (cognitivă), obligă la întemeierea *normelor* (judecăților imperative "pe judecăți teoretice la modul indicativ: pentru a putea spune {cum trebuie să faci}, e necesar să știi în prealabil {cum se face}"). Necesară, precizează mai departe E. Speranția, e să întemeiezi acțiunea pe "cunoștința legăturilor între cauză și efect, între scopuri și mijloacele realizării lor..." (Op. cit. p.8).

Rezultă că, în viziunea lui E. Speranția, sociologia este *știință* în măsura în care adoptă principiul explicației deterministe (cauzal-logice) a vieții sociale, iar acțiunea socio-umană (în speță cea politică) este rațională, în măsura în care se sprijină (și) pe o atare știință. Și nu ne rămâne decât să-l felicităm pe Teodor Tanco, că monografia în întregul ei și în fiecare capitol în parte evidențiază această idee a conjuncției dintre *știință* și *acțiune*, ca una centrală în opera sociologului Eugeniu Speranția, ca o expresie pregnantă a raționalismului atât de consonant, aș zice, cu cel al colegului lui de la Universitate, profesorul D.D. Rosca. Și desigur, T. Tanco are deplina justificare să afirme că Eugeniu

Sperantia "a fost și a rămas dușmanul iraționalismului retrograd" (p.56).

Dar avansând formula sociologiei axiologice, nu se îndepărtează cumva E. Sperantia de exigențele principiului mai sus formulat? Răspunsul meu este un categoric *nu*. Iar acest răspuns este de acord cu spiritul de care este animat monografia lui T. Tanco consacrată lui E. Sperantia. În lucrarea pe care am mai citat-o (*Introducere în sociologie*, Tomul I), E. Sperantia, abordând modelul sociologic alternativ la cel cauzal-explicativ, *modelul "intelectiv" de sociologie* (teoretizat de Dilthey cu deosebire, preluat și practicat de sociologia fenomenologică etc.), fără a nega importanța acestuia, apreciază că din realizările lui se mențin într-o fază pur filosofică și "stau într-o margine a sociologiei, iar nu în plin centru" (op.cit. p.430). Mai mult, el subliniază faptul că W. Dilthey, cel mai de seamă teoretician al acestei direcții "științele spiritului" (culturii), "s-a pronunțat în chipul cel mai defavorabil despre posibilitatea și valabilitatea unei științe sociologice" (op.cit., p.503). E clar că, propunând formula "Determinismului valoric", E. Sperantia nu s-a gândit să se situeze în "marginea" ci în centrul creației sociologice și că, înscriindu-se într-o perspectivă filosofică (metafizică) spiritualistă, prin postularea identității dintre esența realității sociale și valorile spirituale, E. Sperantia nu s-a abătut în nici un fel de la exigențele explicativismului în sociologie. Și ar mai fi de adăugat ceva. Anume, constatarea potrivit căreia dacă originalitatea concepției sociologice a lui E. Sperantia ține și derivă înainte de toate din adoptarea "determinismului axiologic", el nu vrea să înlocuiască un monism determinational cu altul, admitând de plano ideea potrivit căreia *determinismul social global* e mai mult (calitativ și cantitativ) decât oricare determinism monofactorial. (vezi T.T., par.2 din cap.II; și E. Sp., op.cit., par.6, cap.I).

Prioritățile și ierarhia pot fi concepute între determinismele parcelare (segmentare), cum ar zice Gurvich.

În raport cu determinismul *social global* oricare *determinism parcelar* nu poate fi decât subordonat, ceea ce firește, crede și admite și E. Sperantia. Evident, această observație este valabilă, cred, și în reconsiderarea altor concepții sociologice (cum este și cea marxistă), ceea ce nu face cu suficientă acuratețe E. Sperantia. Poate că în monografia sa T. Tanco ar

fi adus un plus de înțelegere a operei lui E. Sperantia dacă ar fi insistat mai mult și, mai cu seamă, mai sistematic asupra acestei corelații (determinismul social global determinismele sociale, parcelare).

În finalul acestor note de lectură aș vrea să pun în relief o semnificație profund pozitivă a formulei sociologice propuse de E. Sperantia în contextul vremurilor de atunci (1920-1945), dar și a acelora pe care le parcurgem astăzi.

Postulând ideea identității dintre valori și esența vieții sociale, accentuând faptul că dincolo de expresia concret particulară a axiologicului, trebuie să ajungem prin cunoaștere la ceea ce este *universal* în lumea valorilor, E. Sperantia s-a situat hotărât și consecvent de partea ideilor liberal-democratice. Împotriva celor care, relativizând valorile ajungeau la degradarea lor, la considerarea lor doar accesorii accidentale ale vieții sociale, tinzând să pună în locul lor tot mai mult forța pură și brută, violența și constrângerea ca mijloace de realizare a unor voințe arbitrare, atât de caracteristicile totalitarismelor de toate nuanțele, s-a opus cu concepțiile sale umanitare și cu condeiul său scânteietor. Iar ceea ce în mod curent se numește astăzi "drepturile omului" nu reprezintă altceva decât expresia concretă, coerentă, moral-politică și juridică a valorilor universale umane. Putem admite, fără nici o forțare artificială, o compatibilitate, o concordanță de fond, substanțială între acea evoluție a culturii contemporane care a dus la formularea Cartei Drepturilor Omului și gândirea sociologică a lui E. Sperantia. "Determinismul axiologic" propus și teoretizat de E. Sperantia este un determinism mai degrabă normativ finalist.

El circumscrie acele înălțimi valorice, acel "Everest axiologic" (cf.T.T. p.222-223), spre care trebuie să tindem mereu, efort care este *imperios necesar* dacă nu dorim să cădem în subuman și antisocial. O valorificare a operei lui Eugeniu Sperantia și din această perspectivă atât de actuală - aceea a Drepturilor Omului -, o valorificare a scrisului celui care nu a fost numai un competent sociolog general dar și un eminent specialist în sociologia dreptului, este pe deplin justificată și posibilă.

Premisele principiale în acest sens le conține monografia semnată de Teodor Tanco.

ION ALUAȘ

Tehnoredactare computerizată: Marcela Topliceanu

In cel de al XXXVIII-lea an (1993) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* apare în următoarele serii:

matematică (trimestrial)
fizică (semestrial)
chimie (semestrial)
geologie (semestrial)
geografie (semestrial)
biologie (semestrial)
filozofie (semestrial)
sociologie-politologie (semestrial)
psihologie-pedagogie (semestrial)
ştiinţe economice (semestrial)
ştiinţe juridice (semestrial)
istoric (semestrial)
filologie (trimestrial)
teologie ortodoxă (semestrial)
educaţie fizică (semestrial)

In the XXXVIII-th year of its publication (1993) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* is issued in the following series:

mathematics (quarterly)
physics (semesterily)
chemistry (semesterily)
geology (semesterily)
geography (semesterily)
biology (semesterily)
philosophy (semesterily)
sociology-politology (semesterily)
psychology-pedagogy (semesterily)
economic sciences (semesterily)
juridical sciences (semesterily)
history (semesterily)
philology (quarterly)
orthodox theology (semesterily)
physical training (semesterily)

Dans sa XXXVIII-e année (1993) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* paraît dans les series suivantes:

mathematiques (trimestriellement)
physique (semestriellement)
chimie (semestriellement)
géologie (semestriellement)
géographie (semestriellement)
biologie (semestriellement)
philosophie (semestriellement)
sociologie-politologie (semestriellement)
psychologie-pédagogie (semestriellement)
sciences économiques (semestriellement)
sciences juridiques (semestriellement)
histoire (semestriellement)
philologie (trimestriellement)
théologie orthodoxe (semestriellement)
éducation physique (semestriellement)

43906